

**VYDÁVÁ ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
VE SPOLUPRÁCI
S NADACÍ JIŘÍHO Z PODĚBRAD
PRO EVROPSKOU SPOLUPRÁCI**

ŘÍDÍ REDAKČNÍ RADA / PŘEDSEDA
JOSEF VESELÝ
ŠÉFREDAKTOR DOBROSLAV MATĚJKA
ZÁSTUPCE ŠÉFREDAKTORA PETR MICHÁLEK
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE MIROSLAVA MENCOVÁ
GRAFIK PETR TĚŠÍNSKÝ
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA: MARTIN ADAM, VÁCLAV
BERNÁŠEK, PAVEL BRATINKA, ADAM ČERNÝ,
MARTIN EHL, JIŘÍ FÁREK, JOSEF FUČÍK,
MILOSLAV HAD, RUDOLF CHMEL, PETER JUZA,
RADEK KHOL, ČESTMÍR KONEČNÝ, KAREL
KRÁTKÝ, OSKAR KREJČÍ, KRISTINA LARIŠCHOVÁ,
DOBROSLAV MATĚJKA, ZDENĚK MATĚJKA,
ALOJZ NEUSTADT, JOSEF OREL, ALEXANDR
ORT, MARTIN PALOÚŠ, JAN PETRÁNEK, KAREL
PEZL, MIROSLAV POTOČNÝ, LIBOR ROUČEK,
DUŠAN ROZEHNAL, RICHARD SEEMANN, JIŘÍ
STAŘÍK, ŠTEFAN ŠEBESTA, VÁCLAV ŠMEJKAL,
JIŘÍ ŠTĚPANOVSKÝ, KVĚTA ŠUBRTOVÁ,
VRATISLAV VÁLEK, MAGDA VÁŠÁRYOVÁ, JOSEF
VESELÝ, PETR ZAVADIL

REDAKČNÍ KRUH: JOSEF BUČEK, JIŘÍ
DIENSTBIER, KAREL DUFEK, MIROSLAV
GALUŠKA, BOŘEK HOMOLA, ROBERT HORÁK,
ZDENĚK CHAROUZEK, OTTO KLIČKA, MILAN
KŇAŽKO, JAROSLAV KOHOUT, VÁCLAV KOTYK,
PETR KRUL, MIROSLAV KUSÝ, VOJTĚCH MENCL,
JAROSLAV ŠABATA, VĚRA ŠTOVÍČKOVÁ-
HEROLDOVÁ, LUDĚK URBAN, VÁCLAV VRABEC,
PETER VRŠANSKÝ, RICHARD WAGNER, JOSEF
ZIELENIAC, JIGAL ARCI (TEL AVIV), JAN
AUERHAHN (PAŘÍŽ), RUDOLF BYSTRICKÝ
(ŽENEVA), CLAUDE ESTIER (PAŘÍŽ), VLADIMÍR
HANDL (BIRMINGHAM), JIŘÍ HOCHMAN (PALM
COAST, FL.), FRANTIŠEK JANOUCH
(STOCKHOLM), PETR LEBEDA (MONTEREY),
ADOLF MÜLLER (KOLÍN n. R.), MICHAIL OZEROV
(MOSKVA), VRATISLAV PĚCHOTA (NEW YORK),
PETR ROBEJŠEK (HAMBURK), WERNER
ROSENBERG (BERLÍN), VILIAM ROTH (VARŠAVA),
DUŠAN ROZBORA (NIKÓSIE), GERHARD
SABATHIL (BRUSEL), PAVEL SEIFTER (LONDÝN),
HELMUT G. SCHMIDT (BONN), JAN STAŇKOVSKÝ
(VÍDEN), JAROSLAV ŠEDIVÝ (BERN), JIŘÍ
VALENTA (MIAMI), ALEXANDR VONDRA
(WASHINGTON), KAMIL WINTER
(EDWARDSVILLE, ILL.)

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevzá-
dané rukopisy redakce nevrací.
All rights reserved. Copyright under the International Copyright Con-
vention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval
systems or transmitted in any form or by any means without the prior per-
mission of the International Politics editorial office. Reprints are availab-
le upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics,
Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon
02/21 610 190; fax: 02/21 610 105; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.
Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází
měsíčně. Cena výtisku 23,50 Kč. Předplatné na rok činí 234 Kč, pro
studenty a důchodce 194 Kč, ve Slovenské republice 427,40 Sk.
Tiskne MIDAN TATRY, s. r. o., závod NADAS, Švermova 8, 038 61
Vrútky. Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji.
Ve Slovenské republice rozšiřuje MIDAN TATRY, s. r. o., závod
NADAS, Švermova 8, 038 61 Vrútky, tel.: 00421842/4281538, fax:
00421842/4281696. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.
czechia.com/iir Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č. j. NP 2890/1994 ze dne 6. 12. 1994.
Podávání tiskovin povoleno SsRP Banská Bystrica č. j.
OPc-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

F 5210

INDEX 46911

OBSAH 3/2000 ROČNÍK XXIV

STR.

SVĚTOZOR	2
NOVÁ DIMENZE EVROPY / kb	3
EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA	
NOVÁ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE PRO 21. STOLETÍ – SPOLEČNÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ POLITIKA / Radek Khol	4
EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ A OBRANNÁ POLITIKA – POHLED Z KOMISE / Fraser Cameron	7
NA CESTĚ K POLITICKÉ A VOJENSKÉ EVROPĚ? / Dominique David	9
EVROPSKÁ OBRANA – NALÉHAVÝ ÚKOL. ROZHOVOR S FRANCOUZSKÝM MINISTREM OBRANY ALAINEM RICHARDEM	11
UDRŽET MÍR – BRITSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA A ROLE EVROPSKÝCH VOJENSKÝCH BEZPEČNOSTNÍCH STRUKTUR / Julian Lindley-French	14
NOVÍ ČLENOVÉ NATO A JEJICH PŘÍSTUPY K EVROPSKÉ BEZPEČNOSTNÍ POLITICE / Kai-Olaf Lang	16
NĚMECKÁ PRIORITA: AKCESCHOPNÁ EVROPA / Vladimír Handl	19
ECHO – VLAJKOVÁ LOŽ SPOLEČNÝCH NEVOJENSKÝCH PROSTŘEDKŮ EU PRO ZVLÁDÁNÍ KRIZÍ / Blanka Hančilová, Hana Kabeleová	21
VZTAHY A PROBLÉMY	
TAKTIZOVÁNÍ BRUSELU PŘINÁŠÍ NEJISTOTU / Zdeněk Lukáš	23
ECHOLON: ODHALENÍ GLOBÁLNÍHO MONITOROVACÍHO SYSTÉMU / René Skuček	24
ZEMĚMI SVĚTA	
QUO VADIS, AUSTRIA? / Richard Seemann	27
SERIÁL	
SUBSAHARSKÉ ZLOČINECKÉ ORGANIZACE / Miroslav Nožina	29
VOLNÁ TRIBUNA	
PRVNÍ GENOCIDA XX. STOLETÍ / Andro Kuranian	32
STÁTNÍ IDEA A ZAHRANIČNÍ POLITIKA / Oskar Krejčí	35
RECENZE	
PAPEŽ, KTERÝ MLČEL / Jaroslav Valenta	37
STRATEGICKÁ ROČENKA 2000 / Jan Eichler	38
DEMOKRACIE A POLITIKA V NĚMECKU / Antonín Měšťan	40

**Upozorňujeme čtenáře, že re-
dakce MP se vzhledem k do-
končení rekonstrukce budovy
ÚMV vrátila na původní adre-
su:**

Nerudova 3, 118 50 Praha 1

telefonní čísla:

sekretariát 51 108 115
distribuce 51 108 107
šéfredaktor 51 108 116
fax 51 108 222

V PŘÍŠTÍM ČÍSLE MP

(které má vyjít do 30. 4. 2000)

► **Balkán v roce po kosovském konfliktu** ► **Černá Hora**
v očekávání změn ► **Řecko-turecké tání ledů** ► „Chi-
rurgické“ nástroje pro vzdušnou válku ► **Kosovsko-albán-
ské zločinecké organizace** ►

1. – slovenský parlament ratifikoval smlouvu o rozdělení majetku bývalé federace;
 1. – USA stejně jako den předtím státy Evropské unie varovaly Vídeň, že revidují své vztahy s Rakouskem, vstoupí-li do vládní koalice strana Svobodných Jörga Haidera;
 2. – předseda Lidové strany Rakouska Wolfgang Schüssel spolu se šéfem Svobodných Jörgem Haiderem předali prezidentu Thomasu Klestilovi dohodu obou stran o vytvoření koaliční vlády;
 2. – česká vláda schválila zavedení víz pro občany Ruska, Ukrajiny a Běloruska;
 3. – bývalý spolkový kancléř SRN a předseda CDU Helmut Kohl přiznal, že v letech 1998–1993 přijal v rozporu se zákony pro stranicou pokladnu dva miliony marek, o nichž až dosud mlčel;
 4. – nová rakouská koaliční vláda lidovců a Svobodných složila slib do rukou prezidenta Klestila. Každá ze stran bude mít v kabinetu pět ministrů a dva státní tajemníky, spolkovým kancléřem se stal Wolfgang Schüssel. Ve Vídni a dalších městech se proti nové vládě konaly rozhořčené demonstrace. V platnost vstoupila opatření vlád 14 států Evropské unie, která míří k politické izolaci Rakouska;
 4. – Ruská bezpečnostní rada přijala novou vojenskou doktrínu, která vychází z nedávno přijaté Konceptce národní bezpečnosti. Doktrína se údajně vztahuje pouze k území Ruské federace a jejich spojenců;
 4. – zástupci Řecka a Turecka podepsali v Aténách pět dvoustranných dohod, které mají prohloubit spolupráci v oblasti hospodářství a technologií, kultury, vzdělání a lodní dopravy;
 4. – řecký socialistický premiér Kostas Simitis ohlásil na 9. dubna předčasné volby. Původní termín byl určen na září;
 4. – na závěr dvoudenní mezinárodní konference v Paříži schválena Pařížská charta proti rakovině;
 5. – Kazachstán oficiálně odvolal zákaz vypouštění ruských raket Proton z kosmodromu Bajkonur;
 5. – v Kosovské Mitrovici vypukly další srážky mezi Kosovskými Albánci a francouzskými příslušníky sil KFOR. Od začátku února při podobných incidentech zahynulo 10 lidí;
 6. – v druhém kole prezidentských voleb ve Finsku zvítězila sociální demokratka Tarha Halonenová (56);
 6. – úřadující ruský prezident Vladimir Putin prohlásil válku o hlavní město Čečny Groznyj za ukončenou;
 6. – letadlo afghánské společnosti Ariana se 178 osobami na palubě unesli na vnitrostátní lince

Kábul–Mazáre Šaríf odpůrci vládního hnutí Talibán. Letoun po několika zastávkách přistál na londýnském letišti Stansted. Unos skončil 10. února propuštěním rukojmích a kapitulací únosců. Část unesených požádala o politický azyl;
 7. – ve druhém kole prezidentských voleb v Chorvatsku zvítězil šéf centristické koalice Stjepan (Stipe) Mesić (65) se ziskem přes 56 procent;
 8. – rakouský parlament neschválil návrh Zelených na vyslovení nedůvěry vládě lidovců a Svobodných;
 8. – řecký parlament znovu zvolil řeckým prezidentem na další pětileté období Konstantina Stefanopulose (74);
 8. – slovenský prezident Rudolf Schuster se při návštěvě Izraele omluvil za odpovědnost slovenského státu během 2. světové války za podíl na vyvražďování Židů;
 8. – oznámeno, že USA a Rusko uzavřely dohodu o spolupráci v rámci programu na snížení rizika ze šíření 30 tun civilních zásob plutonia v Řecku;
 8. – sérií izraelských náletů na vybrané cíle v Libanonu vyvrcholila nejnovější fáze bojů na jihu této země;
 9. – nový rakouský kancléř Wolfgang Schüssel škrtl v oficiálně předneseném prohlášení protičeské pasáže (v původním znění se vázalo rozšíření EU o Českou republiku na zrušení Benešových dekretů a na odškodnění odsunutých Němců);
 9. – Izrael pokračoval v útocích na Hizballáh v souvislosti s jeho rostoucími aktivitami, při nichž v posledních dnech zahynulo šest izraelských vojáků. Na severu Izraele vyhlášen výjimečný stav;
 9. – britská Dolní komora schválila přímou správu nad Ulsterem. Důvodem neochota IRA odezdat svůj zbrojní arsenál a v důsledku toho hrozící rezigance šéfa unionistů Davida Trimblea na funkci premiéra regionální vlády;
 9. – Rusko a KLDR podepsaly v Pchjongjangu novou smlouvu o přátelství, která nahrazuje pakt o vzájemné vojenské pomoci z doby studené války;
 10. – čečenský prezident Aslan Maschadov vyhlásil totální partyzánskou válku proti ruským vojskům;
 11. – britská vláda obnovila přímou vládu Londýna nad Severním Irskem. IRA se v zápětí poprvé zavázala k celkovému odzbrojení;
 12. – novým mluvčím sudetoněmeckého landsmansaftu byl zvolen předseda bavorského zemského sněmu Johann Böhm (62). Dosavadní mluvčí Franz Neumann ze zdravotních důvodů již nekandidoval;
 14. – v Bruselu začala pracovat

mezivládní konference, která má na programu revizi základní smlouvy EU, jež je součástí příprav na rozšíření o nové uchazeče členství;
 14. – ministři zahraničí členských států EU rozhodli o vytvoření přechodného politického a bezpečnostního výboru a prozatímního vojenského tělesa a dohodli se na vyslání vojenských expetrů do funkce poradců při úřadu generálního tajemníka Rady ministrů EU Javiera Solany;
 14. – indonéský prezident Abdurrahman Wahid odvolal bývalého šéfa armády generála Wiranta z vlády. Generál je viněn z odpovědnosti za násilí, které po loňském srpnovém referendu o nezávislosti rozpoutaly ve Východním Timoru proindonéské milice;
 14. – Evropská unie pozastavila na šest měsíců letecké embargo na Jugoslávii;
 14. – britský ministr pro Severní Irsko Peter Mandelson a irský premiér Bertie Ahern uvítali, že se IRA vůbec poprvé zavázala k celkovému odzbrojení;
 15. – ministři zahraničí Bulharska, Litvy, Lotyšska, Malty, Rumunska a Slovenska začali v Bruselu oficiálně jednat o přijetí do EU;
 15. – Evropská komise zbavila imunitu svou bývalou komisařku Edith Cressonovou, která je vyšetřována v souvislosti s aférou kolem zneužívání fondů EU;
 15. – BBC oznámila, že IRA přerušila veškeré kontakty s mezinárodní komisí pro odzbrojení v Severním Irsku a stáhla veškeré své návrhy na ozbrojení. IRA obvinila britskou vládu a ulsterskou unionistickou stranu, že narušují mírový proces a že se snaží získat nad ní vojenskou převahu;
 15. – předseda Spolkového sněmu Wolfgang Thierse rozhodl, že CDU musí vrátit 41,3 milionu marek státního příspěvku, jelikož předložila neúplné vyúčtování za rok 1998, které neobsahovalo částku 18 milionů hesenské zemské organizace CDU na tajných kontech ve Švýcarsku;
 16. – kvůli skandálu s nezákonným financováním německé CDU odstoupil z funkce předseda strany Wolfgang Schäuble;
 16. – rakouský kancléř Wolfgang Schüssel prohlásil, že rakouská vláda Svobodných a lidovců nebude spojovat odškodnění nuceně nasazených za války s otázkou poválečných dekretů prezidenta Beneše;
 16. – úřadující ruský prezident Vladimir Putin a generální tajemník NATO George Robertson se dohodli na postupném plném obnovení styků mezi Ruskem a Severoatlantickou aliancí na základě Ustavujícího aktu NATO–Rusko z května 1997 a respektování Charty OSN;
 16. – španělský tisk s odvoláním

na tajnou lékařskou zprávu z Londýna oznámil, že bývalý chilský diktátor Augusto Pinochet trpí rozsáhlým poškozením mozku, které by mu znemožnilo správně porozumět otázkám soudce;
 16. – německý prezident Johannes Rau požádal jako první politik své země před izraelským Knesetem o odpuštění za zločiny nacistů;
 17. – bývalý rakouský kancléř Viktor Klima se rozhodl, že odejde z čela SPÖ. Na jeho místo navržen Alfred Gusenbauer;
 18. – volby do iránského Madžlisu. Absolutní většinu v 290členném parlamentu získali reformisté podporující prezidenta Mohamada Chátamího;
 19. – běloruský prezident Alexandr Lukašenko nahradil premiéra Sergeje Linha dosavadním starostou Minska Vladimírem Jerušinem;
 20. – v lázních Svetlogorsk zemřel známý představitel demokratického hnutí v Rusku a bývalý starosta Petrohradu Anatolij Sobčak (63);
 20. – v prvním kole parlamentních voleb v Kyrgyzstánu získali nejvíce hlasů komunisté následovaní Svazem demokratických sil;
 21. – protestní pochod asi 100 000 kosovských Albánců z Prištiny do Kosovské Mitrovice;
 22. – Evropský parlament začal debatovat o programu Echelon, v jehož rámci americká bezpečnostní agentura NSA ve spolupráci s Británií po léta tajně odposlouchávala komunikační provoz v Evropě a ve světě vůbec. USA a Británie odmítly obvinění z průmyslové špionáže;
 24. – oznámeno tiskem, že Nigérii zachvátily nepokoje. Ohniskem je stát Kaduna na severu, kde je postupně zaváděno muslimské právo;
 24. – Evropská komise ocenila při pololetním hodnocení přípravy ČR na členství v EU úsilí české vlády o odstranění nedostatků, za něž byla Česká republika na podzim kritizována;
 24. – francouzský premiér Lionel Jospin vyvolal mezinárodní i francouzský vnitropolitický skandál, když označil v Jeruzalémě vojenskú akce libanonského Hizballáhu proti izraelským jednotkám za „terroristické“;
 27. – v zemských volbách ve Šlesvicku-Holštýnsku vyhrála s převahou SPD;
 28. – vůdce rakouské strany Svobodných (FPÖ) Jörg Haider odstoupil z funkce předsedy strany, nahradila ho vicekancléřka Susanne Riessová-Passerová;
 29. – EU neuvažuje o rychlé normalizaci vztahů mezi Rakouskem a ostatními členskými státy v souvislosti s odstoupením Jörga Haidera.

Nová dimenze Evropy

Nebyl to blesk z čistého nebe. Nejrůznější úvahy o potřebě Společné zahraniční i bezpečnostní a obranné politiky Evropy – byť ve většině příkladů chápáné jako protiváha Američanů vládnoucích a ovládajících NATO – jsou letitého data. Výrazně předcházely pád berlínské zdi, rozpad sovětského impéria, konec studené války a s tím vším spojené euforické naděje, že nyní na „starém kontinentu“ půjde vše samospádem a zcela hladce. Avšak nešlo. S tím, jak se zadržovaly již snahy o výrazné posuny stávající evropské hospodářské a politické integrace na kvalitativně i kvantitativně vyšší stupeň (snad nejlépe vyjádřené samotnou změnou názvu Evropských společenství na Evropskou unii) a jak garancí za rozšíření pásma stability na evropském kontinentu se postupně stále ochotněji ujímala Severoatlantická aliance, ustoupila společná zahraniční, natož pak bezpečnostní a obranná politika Evropy na čas do pozadí.

Muselo nejdříve přijít částečné poučení z války v Bosně a Hercegovině, a hlavně pak z loňské kosovské krize, aby Evropané procitli. Aby pochopili, že „starý kontinent“ se sice pomalu uzdravuje, není však dosud tak zdravý, aby nebylo nutné jeho dějinné i současné hodnoty a výtobytky co nejrychleji zabezpečit a ochraňovat. Ve skutečně rekordním čase – loni mezi dubnovým washingtonským summitem NATO a prosincovou vrcholnou schůzkou EU v Helsinkách – se začala rodit nejen do severoatlantického prostoru a vazeb plněji „zapasovaná“ Evropská bezpečnostní a obranná identita, ale i Společná evropská bezpečnostní a obranná politika, jež vedle vojenské má mít i velmi výraznou civilní součást. Evropská integrace a Evropa vůbec tak dostává novou, tolik potřebnou dimenzi. Nadto dimenzi rozsahu, dosahu a dopadu, které v oblastech vídáme jen zřídka.

Právě proto jsou Evropská bezpečnostní a obranná iniciativa a Společná bezpečnostní a obranná politika a nosným tématem tohoto čísla. Jsou zde doslova rozpitvány v čase a prostoru od prvotních záměrů, jejich příčin a podmínek až k jejich možným důsledkům. Vše navíc z více zorných úhlů, nahlíženo očima hlavních aktérů. A přestože širě obsahu evropské bezpečnostní a obranné dimenze zákonitě neumožňuje skutečně vyčerpávající shrnutí a shodnocení, poskytuje se zde – a to nikoli náhodou také v rubrikách Vztahy a problémy a nepřímě i Zeměmi světa a Seriál – poměrně ucelený obraz dané problematiky a jejích nejširších souvislostí. A to včetně celé řady s Evropskou bezpečnostní a obrannou

identitou spjatých vnitřních i vnějších, mnohdy skrytých problémů. Realizaci nové dimenze Evropy a evropské integrace zvláště, totiž stejně jako vše, co se na „starém kontinentě“ od zániku jeho bipolárního rozdělení rodí (a nezřídka naopak i zaniká), provázají mnohé obtíže a ohrožují přečetná úskalí.

Například při své březnové návštěvě Lisabonu ministryně zahraničí Spojených států Madeleine Albrightová sice vyjádřila záměrům a počínání Evropanů plnou podporu, avšak zároveň varovala, aby Společná evropská a obranná politika, natož pak Evropská bezpečnostní a obranná identita ani v nejmenším nekonkurovaly, či dokonce nebyly rivalem NATO a jeho aktivit. Naopak, že se od Evropanů v tomto směru žádá, aby Alianci vhodně doplnili. „Studená válka skončila, ale nepřátelé demokracie dosud existují a hrozby svobodě se budou stále objevovat. Proto musíme zůstat bdělí na obou stranách Atlantiku. Proto Amerika důrazně podporuje rozvoj Evropské bezpečnostní a obranné identity. Těším se na Evropu s moderními a pružnými silami připravenými operovat jako součást NATO nebo samostatně tam, kde není Aliance angažována. Silnější Evropa nesmí znamenat oslabování atlantického partnerství“, prohlásila doslova.

Přičteme-li k tomu, že Clintonova administrativa je americké angažovanosti na „starém kontinentu“ zvláště příznivě nakloněna a že nový americký prezident, který se ujme úřadu 20. ledna příštího roku, tak „věly“ vztah k Evropanům mít nemusí (a s největší pravděpodobností také mít nebude), pak je zřejmé, že jen v relaci přes Atlantik o některé problémy není a nebude nouze.

A jestliže naopak Vladimír Putin ještě jako úřadující ruský prezident jen pár dnů po šéfce americké diplomacie v předvolební kampani prohlásil, že si v budoucnu dokáže představit připojení Ruska k Severoatlantické alianci, pak je to další důvod k zamyšlení. Není totiž od věci, že namísto vstupu do NATO, jemuž nikdo na Západě není nakloněn, ani sám V. Putin, který Alianci použil jako předvolební kartu, by byla přijatelnější účast ve Společné evropské bezpečnostní a obranné politice. A přinejmenším si lze představit, že v nejzazším případě by humanitární, či záchrannou misi, nebo dokonce akci k udržení či vynucení míru ze strany Evropanů byla Moskva schopna a ochotna přijmout na ruské území spíše než Američany režírovaný kontingent NATO. Buď jak buď, právě Ruská federace je velkou neznámou, problémem, s nímž emancipující se Evropa musí v blízké i vzdálenější budoucnosti počítat a kterému se musí již při budování vlastní bezpečnosti a obrany přednostně věnovat.

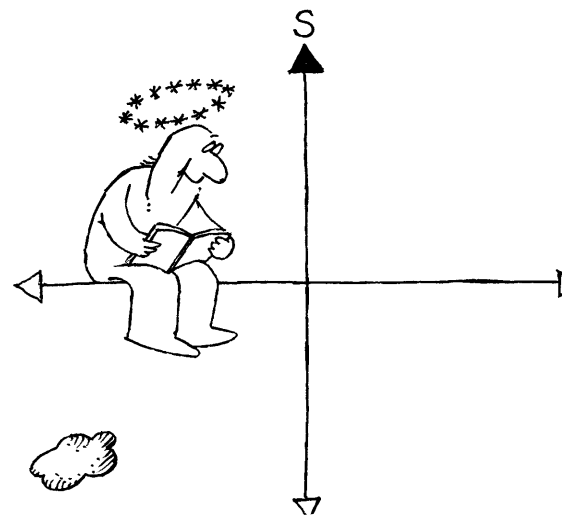
Nová dimenze evropské integrace začala být nesporně velmi aktuální, a záhy se zřejmě stane pro drtivou většinu Evropanů dokonce akutní. Už proto, že výdaje na příslušné instituce a instituty Evropské bezpečnostní a obranné identity (tam však by šly stejně do zvýšení bojovosti a akceschopnosti sil příslušné země v NATO), a především Společné evropské bezpečnostní a obranné politiky půjdou z kapes daňových poplatníků jednotlivých zemí. Zatím o tom, kolik kdo do „specializované“ evropské bezpečnosti a obrany dá, rozhodnuto není (konečné slovo má padnout až koncem roku), jisté však je, že nová dimenze integrace nebude pro Evropu nijak levná.

kb

Nová politika EU pro 21. stole-

Společná bezpečnostní a obranná politika

RADEK KHOL

Evropská bezpečnost se na přelomu století dostala na zásadní křižovatku. Nová debata ohledně širšího organizačního uspořádání a role dvou nejsilnějších uskupení euroatlantické oblasti – NATO a EU – odstartovala vcelku neočekávaně na podzim 1998 změnou tradiční britské pozice. Její nejradikálnější fáze se ale odehrála v minulém roce v návaznosti na průběh kosovské operace, a zvláště po zhodnocení evropské účasti v letecké kampani proti Svazové republice Jugoslávie. Pozvolný vývoj vztahů trojúhelníku organizací NATO, ZEU, EU, načrtnutý na madridském summitu NATO a amsterodamském summitu EU v roce 1997, náhle nabral dříve nevídané tempo a během roku od francouzsko-britského summitu v Saint-Malo do helsinského summitu EU se proměnily vyhlídky těchto organizací, pokud jde o jejich budoucnost jako bezpečnostních a obranných organizací.

V dohledné budoucnosti se na evropské scéně budou pohybovat pouze dva aktéři schopní provádět vojenské operace na zvládnutí krizí – to je ostatně převládající zkušenost 90. let o použití ozbrojených sil. Z trojlístku organizací postupně zmizí Západoevropská unie, která bude absorbována přirozeným integračním centrem evropského kontinentu – Evropskou unií. Ta se po letech váhání, mimo jiné i po nepřilíh předsvědčivé aktivitě v průběhu balkánské krize v letech 1991–1999, rozhodla opustit roli civilní mocnosti a přikročila k budování skutečně funkční Společné bezpečnostní a obranné politiky, která se bude moci opřít v případě potřeby i o vojenské prostředky a politickou vůli členských států. Evropská unie se tak stane důstojným partnerem Severoatlantické aliance, jejíž primát v oblasti společné obrany doposud nikdo nezpochybnil.

Vztah ZEU a NATO v letech 1997–98

Budoucnost ZEU přitom až donedávna nevypadala nikterak bledě. Mezi madridským a washingtonským summitem NATO se podařilo naplnit většinu bodů berlínské deklarace o budování Evropské bezpečnosti a obranné identity (EBOI) uvnitř Aliance.

- ZEU a NATO dohodly konzultační mechanismus pro případ krize již v květnu 1998 a oficiálně ho vyzkoušely během společného workshopu v září 1998 a společného zasedání obou rad v únoru 1999.

- Schválen byl rámcový dokument definu-

jící předjednané principy pro všechny praktické detaily procesu zapůjčení prostředků NATO pro akce ZEU.

- Vojenská plánovači v obou organizacích sjednotili terminologii i metodologii plánování operací na zvládnutí krizí.

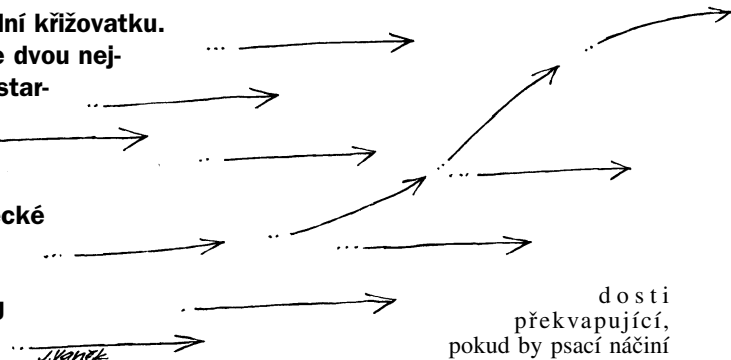
- Revizí prošla i sada smluv o sdílení informací a krocích k dalšímu zlepšení v této oblasti.

- Na základě pracovního dokumentu z května 1998 NATO přizpůsobilo proces svého vlastního obranného plánování (pro evropské členy NATO) a Proces plánování a hodnocení (Planning and Review Process – PARP) (pro tři členy EU stojící mimo NATO) pro potřeby petersberských operací. Série prvních národních hodnocení byla shrnuta do Speciální zprávy v prosinci r. 1998 a sloužila potom jako základ k hledání chybějících prostředků pro tyto operace na evropské úrovni.

- Generální tajemníci NATO a ZEU se účastnili ministerských zasedání druhé organizace, podobně jako šéfové obou Vojenských výborů.

- Tento pokrok měl být završen společným cvičením NATO a ZEU, zaměřeným na operace na zvládnutí krizí CMX/CRISEX 2000 za účasti celé „rodiny 28 států ZEU“.

Tato vcelku úspěšná činnost na poli praktického naplňování evropských ambicí po samostatnějších variantách zásahu do krizí byla ovšem odsunuta do pozadí několika škrty pera ve francouzském přímořském letovisku Saint-Malo. To by samo o sobě bylo

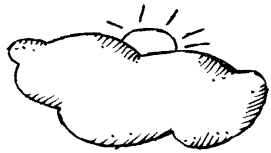

dosti překvapující, pokud by psací náčiní nedrželi Tony Blair a Jacques Chirac. Jejich závěry ohledně budoucnosti bezpečnostní a obranné dimenze evropské integrace byly poté stvrzeny v dubnu 1999 na summitu NATO ve Washingtonu a v červnu 1999 na zasedání Evropské rady v Kolíně nad Rýnem.

Změna „historických jistot“, a tím i podmínek pro ESDP

Evropská bezpečnost, a zvláště bezpečnostní (vojenská) dimenze evropské integrace mohly po půl století až do roku 1998 počítat s rozdílným francouzským a britským pohledem na jejich podobu jako se dvěma pevně danými fakty. Zároveň bylo jasné, že bez shody a aktivní účasti těchto dvou hlavních evropských vojenských mocností nelze úspěšně uskutečnit žádný evropský bezpečnostní proces, který by měl větší ambice. První překážkou byla tradiční britská pozice odmítání samostatných evropských projektů v oblasti bezpečnosti a obrany z obav před negativními dopady na transatlantický vztah. Tato pozice byla až do poloviny 90. let posilována i explicitními americkými stanovisky, která pro tyto evropské projekty neměla příliš pochopení. Druhou překážkou pak byla francouzská ambice omezit zásadně vliv Spojených států v Evropě a přeměnit vnitřní strukturu a rovnováhu v NATO.

Obě země ovšem po společné zkušenosti z Bosny a frustraci z nedostatečnosti evropských kapacit v začátcích kosovské krize během roku 1998 učinily zásadní krok ke sblížení dvou dříve tak vzdálených pozic. Obě země se rozhodly vypořádat se svými nočními můrami (evropskou obranou a primární rolí NATO) novým způsobem. Největší obrat přitom učinila Velká Británie, která se v rámci nové evropské politiky Blairovy vlády

rozhodla podpořit projekt budování Evropské bezpečnostní a obranné politiky se všemi důsledky případného rozvoje autonomních mechanismů,

sil a prostředků EU. Blair se rozhodl pro podporu silné zahraniční politiky EU opřené o dostatečné vojenské kapacity jako jednu z možností, jak se dostat do centra rozhodování v EU. Tato volba byla důležitá při britské neúčasti ve dvou dalších velkých projektech EU – Eurolandu a Schengenu. Blair mohl jednoduše využít jednu z nejsilnějších britských stránek – úroveň, výcvik, výzbroj, zkušenosti a pověst britských ozbrojených sil – a zároveň se držet pragmatického přístupu přitažlivého pro britské vojáky i veřejnost.

EBOI nebo EBOP ?

Se změnou britského přístupu se tedy otevřela cesta i pro novou zkratku na nebi evropské bezpečnosti a výhledově další ze společných politik EU – Společnou evropskou bezpečnostní a obrannou politiku. Tento směr vyhovuje především Francii, která by ráda viděla Evropskou unii hrající nepřehlédnutelnou roli ve světové politice, podepřenou věrohodnou vojenskou silou a silnou solidaritou mezi jejími členy. Nepřímo se tak plní francouzský sen o vnitřní přeměně NATO – důležitý proces budování silné evropské bezpečnostní a obranné dimenze se nebude odehrávat pouze uvnitř NATO, ale také mimo ně. Francouzská podpora posílení profilu EU ve všech oblastech zahraniční politiky pochopitelně počítá i s francouzským předsednictvím EU ve druhé polovině roku 2000, kdy by shodou okolností měla být dokončena řada z kroků dohodnutých v rámci EU v roce 1999.

S tichou podporou Spojených států se tak začala budovat přímá bezpečnostní vazba mezi EU a NATO. Prozatím došlo k vymezení limitů přijatelnosti celého projektu pro USA – M. Albrightova je v článku pro Financial Times vymezila jako tři nebezpečí: na strategické úrovni oslabení transatlantické vazby, na operační úrovni složitá zdvojování struktur a na politické úrovni diskriminace evropských členů NATO stojících mimo EU. S těmito důležitými výhradami nicméně washingtonský summit NATO přivítal směřování EU k posílení vlastní bezpečnostní dimenze a vojenských kapacit pro případné samostatné akce v situaci, kdy NATO jako celek nebude angažováno. Přestože se EBOI ještě udržela jako důležitá součást vnitřní adaptace NATO, iniciativa již přešla do rukou Evropské unie. Její členové a její vrcholná zasedání nyní určují směr celé debaty, zaměření hlavních projektů a časovou souslednost kroků. Důležité jsou především body přijaté na zasedání Evropské rady v Kolíně nad Rýnem a poté v Helsinkách. Neméně důležité ovšem jsou i oblasti, které byly prozatím ponechány stranou.

Helsinky jako vyvrcholení

„malé evropské revoluce“

Na příznivé formulace washingtonského summitu NATO a čerstvou zkušenost evropských vojenských mezer z kosovské operace navázalo kolínské zasedání Evropské rady. Německé předsednictví připravilo zprávu předjímající vytváření kapacit EU pro analýzu situace, shromažďování zpravodajských informací a strategické plánování. Závěrečná deklarace se soustředila na definování nových ambicí EU v oblasti zvládnání krizí, a především na vplynutí ZEU do Evropské unie, čemuž nyní již nebránil britský postoj a mělo o něm být rozhodnuto nejdříve do konce roku 2000. Kolínský dokument byl ještě kompromisem mezi opatrným postojem neutrálních států EU, francouzských ambicí využít nové příležitosti a vhodné konstelace ve Velké Británii a Spojených státech i německé snahy o udržení více variant k pozdějšímu konečnému rozhodnutí. Evropská unie se neměla změnit v organizaci s aliančním rozměrem a závazkem k obraně svých členů a teritoria. Pozice NATO tak nebyla zpochybněna, i když kolínská deklarace neobsahovala jasné a uklidňující formulace o vztahu EU–NATO. Klíčovým slovem byla v kolínské deklaraci autonomie.

Evropská debata poté pokračovala intenzivními jednáními v bilaterální rovině (zvláště druhý francouzsko-britský summit a francouzsko-německý summit), ve výměně názorů s americkou stranou i v dialogu vůči přidruženým členům ZEU, kteří byli jedinou skupinou v celé struktuře, jež mohla ztratit, a byla tedy bez pozitivní motivace. Politický náboj a priorita, kterou celému procesu přikládají přední evropské politiky, zabezpečily tempo procesu, které bylo bezprecedentní a podařilo se ho udržet i do helsinského summitu. EU se nakonec shodla na konkrétním cíli vojenských kapacit pro zvládnání krizí. Evropa by měla být schopna do šedesáti dnů nasadit mimo své území sbor rychlé reakce o velikosti až 60 tisíc mužů (zhruba 15 brigád), včetně letecké a námořní podpory, a udržet je v operaci po dobu nejméně jednoho roku. Evropa se zavázala k vytvoření schopností, prostředků a struktur pro úspěšné vedení celého spektra petersberských úkolů, tedy od záchranných misí přes humanitární akce až po operace na udržení či vynucení míru. Evropská unie měla za tímto účelem vytvořit již na jaře r. 2000 přechodné instituce – Politicko-bezpečnostní výbor, Vojenský výbor a Vojenský štáb. Helsinská deklarace ovšem zdůraznila nezastupitelnost i nevojenské dimenze zvládnání krizí a prevence konfliktů, tedy oblasti, kde měla Evropa mnohem větší a úspěšnější zkušenosti. Helsinská deklarace také obsahuje uklidňující formulace směrem ke Spojeným státům, když zdůrazňuje potřebu „kapacit pro autonomní akce pouze v případech, kdy Aliance jako celek nebude angažována“.

Pohled nejsilnějšího atlantického spojence

Tento fakt byl důležitý pro současnou americkou administrativu, která je doposud historicky nejvstřícnější naladěna vůči poslední roli Evropanů v NATO a případnému vytvoření bezpečnostní a obranné dimenze

i v rámci EU. Tato bezprecedentní situace se zřejmě již nebude opakovat a samotná vstřícná politika se nesetkává s širokou podporou napříč americkým politickým spektrem.

Zvláště po kosovské krizi a průběhu letecké kampaně vůči SRJ se v Americe těšil popularitě jednoduchý požadavek vůči Evropě, zaměřený na posílení evropských obranných schopností. Podpora takového požadavku byla založena na neúměrně vysokém podílu amerických sil při leteckých úderech jako celku, ale především na bezprecedentní tíze operací, vedených v noci, za ztížených meteorologických podmínek a za použití inteligentní munice, či operací vyžadujících doplňování paliva během letu.

Současná americká debata o EBOI je ovšem citlivá na rétoriku a kroky, jež by mohly být interpretovány jako kroky oslabující NATO nebo zpochybňující jeho výsadní postavení v euroatlantické bezpečnostní struktuře. Hlas tradicionalistů odchovaných studenou válkou je zde naprosto neopominutelný a projevil se například v přijetí rezolucí v Senátu i ve Sněmovně reprezentantů, které vyzývají Evropany k bezpodmínečné podpoře NATO a varují je před možnými negativními důsledky budování EBOP v konkurenci s Aliancí. Návrat ke „starému dobrému NATO“, kde jsou Spojené státy nezpochybnitelnou vedoucí silou, ale zároveň za to platí vysoce disproporční náklady, je nyní ovšem nepřijatelný i pro samotné Američany. Tlak na uvolnění některých zdrojů z relativně bezpečné a bohaté Evropy pro použití v mnohem nestabilnějších a výbušnějších částech světa, kde mají USA další bezpečnostní závazky i strategické zájmy, je dosti silný.

Američané jsou také silně alergičtí na současný směr celého projektu v Evropě, který se zaměřuje na vybudování institucí uvnitř EU, na případnou úpravu smluvních textů EU a pouze později chce navazovat přímé kontakty s NATO. Spojené státy také silně kritizují i disproporci mezi politickými ambicemi, prohlášeními a skutečnými investicemi do chybějících vojenských kapacit. Dostí překerní je situace Německa, které má stále klesající vojenský rozpočet, jehož míra výdajů na obranu se přiblížila hranici 1,3 % HDP, což je řadí na chvost evropských zemí a naprosto neodpovídá rétorice německých i evropských politiků.

Výhledově leží v celém procesu dvě zásadní otázky – budoucí konsolidace evropského obranného průmyslu a způsob nalezení nové rovnováhy mezi silnější Evropou reprezentovanou Evropskou unií a Spojenými státy. První problém se dotýká způsobu této konsolidace a výsledných podmínek pro americké zbrojní firmy. Dochází tak ke kombinaci důležitých ekonomických a bezpečnostních zájmů USA. Druhý problém leží spíše v oblasti diplomacie a amerického sebevnímání.

Pozornost nové skupině „za papírovým plotem“

Celý proces posilování bezpečnostní a vojenské dimenze EU má ovšem také negativní dopad na několik států, které se tak mohou ocitnout v horší pozici, než měly doposud. Jedná se o šest evropských členů NATO, kte-

ří nejsou členy EU – Česká republika, Island, Maďarsko, Norsko, Polsko a Turecko. V rámci ZEU doposud sdílí status přidruženého člena, který jim dovoluje plně se účastnit zasedání Rady ZEU, všech jejích orgánů a pracovních skupin, vysílat důstojníky do vojenských orgánů ZEU a účastnit se vojenských operací, cvičení a plánování v rámci ZEU. Tento status jinými slovy odpovídá v praktické rovině postavení plného člena, ovšem bez možnosti použít práva veta, a blokovat tak rozhodnutí orgánů ZEU.

Důležitý není pro těchto šest států pouze praktický rozměr převedení funkcí a některých institucí ZEU do EU, ale také politický signál této operace. Postavení evropských spojenců by se tak totiž mohlo velmi přiblížit postavení ostatních států stojících mimo EU. Tato nerovnováha by byla neobhajitelná zvláště při použití prostředků NATO pro evropské akce. Zde se tedy nabízí možnost, jak se případné diskriminaci bránit, a například Turecko se o případném blokování použití prostředků NATO zmiňuje jako o realistické možnosti. Tento vyhraněný postoj a nátlaková metoda ovšem plnoprávnější zapojení přidružených členů ZEU do nových struktur EU samy o sobě nezajistí. Naštěstí mohou tyto státy argumentovat i svým přínosem evropským operacím. Dohromady totiž představují nezanedbatelnou sumu znalostí, zkušeností, vojenských i nevojenských prostředků a zdrojů. Ta by měla nabýt na důležitosti zvláště ve vztahu k některým potenciálním krizovým oblastem, jako je jihovýchodní Evropa, Pobaltí, Blízký východ apod. Co největší zapojení těchto zemí v nově vznikajících strukturách EU má také silnou podporu Spojených států a může v delší perspektivě zabránit vzniku několika kategorií aliančního členství.

Obranný průmysl a chybějící schopnosti Evropanů

Politické deklarace ovšem nemohou nahradit chybějící kapacity a vyrovnat trend klesajících zdrojů posledních deseti let. Pokud Evropa bere svou novou aktivní roli vážně, bude muset investovat do prostředků na projekci síly, které jí v současné době kriticky scházejí. Evropané zřejmě nemohou a nechtějí dublovat roli Spojených států jako globální mocnosti, ale musí být schopni dosáhnout svou „vojenskou paží“ do širšího okolí Evropy – od severní Afriky přes Blízký východ a Perský záliv, po Kavkaz, Střední Asii a Pobaltí. Pro jakékoli větší akce v těchto vzdálenostech nyní Evropané plně závisí na americké podpoře v oblastech strategické přepravy, logistiky, satelitního spojení a průzkumu. Evropa tedy musí tyto chybějící kapacity vybudovat a alespoň částečně zmenšit mezeru mezi schopnostmi a technologiemi evropských spojenců a USA.

Evropané ovšem nejsou v lehké situaci, protože jejich celkové vojenské výdaje jsou pouze na úrovni šedesáti procent výdajů amerických, v oblasti výzkumu a vývoje pak pouze na úrovni třiceti procent. Radikální nárůst výdajů je prakticky vyloučen s ohledem na požadavky měnového Paktu stability, který omezuje možnou výši rozpočtových schodků. Druhou cestou by mohla být restrukturalizace evropských armád, opuštění

principu teritoriální obrany a branceckých armád směrem k flexibilním profesionálním armádám. Tato varianta představuje nicméně značné politické problémy spojené se zájmy regionů, ministerských úředníků i národních zbrojních firem. Třetí variantou pak může být větší sjednocení v rámci jednotek s jednotným velením, doplněných o společnou strukturu pro plánování, programy a rozpočet odstraňující nehorší duplikace a plýtvání. Tyto nové jednotky rychlé reakce přitom mohou stavět na existující zručnosti z fungování mnohonárodních jednotek.

Ať už se bude vývoj ubírat kteroukoliv z výše naznačených cest, tlak na konsolidaci evropského zbrojního průmyslu je v současnosti naprosto zřejmý a bude záležet především na hlavních evropských zbrojních velmocích, které jsou navíc čerstvě spojeny v rámci organizace OCCAR, zda budou schopny se s tímto úkolem vypořádat. Pokud se evropské zbrojní firmy nevydají touto cestou, pak v rámci fragmentovaných národních trhů nemohou vzdorovat konkurenci amerických zbrojních koncernů, které prošly obdobnou konsolidací v první polovině 90. let.

Výzvy pro Evropu i svět

Evropa stojí na počátku velkého projektu, který se doposud vyvíjel s obdivuhodnou rychlostí. K udržení této rychlosti bude zapotřebí dostatek politické vůle a solidarity. Před Evropou totiž stojí v průběhu následujících let některé nelehké problémy. Nový Vysoký představitel pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a od podzimu též nový generální tajemník ZEU Javier Solana musí vybudovat novou institucionální strukturu uvnitř EU a postupně též institucionální kulturu bezpečnostní organizace, která doposud v EU chyběla. To bude znamenat i citlivé otázky sdílení zpravodajských informací a financování společných misí. Pokračovat bude debata ohledně výkonnostních kritérií, kombinujících minimální úroveň vojenských výdajů a zároveň schopnost vyslat určité síly do operací EU. V politické rovině se musí státy EU vyrovnat s rozdílnými ambicemi těch neaktivnějších členů EU a opatrnějších neutralů. Sblížit se tak musí nejen jejich představy o podobě a cílech budoucí Společné evropské bezpečnostní a obranné politiky přesahující operace na zvládání krizí, ale také její obhajoba vůči vlastním občanům. Jaké zájmy a kde je má EU hájit za případného použití síly? Budou Evropané ochotni podpořit takovou politiku a v případě vojáků pro ni riskovat vlastní život? V případě vojenských operací bude také klíčový rozhodovací mechanismus, míra jeho solidarity a na druhé straně i flexibility.

Tyto otázky mohou být naštěstí řešeny postupně, neboť v dohledné době je program budování Společné evropské bezpečnostní a obranné politiky jasný a směřuje k úplné připravenosti Evropanů angažovat se v operacích na zvládání krizí. Pokud se jim podaří tento první krok, mohou se postavit s důvěrou větším výzvám evropské a světové bezpečnosti. ►

Helsinské zasedání Evropské rady v prosinci 1999 znamenalo historický průlom ve snaze Evropské unie o vybudování společné bezpečnostní a obranné politiky. Hlavy vlád a států se rozhodly převést do praktického života ambice Amsterodamské smlouvy a deklarace kolínského zasedání Evropské rady. Jejich rozhodnutí má vést k vytvoření Evropské vojenské kapacity schopné všech typů tzv. Petersberských misí. A nejedná se rozhodně o pouhou obecnou úvahu o vzdálené budoucnosti. Ne – padlo rozhodnutí o množství vojáků připravených pro takové akce nejdéle v roce 2003 a o vytvoření mechanismů pro řízení civilních aspektů zvládání krizí.

Po léta nebyl evropský ekonomický a politický úspěch doplněn odpovídající schopností vytvořit společnou zahraniční politiku. Vedlo se mnoho řečí, napsalo mnoho deklarací a značné sumy byly utráceny na vnější pomoc. Ovšem až krize na Balkáně vtáhla Evropskou unii do přímé aktivity při prevenci konfliktů a zvládání krizí. První kroky byly nicméně nejisté, protože EU nebyla uzpůsobena či vybavena pro takovou činnost.

Helsinské závěry připravily tvrdou výzvu členským státům, které nyní musí poskytnout slíbené kapacity. Podobná výzva ostatně čeká i na instituce EU, vždyť Komise nebyla zvyklá starat se o rychlá praktická řešení rozvíjejících se krizí, s výjimkou striktně humanitární oblasti.

Evropští občané a zbytek světa ale očekávají, že EU bude hrát silnější roli v mezinárodních záležitostech. Nevnímají totiž Unii pouze v rozměrech obchodních rozvah, velikostí HDP, kvót či trhů. Očekávají akci tam, kde vidí hrozbu evropským hodnotám a zájmům.

Evropská unie se mohla s touto výzvou vypořádat lépe. Koneckonců, když vlády členských zemí podepsaly smlouvy proklamující společnou zahraniční politiku jako nezbytný doplněk společného trhu a ekonomické a měnové unie, vznesly tak nárok na účinnou přítomnost v mezinárodních vztazích a tento signál vyslaly politikům celého světa. Pokud bude EU znít jedním hlasem, lidé jí budou naslouchat, protože představuje největší světový obchodní blok, dárce rozvojové a technické pomoci. Patřičného vlivu ovšem EU dobude pouze tehdy, ukáže-li nezbytné nástroje a odhodlání je použít.

Těžká váha v ekonomice, muší váha v politice

Proč tedy často EU nedosahuje ve světové politice výsledků odpovídajících její váze? Jednoduchá odpověď zní, že politická vůle byla nedostatečná k uskutečnění akce. Při existenci patnácti členských států, z nichž každý má rozdílnou tradici zahraniční politiky a mezinárodní zájmy, nepřekvapí obtížnost dosažení koherentních výsledků evropské politiky. Nikdo netvrdí, že by Evropská unie měla razit svou pozici v nejvyšší lize kvůli nějakému nezadatelnému právu. A už vůbec nikdo neprosazuje budování nadhodnocené síly neodpovídající váze EU ve světě. Evropská unie má nicméně kolektivní zá-

Evropská bezpečnostní a obranná politika pohled z Komise

FRASER CAMERON

jmy, které jsou nejlépe obhajitelné kolektivně. Tyto zájmy neleží jenom v oblasti posilování evropského HDP, ale také v politické oblasti, kde je EU rozhodnuta podporovat šíření univerzálních hodnot, jako jsou lidská práva, svoboda a demokracie.

Soutěž států a institucí o podobu výsledné politiky EU vedla doposud k váhavosti a fragmentovanosti. Nyní je zapotřebí konečně zformovat jednotlivé aktivity EU ve strategický postoj; podívat se na způsob, jak lze dlouhodobě mobilizovat kolektivní sílu a vliv EU na podporu jejích hodnot. To znamená, že by jednotlivé členské státy neměly mít své vlastní zájmy a prostředky, ale že velmi často lze nejlépe dosáhnout sdílených cílů spojením sil a prostředků.

Pokud má Evropa po Helsinkách hrát zvýšenou roli ve vojenské oblasti prevence konfliktů a zvládání krizí, nesmí ztratit ze zřetele podstatný fakt, že klíčová je kombinace vojenských i nevojenských prostředků. Někdy je vojenská dimenze rozhodující, jindy může být důležitá nevojenská dimenze. Podstata konfliktů se během tohoto krvavého století radikálně proměnila. Pětaosmdesát procent obětí první světové války byli vojáci, pouze 15 procent civilisté. Tento poměr v současných konfliktech je prakticky opačný. Podobně také se vzrůstající sofistikovaností a vzájemným propojením společností nabírají na důležitosti při prevenci konfliktů ekonomické nástroje, volný pohyb informací a technické zajištění komunikace. Evropská unie proto musí být připravena pro akce, jež budou vyžadovat nasazení celého spektra vojenských i nevojenských nástrojů.

Závěry z Helsinek

Helsinky znamenaly začátek koherentní a praktické evropské odpovědi na krize. **První zpráva** se zaměřila na bezpečnost a obranu. Hlavní body zahrnují rozhodovací mechanismy, vojenské síly a prostředky, základní cíl evropské schopnosti rychlé reakce o síle 50–60 000 mužů a spolupráce se spojenci v NATO a partnery mimo ně. Cílem je schopnost Unie rozhodnout o autonomní akci a poté ji i vojensky provést, pokud nebude NATO jako celek angažováno. To není hrozba NATO, což je ostatně dokumentováno faktem, že pod tento návrh se podepsal vynikající bývalý generální tajemník Severoatlantické aliance Javier Solana.

Evropská bezpečnostní a obranná politika (EBOP) by naopak měla **posílit** transatlantické vztahy praktickou ukázkou Spojeným státům a Kanadě, že Evropa je konečně připravena sdílet více břemene své obrany. Posílení kapacit je potom klíčovým bodem. Škála

a typ vojenských sil pro operace na zvládání krizí jsou jasné. Velký kus práce při stanovení největších mezer evropského vojenského výkonu a způsobů, jak je zaplnit, byl odveden v rámci auditu Západoevropské unie.

Komise samozřejmě nemá žádnou pravomoc ani ambice ve vojenské oblasti, ovšem vždy bude zapotřebí silný nevojenský komponent před krizí, během ní a po jejím konci. To je přesně oblast, kde Komise disponuje neopominutelnou expertizou a je odhodlána se zde plně zapojit.

Evropská bezpečnostní a obranná politika potřebuje pro plnou operační efektivitu podporu několika komplementárních stavebních bloků, které jsou převážně kontrolovány na národní úrovni. Komise má důležitou roli při zajištění příznivého prostředí na evropské úrovni a při koordinaci úsilí, založené na minimalizaci duplikací a ztrát. Evropská bezpečnostní a obranná politika například nemůže být plně rozvinuta při absenci konkurenceschopné a otevřené základny zbrojního průmyslu. Tento vývoj je také v zájmu partnerů EU. Komise mu může napomoci za použití celé řady nástrojů v oblastech, jako je veřejné zadávání zakázek, vnitřní trh, výzkum či ochrana hospodářské soutěže.

Druhá zpráva se zabývala civilními aspekty zvládání krizí. Identifikuje existující nástroje použitelné při reagování na krize jak na evropské, tak na národní úrovni, a zkoumá možnosti zlepšení jejich synergie. Hlavní myšlenkou je kombinace národních a evropských prostředků v rámci jednoho efektivního mechanismu pro rychlou koordinaci a nasazení.

Zkušenost EU v oblasti humanitární pomoci, monitorování voleb, vysílání mezinárodních policejních jednotek a jejich výcviku, kontroly hranic, budování institucí, odminování území, kontroly a ničení zbraní, boje proti pašování, vynucování embarga či boje proti terorismu ukazuje, jak široká již role Komise je.

Potenciál pro společnou akci

Komise má jako iniciátor a následný manažer politiky Evropské unie pět cílů:

aktivně se účastnit přípravy politiky ve všech pilířích EU, vést v oblastech svěřených jí smluvními texty EU, vylepšit svou schopnost rychlé implementace a uplatnění prostředků, posílit svůj příspěvek ke komunitárním politikám prevence konfliktů a zajistit průmyslovou základnu důvěryhodné bezpečnostní a obranné politiky.

V prvním pilíři, kde Komise připravuje návrhy Radě, se rozvíjí rozsáhlý výzkum společných zájmů. V porovnání s tím přípravná fáze rozhodování SZBP doposud prakticky neexistuje. Společná strategie jako nástroj přijatý v Amsterdamu je prvním pokusem k překonání této slabiny. Nicméně stále před námi zůstává dlouhá cesta k dosažení skutečné konvergence obsahu těchto zájmů, tak jak jsou vnímány na národní a evropské úrovni. V době krizí a potenciálních konfliktů je přirozeně ještě složitější dosáhnout této shody.

I v případech, kdy existuje sdílené hodnocení potenciálního konfliktu, problém nastává s rozhodnutím, kdy a jak něco podniknout. Příliš často se preventivní diplomacie zaměřuje na situace, kdy je násilný konflikt velmi pravděpodobný či doslova na spadnutí, a zaměřuje se potom na strategie k odvrácení přímé hrozby násilí. I když takové strategie mohou být důležité pro zabránění výbuchu násilí v krátkodobém horizontu, samy o sobě nemohou vyřešit kořeny konfliktu.

Politika dlouhodobé strukturální prevence konfliktů může zahrnovat podporu demokracie, dobré správy věcí veřejných a lidských práv. Můžeme sem zahrnout i pomoc ekonomickému rozvoji a zajištění základních potřeb (zdraví, bydlení, sociální situace apod.)

nebo povzbuzení re-
gio-

nální politické a ekonomické spolupráce, která pak vytváří síť obchodních a přeshraničních vztahů. Další úspěšnou formou je i podpora reforem soudního systému, bezpečnostních sil, ochrany životního prostředí či udržitelného ekonomického rozvoje.

Příklady těchto akcí zahrnují programy rozvojové spolupráce EU (pomoc při rekonstrukci Balkánu, střední a východní Evropy a SNS), které by měly přímo či nepřímo redukovat potenciální příčiny konfliktů v těchto regionech. Všechny programy EU váží poskytnutí pomoci na splnění určitých podmínek (např. klauzule o lidských právech v Konvenci z Lomé, dohodách o partnerství a spolupráci se zeměmi SNS a kodaňských kritériích pro kandidáty členství v EU, která byla nyní upřesněna i pro Turecko). Údaje ukazují, že pomoc státům, které nerespektují tyto podmínky, byla postupně omezena, zatímco byla naopak posílena v případě států, jež dlouhodobě tato kritéria plní.

Unie také rozvinula celý arzenál **sankcí** a restriktivních opatření, která sahají od omezení oficiálních návštěv a diplomatických kontaktů, přes pozastavení pomoci nebo obchodních výhod až po regulérní sankce a embarga, blokování dopravy či zmrazení finančních fondů a transakcí.

Další činností je praktické řešení konfliktů. Ve střední Evropě se v rámci Paktu stability z roku 1992 angažovala EU při urovnání sporu o Gabčíkovo. Na základě celé řady různých projektů EU na Balkáně byl připraven projekt Paktu stability pro Balkán pod řízením Bodo Hombacha. Evropská unie také jmenovala několik svých zvláštních zmocněnců: Miguel Moratinos pro mírový proces na Blízkém východě, Aldo Ajello pro oblast Velkých jezer v Africe, Wolfgang Petrisch jako nově jmenovaný Vysoký představitel v Bosně, dříve pro Kosovo.

Důležitá je pro EU podpora lidských práv, demokracie a právního státu. Respekt k lidským právům je jedním ze základních kamenů Unie, explicitně vyjádřených ve Smlouvě o EU. Podpora lidských práv a demokratických hodnot je tak ekonomicky i strategicky rozumnou investicí. Svobodné společnosti mají tendenci neválčit spolu, ani nebyt obtížnými sousedy. Země, které mají úctu ke svým občanům, jsou také dobrými politickými a obchodními partnery. Proto by neměl být žádný rozpor mezi požadavkem lidských práv a obchodu. Objem prostředků, jež jsou k dispozici pro podporu lidských práv a demokratizace, se dramaticky zvýšil. V roce 1987 vydávala ES pouze 200 tisíc ECU na konkrétní projekty v oblasti lidských práv. Dnes má Evropská iniciativa demokratizace a lidských práv k dispozici 100 milionů euro – pětisetnásobný nárůst.

A to je pouhý zlomek celkové sumy, kterou EU věnuje na podporu demokratizace, dobré veřejné správy a budování institucí prostřednictvím kooperačních programů a Evropského rozvojového fondu. Čím větší cukr má EU k dispozici, tím větší je pravděpodobnost, že tento tlak EU přinese výsledky. Není pochyb, že vidina členství v EU zapůsobila v pozitivním směru na všechny země střední a východní Evropy při vylepšo-

vání jejich demokratických struktur. Politicko-ekonomická podstata mnoha oblastí aktivit EU podtrhuje důležitost komunitárních politik jako nástrojů prevence konfliktů a potřeby jejich integrace do rámce širších strategií.

Nástroje pro nevojenské akce

Podrobný inventář civilních kapacit členských států EU je postupně sestavován a vytváří první podklad pro činnost na tomto důležitém poli.

● V oblasti humanitární pomoci již EU disponuje společným prostředkem – je jím ECHO, které soustavně koordinuje pomoc v případě nouze a přírodních či lidmi vyvolaných katastrof, technickou a řídicí podporu při zvládnání nouzových situací.

● Podobná koordinace je nyní zapotřebí v oblastech záchranných služeb, se zvláštním zaměřením na připravenost, dostupnost logistických prostředků, pátrací a záchranné prostředky, ochranu obyvatelstva a ochranu před radiací.

● Unie také musí nezbytně stanovit početní cíle pro příslušníky civilní a vojenské policie, kteří by byli k dispozici pro výcvik a nasazení ve specifických misích – jako např. MAPE v Albánii nebo UNMIK v Kosovu. Podobně, jako byl již takový početní cíl v Helsinkách stanoven pro vojenské jednotky, musí být tato kapacita doplněna v paramilitární a policejní oblasti.

● V oblasti odminování potřebuje být EU schopna začít tyto operace velmi rychle, včetně pomoci obětem, a výhledově musí zejména posílit výzkum technologií čidel a detekce.

● Jak se EU přesvědčila v Kosovu, hodné práce zůstává při identifikaci zdrojů pro rehabilitaci a rekonstrukci po skončení konfliktu. Tato činnost nezahrnuje pouze fyzickou obnovu, ale také podporu demilitarizace, „mikroodbrojení“, budování občanské společnosti apod. Zde leží klíčová role EU.

● Při podpoře lidských práv a demokracie by EU měla také využívat předem identifikované zdroje – jako např. lidi se zkušeností s monitorováním stavu lidských práv, pozorovatelkou prací při volbách, budováním nezávislých médií a institucí, ať už pocházejí z jakéhokoliv profesionálního prostředí.

● Konečně, EU by měla jasně vědět, kde se může angažovat a co může nabídnout v situacích, kde je možnost pro zprostředkování, arbitráž, nezávislé zhodnocení situace nebo utváření vzájemné důvěry.

Účinná evropská politika bude vyžadovat mnohem lepší **koordinaci**. Evropská rada při zasedání v Helsinkách uznala tuto potřebu a pověřila příští předsednickou zemi pokračováním snah o koordinaci nevojenských prostředků na zvládnání krizí, které by měly doplnit vojenské struktury. Tento úkol zahrne společné úsilí předsednictví a Komise o koherenci v oblastech, kde sdílejí odpovědnost.

Dalším důležitým úkolem při vybudování důvěryhodné Společné zahraniční a bezpečnostní politiky bude posílení její kontinuity. Předsednictví se mění každých šest měsíců, a proto je odpovědnost za reprezentaci Unie

v otázkách SZBP důležitá. Jmenování Javier Solana jako Vysokého představitel pro SZBP a jeho role pomocníka předsedající zemi je důležitá pro posílení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky na nejvyšší úrovni. Komise má důležitou roli a odpovědnost – spolu s Radou – v koherentní reprezentaci Unie navenek. Zhruba 160 zemí je akreditováno u Evropských společenství. Ve většině těchto zemí jsou Delegace Evropské komise jediným stálým zástupcem Trojky – 128 delegací tak posiluje mezinárodní profil EU po celém světě, kde je tak koherentní politika EU očekávána a vítána. Jejich role jim tak dává zvláštní postavení v diplomacii Unie.

Závěr: Kam dál po Helsinkách

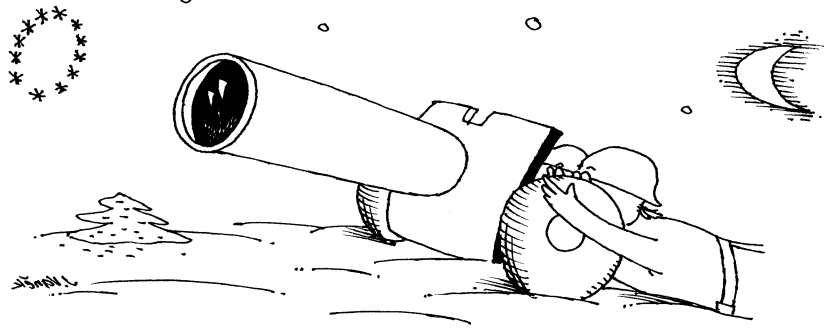
Helsinky odstartovaly novou fázi rychlého rozvoje EBOP, ale celá řada klíčových rozhodnutí vztahujících se k EU a Komisi musí být ještě učiněna. Je potřeba dohodnout se na mechanismech přípravy rozhodnutí, přijetí rozhodnutí a její implementace, do kterých by se mohli zapojit evropské členové NATO stojící mimo EU, členové EU stojící mimo NATO a řada zemí aspirujících na členství v těchto organizacích. Cokoliv EU udělá, bude mít vliv také na členy NATO a jejich názory musí být plně vzaty v úvahu. Spojenci se nemusí bát ani tak úspěchu ESDP jako případné neschopnosti Evropské unie dostát svým slibům a ambicím.

Evropská unie také musí rozvinout kooperační a koordinační zvyky s klíčovými partnery v ostatních důležitých mezinárodních fórech. Unie musí přispívat jasně a cíleně do těch mezinárodních organizací a institucí, které jsou aktivní při prevenci konfliktů a zvládnání krizí, jako např. OSN, OBSE nebo Rada Evropy. Příspěvek Společenství je rozhodující pro utváření rámce bezpečnostní a obranné politiky. Role Komise jako iniciátora v oblasti výzkumu, vnitřního trhu a veřejných zakázek jí propůjčuje i pozici katalyzátoru konvergence zbrojního průmyslu jako nezbytné základny EBOP. Tato pozice je analogická i na zbrojních trzích, kde zlepšení konkurenceschopnosti evropských zbrojních firem je zásadní otázkou do budoucna. V současnosti dovážejí státy EU sedmkrát více zbrojní techniky z USA, než tam vyvázejí. Každý členský stát má vlastní systém cel na zbrojní materiál. Komunitární akce je proto v této oblasti nezbytná, pokud EU myslí své ambice vážně.

Konečně posledním úkolem pro dosažení lepšího výkonu a ukončení nerovnosti evropských kapacit, politiky a očekávání jejich občanů a partnerů ve světě je jasně a rozhodně identifikování cílů EU. Evropská unie musí uspět při vysvětlování své politiky a praxe evropským občanům ve světě, kde CNN, BBC, elektronická i psaná média denně zpochybňují mezinárodní aktivity EU. Zahraniční politika není pouze záležitost tichých a důvěrných rozhovorů v úřadech velvyslanců a konferenčních místnostech. Je totiž příliš důležitá, než aby byla ponechána pouze diplomatům. Veřejnost chce, vyžaduje a zasluhuje si být zapojena a informována. ►

Francouzský pohled

Na cestě
k politické
a vojenské

DOMINIQUE DAVID

Potom, co se několik států starého kontinentu po 2. světové válce rozhodlo, že se spojí, aby se vyvarovaly návratu do minulosti, vystala otázka jejich společné bezpečnosti a v širším rámci pak i otázka jejich zahraniční politiky. Šlo o to, zda je možné, aby uskupení států, jež se chce stát mezinárodním aktérem, nemělo schopnosti diplomatického působení či vojenské nástroje, o které se opírají slova a prohlášení diplomatů. Tato již klasická otázka se naléhavě vrátila po rozpadnutí sovětského bloku. Mimo Evropu, ale i přímo v Evropě nastala diverzifikace mezinárodních krizí, která ukázala, že instituce vytvořené během studené války (mezi nimi i Severoatlantická aliance) nebudou schopny zaručit budoucnost, a proto bylo třeba pomýšlet přinejmenším na jejich adaptaci. Navíc pokročila integrace Evropského společenství, které se v Maastrichtu stalo Unií, poté byla ve většině jejich členských zemí zavedena společná měna, a to vše postavilo na novou úroveň diplomatickou a vojenskou problematiku.

Počáteční tápání nové Evropy

Od konce 80. let Francie sledovala několik politik, přičemž se neměnil její dlouhodobý cíl – zajistit evropským státům co největší prostor pro jejich diplomatickou a strategickou autonomii. Žádná z těchto politik neusilovala o to, co se velmi často říká mimo Francii, o diskreditaci Severoatlantické aliance, nebo dokonce o její zničení. Jejím cílem nebyl ani odchod, ať už fyzický, nebo politický, amerického spojení z Evropy. Právě naopak, Francie zastává názor, že americká angažovanost v Evropě se nebude moci trvale zabývat všemi evropskými krizemi a že atlantické společenství by bylo silnější, kdyby bylo euroatlantické, kdyby – řečeno jinými slovy – se vyprofilovala skutečná evropská svěbytnost tak, jak ji pojímá francouzský cíl evropské autonomie. Náhled na historický vývoj za posledních deset let hodně pokročil.

Na počátku 90. let francouzská politika zastávala názor, že Severoatlantická aliance by se měla omezit na naplňování úloh zakotvených v Severoatlantické smlouvě, především pak na společnou obranu proti vnější agresi. Stabilita evropského kontinentu měla spočívat na rozvoji západoevropského pólu

posíleného Maastrichtskou smlouvou a na sdružení všech evropských států do Evropské konfederace. Myšlenka Evropské konfederace brzy zapadla, stejně a rychle jsme si uvědomili potíže spojené s uskutečňováním Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, která spatřila světlo světa v Maastrichtu. Za posledních deset let diplomacie Evropské unie nedávala v krizových dobách (s výjimkou jugoslávských válek) vlastní podněty a sama o sobě nebyla postačující. Vykázala několik zajímavých iniciativ, které jsou citovány tím častěji, čím méně byly početné (Evropsko-středomořská konference v Barceloně, Pakt stability, Pakt stability pro Balkán...), anebo přišla s několika diplomatickými návrhy, u kterých se dosahovalo konsenzu tím snáze, čím více byly vzdáleny tomu, o co v Evropě šlo.

Největší neúspěch Unie se projevil v jejích litaních v době postjugoslávských válek. Tento neúspěch přiměl Françoise Mitterranda k tomu, aby francouzskou politiku přeměroval ke sblížení se Severoatlantickou aliancí, což se konkretizovalo souhlasem rady NATO v Bruselu v r. 1994. Pokud evropská diplomacie nepostačuje, pak je lepší obrátit se jednak na OSN, jednak na diplomacii jednotlivých států. A protože Evropané nemají vojenský aparát, který by dodal věrohodnosti jejich diplomatickým zásahům, je třeba se sblížit s jedinou operační vojenskou strukturou kontinentu, kterou je NATO. Pokud jde o operace definované Západoevropskou unií v jejím vyhlášení v Petersbergu v roce 1992, Francie nastoupila cestu těsnější spolupráce s vojenskými strukturami Aliance a návratu do některých instancí, které opustila v 60. letech.

Podnět k této výraznější změně dal Jacques Chirac, jenž byl zvolen prezidentem v r. 1995. Bylo totiž zapotřebí vzít na vědomí, že evropská diplomacie přešlapovala na místě – z velké části proto, že nebyla politická vůle, a vydat se cestou renacionalizace zahraniční politiky členských států Unie a pokusit se o vybudování evropské solidarity uvnitř Aliance, nikoli mimo ni. Z tohoto názoru pak vzešly nové francouzské iniciativy směřující k vnitřní reformě Aliance, jejichž posláním bylo vytvořit skutečný evropský pilíř v atlantickém rámci.

Počínaje rokem 1997 se začal projevovat neúspěch tohoto „vstupního“ manévru.

Odblokování v roce 1998

Jak vysvětlit, že v tomto rámci, málo příznivém rozvoji Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a jí odpovídající Evropské bezpečnostní a obranné iniciativy, se v posledních dvou letech dosáhlo nesporného pokroku? Především tím, že i při tradiční pomalosti budování Evropy (v roce 1992 jsme si mysleli, že se to změní) Amsterodamská smlouva z r. 1997 upřesnila formy a nástroje společné zahraniční politiky: především tím, že vytvořila funkci Vysokého představitele pro SZBP. Pozitivní roli sehrál i příchod Tonyho Blaira k moci v Londýně: nové „evropské“ citění britské vlády nalezlo svůj přirozený projev v posílení obranné spolupráce, přestože bylo zatím vyloučeno připojení k měnové unii.

Také v tomto směru měla určující význam zkušenost z jugoslávských krizí. Hodně tam spolupracovaly Francie a Velká Británie jakožto jediné evropské země, které měly k dispozici dostatečné kapacity pro vysílání ozbrojených sil. Na novou kulturu zahraničních intervencí si zvyklo Německo. A všichni evropské členové Aliance během první vojenské intervence v jejich dějinách poznali, jak moc jim chyběly konkrétní prostředky nezbytné jak v diplomatické, tak ve vojenské etapě krizí. Viděli také, jak silný vliv na každodenní logiku Aliance měla americká rozhodnutí, koncepce a vojenská technika.

Ve srovnání s těmito skutečnostmi mělo malou váhu rozšiřování evropské vojenské spolupráce v posledních deseti letech – EUROCORPS, EUROFOF, EUROMARFOR, Mnohonárodní centrální divize, Španělsko-italská obojživelná síla, Německo-nizozemský sbor, Francouzsko-britské letecké uskupení, Baltský prapor, Německo-dánsko-polský armádní sbor, Maďarsko-rumunský prapor, Italsko-slovensko-maďarská brigáda a další. V roce 1999 se tak urychlila politická proměna, která má vliv na evropskou vojenskou spolupráci. A tato proměna zahrнула všechny tři země, které jsou nezbytné (i když samy o sobě by nestačily) z hlediska jejich diplomatické a vojenské váhy v Evropě. Jde o Velkou Británii, Německo a Francii.

Nejprve se uskutečnila dvoustranná jednání: v Saint-Malo (prosinec 1998) mezi Paříží a Londýnem, v Toulouse (květen 1999) mezi Paříží a Bonnem. Zapojení těchto dvoustranných schůzek do globální logiky

Evropské unie se uskutečnilo na setkáních EU na nejvyšší úrovni v Kolíně a v Helsinkách (červen, resp. prosinec 1999). Tato setkání rozvinula prostředky budoucí společné zahraniční politiky a zahájila koncipování skutečné evropské autonomie v oblasti bezpečnosti. Symbolem propojení těchto dvou procesů se stala dvojí funkce Javieru Solany. Je Vysokým představitelem EU pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a zároveň generálním tajemníkem Západoevropské unie, jediné specificky evropské organizace, která má kompetence v oblasti obrany.

Francouzská strategie je v tomto směru snadno čitelná. Jde jí o posílení diplomatických schopností EU, a to tím, že do funkce, jejíž nositel odpovídá za diplomacii EU, je jmenována politická, a nikoliv technická osobnost, která je obklopena velvyslanci členských zemí EU. Dále jde o to, aby Evropská unie byla vybavena schopnostmi k vojenským akcím. V listopadu 1999 pak došlo k symbolickému souběžnému potvrzení obou těchto cílů – poprvé v dějinách se ke společnému jednání sešli ministři zahraničních věcí a ministři obrany patnácti členských zemí Evropské unie.

O jaké konkrétní nástroje a schopnosti by se měla opírat vůle k autonomii? Především o schopnost analýzy a vyhodnocování situací a rizik. Dále by to měla být institucionální schopnost rozhodovat. Důležitá je samozřejmě i schopnost konkrétně jednat, což vyžaduje kulturu spolupráce a instituce schopné řídit pohyb zasahujících vojsk. A nakonec jde také o rozpočtové a průmyslové prostředky, bez nichž by politické proklamace zůstávaly pouhými slovy. Ve všech těchto směrech nás ještě čeká dlouhá cesta, ale věci už se daly do pohybu. Kolínská schůzka na nejvyšší úrovni definovala, kromě jiných rozhodnutí, společnou koncepci a vyčlenila zařízení nezbytná pro analýzy. Helsinská schůzka vytvořila Politický a bezpečnostní výbor, Vojenský výbor a Vojenský štáb, jenž odpovídá za pohotovost a za plánování zásahů petersberského typu.

Konkretizací těchto rozhodnutí se mimo jiné může stát přesun již existujících orgánů ze Západoevropské unie do Evropské unie. Dále se předpokládá, že na základě stávajícího Evropského sboru se do roku 2003 vytvoří vysoce prestižní Evropské vojsko rychlého nasazení, které bude schopno ve lhůtě 60 dnů vyslat na dobu až jednoho roku 50 000–60 000 vojáků. Institucionální rozhodnutí přijatá v prosinci 1999 v Helsinkách se ve velké míře inspirovala Akčním plánem, který Paříž předala svým partnerům v červenci 1999. Jejich cíl jasně vyjádřil v říjnu ve Štrasburku Jacques Chirac: „Nastala doba, aby se Evropská unie vybavila institucionálními nástroji a vojenskými schopnostmi, jež by jí umožnily zasahovat vždy, když to bude nezbytné, a to jak v rámci Aliance, tak i samostatně.“

Znamená to snad, že bychom takovýmto postupem ignorovali Alianci, nebo dokonce šli proti ní? Nikoli, jde spíše o to, abychom se ujistili, že Evropané v budoucnu mohou v případě krizí v Evropě jednat a konat, aniž

by se museli, tak jako tomu bylo v posledních deseti letech, obracet na americkou velmoc vždy, když záležitost přesáhne úroveň vyhlášení principů. Jde také o to, přesvědčit se, že Evropané mají schopnosti a prostředky ke zvládnutí krizí, odpovídajících jejich vojenskému úsilí, které by ani zdaleka nemělo být podceňováno. Jde tedy o to, abychom ukázali, že evropské úsilí může mít smysl a může být účinné. Zkouškou evropské schopnosti v oblasti vytváření rámce a struktury významného vojenského úsilí se stalo rozhodnutí z konce ledna 2000, že počínaje dubnem 2000 převezme Vojenský štáb Evropského sboru velení nad silami KFOR. Akce KFOR jako taková nadále zůstane pod kontrolou Aliance a bude se řídit její logikou. Aliance však poprvé svěří strukturu Vojenského štábu, která není její součástí, řízení rozsáhlé vojenské operace, na níž se podílí 45 000 vojáků z 26 různých zemí, mimo jiné i z USA a Ruska.

Politické potíže a nejasnosti

Nesporný pokrok dosažený ve smyslu evropského kolektivního vyjádření, který vedl cestou organizace diplomacie a rozmístění vojenských nástrojů přizpůsobených hypotézám současných krizí, samozřejmě neodstraní všechny překážky ani nejasnosti na této cestě. Tento proces je totiž nejasný a dvojsmyslný jako všechna úsilí o dosažení diplomatického pokroku, jež mohou být úspěšná jen za předpokladu, že se zřekneme všech postranních záměrů. Pokud se budeme držet výslovného definování cíle, uvidíme, že je omezený. Jde o to, aby se Evropané vybavili schopnostmi pro případ krizí, aniž by přitom zpochybnili svou obranu. Tím by narostl jejich význam v rámci Aliance a Evropané by mohli zasahovat za situací, kdy by Aliance zůstala stranou. V rámci všech dnes myslitelných hypotéz by do této logiky mohly zapadat jen balkánské problémy. Je tedy jediným cílem Evropské obranné a bezpečnostní identity pouze modernizace našich prostředků umožňujících intervenci na Balkáně?

Francie to tak nevidí, i když poslání Evropské bezpečnostní a obranné identity v kombinaci se Společnou zahraniční a bezpečnostní politikou nespátuje v tom, aby nahradily Severoatlantickou alianci. Paříž to chápe tak, že spolupráce při zvláštních operacích, postupné vytváření společné vojenské kultury Evropanů a přizpůsobování nástrojů spolupráce přispívají k vytváření identity samotné Evropské unie. Všechny tyto prvky v budoucnu umožní, abychom novým způsobem kladli obecnější otázku zahraničních akcí Unie. V této snaze pomýšlet na akce, které přesahují rámec pouhého zvládnutí krizí, se Paříž ne vždy těší podporu svých partnerů, zejména pak Londýna. Budeme moci považovat za příznačné, až se tak stane v rámci dynamiky předpokládané pro rok 2000 při sblížení mezi EU a ZEU v přístupu k článku 5 Bruselské smlouvy, který je základem svébytné obranné solidarity mezi Evropany. Uchovat tento článek znamená umožnit, aby se překročila hranice pouhé spolupráce na základě Petersberské

deklarace, i když na něco takového můžeme pomýšlet pouze v dlouhodobé perspektivě.

Velmi složitý je také institucionální problém. Platí to především o Unii, jejíž rozhodovací procesy se musí přizpůsobit nové době (tak, jak to předpokládá začínající mezivládní konference). Předpokladem zvýšení rozhodovací schopnosti je rozšíření oblasti rozhodování přijímaných na základě většiny. Toto rozšíření je nezbytné v důsledku zvýšení počtu členů Unie. Přizpůsobení se takovým pravidlům rozhodování je tedy dlouhé. Vystává ale další institucionální výzva – jakákoliv akce na poli kolektivní bezpečnosti v Evropě musí být schopna brát v úvahu všechny evropské země, které se na ní chtějí, či nechťejí podílet a mají přitom různé statuty. Týká se to neutrálních členů Unie, členů Aliance, kteří nejsou členy Unie, a stejně tak zemí, které kandidují na členství v Unii. Dále je třeba, aby v rámci Západoevropské unie byly uhájeny a upřesněny struktury dialogu, zavedené v rámci ZEU.

Bude také zapotřebí, aby EU znovu definovala proces svého rozšíření a vymyslela přitom nástroj variabilní geometrie. Rozdělování mezi členy a nečleny je v diplomatické a vojenské oblasti nefunkční, neboť *task forces* povolávané v případech evropských krizí musejí být vytvářeny ad hoc z různých zemí, ať už jsou uvnitř, nebo mimo Unie. Je tedy potřeba členům Unie institucionálně zaručit možnost rozhodovat, což si vynutí další přeměny, které nebudou snadné. A bude také nutné vymyslet způsoby propojení s vnějším prostředím Unie, které se nemohou omezit na pouhé vyčkávání, až přistoupí nové země, neboť to si vyžádá čas.

Vztahy s Washingtonem a otázka nástrojů

Vážnost a zájem spojený s těmito záměry vyvolávají rozpaky v USA. Víme, že pro Washington jsou tyto záměry přijatelné za následujících podmínek: povedou k posílení Aliance, nevyústí v duplicitu technických a institucionálních nástrojů a nevyloučí z evropského procesu ty členy Aliance, kteří nejsou členy Unie. S prvním požadavkem nejsou spojeny žádné problémy, neboť nikdo nechce oslabit Alianci. Skutečnou otázkou však je, zda vývoj Aliance nutně směřuje k tomu, aby se stala výlučným rámcem diplomatických a bezpečnostních jednání v Evropě. Již deset let se zdá, že všichni partneři na tuto otázku z různých důvodů a na různých úrovních odpovídají: Ne. Třetí požadavek předpokládá rozsáhlá institucionální přizpůsobení, která by neměla být problémem.

Zbývá otázka nástrojů. O celkovém seznamu nezbytných vojenských nástrojů hovořil ve svém vystoupení za přítomnosti svého německého a britského kolegy francouzský ministr obrany. Jde o „schopnosti a nástroje strategického vyhodnocování situací, což předpokládá mít náležitě informace z průzkumu, včetně těch, které jsou nezbytné pro předcházení krizí; schopnosti a nástroje pro plánování vojenských operací, včetně operací v reálném čase; schopnosti a nástroje projekce ozbrojených sil odpovídajícího rozsahu; schopnosti a nástroje pro vedení boje ve

vysoké intenzitě; schopnosti a nástroje nezbytné pro výdrž; odpovídající výcvik a interoperabilitu na všech úrovních.“

Nejde tedy o systematické dublování prostředků, které již existují v Alianci. Vyhlášení evropské vůle jednat by však nemělo žádný smysl bez existence určitých nezbytných nástrojů: například průzkumných systémů, těžkých přepravních prostředků, štábních systémů, prostředků velení a řízení. Na rozhodnutí Evropanů vybavit se těmito prostředky bude Washington jistě nahlížet jako na výraz evropské emancipace. Evropanům bude činit problémy již to, aby se těmito prostředky vybavili – symbolem jsou v této oblasti prostředky kosmického průzkumu.

Tam, kde by Washington dával přednost pouhému posílení evropského zapojení do aliančních struktur tak, jak to požaduje Iniciativa v obranných schopnostech schválená na washingtonském summitu v dubnu 1999, Paříž volá po tom, aby Evropané byli soudržní. Chtějí-li rozhodovat a jednat, musí disponovat nástroji, které z velké části – ne však zcela – mohou být aliančními prostředky. Používání jenom aliančních prostředků by ve skutečnosti znamenalo závislost na amerických koncepcích, hierarchiích a technologiích. Klíčový význam proto připadá vědecké a průmyslové dynamice Evropy. Schopnost vyrábět potřebnou vojenskou techniku na základě autonomních rozhodnutí si však Evropané mohou udržet pouze za předpokladu, že uskuteční nezbytná průmyslová sblížení a posílí svůj vlastní vnitřní trh. Tyto dva prvky jsou podmínkou pro to, aby se udrželi v technologické soutěži, která hraje určující roli ve všech moderních vojenských operacích.

Již se uskutečnila některá spojení výrobců, jež by mohla Evropě dát konkurenceschopný zbrojní průmysl. Evropanům ještě zbývá uskutečnit reformu svých ozbrojených sil, zaměřit své nákupy na bojovou techniku a investovat do výzkumných rozpočtů, aby tím vším prokázali, že jejich ústředním cílem je vytvoření diplomatické a strategické evropské svébytnosti. Ještě nedávno jsme si mohli přát vytvoření „konvergenčních kritérií“ pro tvorbu vojenských rozpočtů srovnatelných s těmi kritérii, která vytvoří rámec pro další postup společné měny. Mohlo by jít spíše o reference, které by byly nezávazné, ale významné pro tvorbu toho, co napříště musíme nazývat skutečný „evropský strategický duch“.

Rok 2000 bude rozhodující, protože se v něm bude překrývat mnoho závazků a lhůt. Ale Evropa je na rozhodující roky zvyklá – často na sebe navazují, aniž by to znamenalo zpomalení pokroku. Vytváření nové Evropy a nové definování atlantických vztahů si vyžadají čas. Budou významnou měrou záviset na politickém dialogu, který proběhne na jedné straně mezi členy Unie v přístupu k institucionálním reformám, a na druhé straně mezi členy Unie a ostatními evropskými státy. Právě druhý ze zmiňovaných dialogů je naléhavý, neboť bez něho není možné definovat politiku toho, čím zítra bude Evropa. ►

Evropská obrana – naléhavý úkol

Rozhovor s francouzským ministrem obrany Alainem Richardem

Pane ministře, poslední měsíce byly poznamenány dvěma velmi významnými událostmi. Krizí v Kosovu, která vedla k nasazení francouzských vzdušných sil po boku sil NATO, a vznikem skutečného plánu evropské obrany, jenž byl výsledkem francouzsko-britské schůzky v Saint-Malo. Nejprve, jaké ponaučení jste si vzal z kosovské krize?

Hlavním ponaučením je pro mě schopnost Evropanů postupovat – a to chci zdůraznit – společně, a to konkrétně při řešení krize, která se odehrává v jejich geografickém prostoru. Dobře vím, že toto zjištění má své meze. Ovšem my Evropané v naší vzdělané a zlostejnělé Evropské unii, jejíž rafinované rozumování by mohlo svádět k nečinnosti, jsme překonali váhání a rozhodli se čelit hrubému politickému násilí silou práva. Učinili jsme tak proto, že jsme odpovědní za obranu svých hodnot. A právě vědomí této odpovědnosti nás vedlo k trvalé snaze o dialog v zájmu udržení naší soudržnosti.

Druhé ponaučení spočívá v tom, že ve chvíli, kdy jsme se rozhodli pro použití síly, jsme měli k dispozici jediný nástroj koordinované akce na vysoké úrovni, tedy NATO (mám-li zůstat u školní metafory, jde spíše o opakování nežli o novou lekci). Z několika historických důvodů, které nebudu připomínat, dva charakteristické rysy této organizace působí Francii starostí. Jednak, že velení v ní přísluší americkým vojenským činitelům a ti, jak známo, mají ve věcech války specifický způsob myšlení, jednak, že její vojenské mobilizační kapacity jsou, až na pozemní vojsko, spíše americké než evropské. Nepůjdu do podrobností, ale každý pochopí, že tato situace vzešla jak z evropské zdrženlivosti vůči systému společné obrany, tak i z vůle, kterou nám vnutila americká strana.

Z čistě operačního hlediska, neprokázala tato válka zcela jasně kvalitu mechanismu francouzské obrany?

Ano, prokázala. Naše obranné společenství úspěšně uzavřelo první etapu reformy zahájené v letech 1995–1996 na základě Bílé knihy z roku 1994. Tato reforma směřuje právě k tomu, aby umožnila Francii hrát rozhodující roli v konfliktech tohoto typu. Připomeňme si, že v lednu 1999 byla splněna sotva třetina plánu reorganizace na léta 1997–2002. A přesto v kosovském konfliktu naše vzdušné síly, jako zdaleka první evropské letectvo nasazené v této válce, pro-

kázaly svou činnost, zejména pak přesností svých úderů ve dne i v noci, jakož i svou průzkumnou a zpravodajskou činností. Francouzské námořnictvo rychle, bezpečně a v souhře se spojenci rozvinulo svou letecko-námořní skupinu. Pozemní vojsko zase uskutečnilo sérii složitých zahraničních cvičení a dokázalo, že dokonale zvládá krizové situace, v nichž je zapojeno několik stran. I když zůstáváme vně vojenské organizace NATO, náš štáb skutečně ovlivňoval jak plánování, tak vedení operace, o níž bylo společně rozhodnuto. Průběh této intervence jen zvyšuje důvěru v náš obranný potenciál. Po dovršení jeho modernizace bude tato důvěra ještě větší.

Není však nejdůležitější, že bylo dosaženo cílů, které Francie podporovala?

Máte pravdu. To je bez ohledu na zvláštní případ Kosova nejdůležitější poučení z této krize. A to jsme ještě nedomysleli všechny jeho důsledky pro vývoj našeho kontinentu. Etnické čistky prostřednictvím teroru byly zastaveny a velká většina albánského obyvatelstva vyhnáno z jeho domovů se mohla do Kosova vrátit. Byla uznána plná odpovědnost mezinárodního společenství, ztělesňovaného OSN, za politické řešení. V Kosovu bude brzy zaveden demokratický systém. Dodejme, že ačkoliv nepatřil mezi bezprostřední cíle společné akce, vzniká nyní velký plán stabilizace jihovýchodní Evropy, a proti Miloševićově moci v Bělehradu se staví široká opozice. Jakkoli měla své chyby, naše operace hluboce změnila realitu, a to v dobrém smyslu.

Jaké jsou tedy přednosti letecké války? Je to univerzální lék?

Chraňme se zevšeobecňování! Tvrdit, že je to univerzální lék, by bylo stejně přehnané, jako když se někteří před šesti měsíci nebáli říci, že „letecký zásah nikdy nemůže přinést vítězství“. Je to prostě tak, že letecké útoky se hodily k tomuto konkrétnímu typu střetnutí.

V čem vyhovovaly?

Bylo zapotřebí jednat rychle. Hrozba, že vlna násilí zaplaví albánsky mluvící kosovské obyvatelstvo, byla den ode dne reálnější. Země odhodlané k zásahu si naprogramovaly nasazení vzdušných sil. Letectvo mělo tu výhodu, že nástup do akce mohl následovat ihned poté, co dostalo zelenou od politické-

EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA

ho vedení. Byli jsme si jisti, že letecké údery by mohly nejprve bránit srbskému vojsku v Kosovu v etnických čistkách a posléze je poměrně rychle úplně ochromit. Věděli jsme také, a to je poslední argument ve prospěch leteckých útoků, že tento typ zásahu určitě získá podporu všech zemí koalice.¹⁾ Volba jiné strategie by je byla rozdělila.

Proč byl od začátku vyloučen případný pozemní zásah?

Z důvodů spojených s původním charakterem tohoto vojenského střetnutí. Srbské síly nebyly nasazeny proti organizované armádě; poskytovaly podporu, a často se i nepřímou účastnily – spolu s policií a milicemi – vyhánění a někdy i vraždění civilního obyvatelstva. Několik překážek tedy stálo v cestě eventuální pozemní ofenzivě proti těmto ozbrojeným silám.

Jaké to byly překážky?

Na přípravu by bylo zapotřebí 10 až 12 týdnů. Miloševićovo vojsko by tak mělo dost času dokončit etnické čistky. Dále je pozemní ofenziva narazila na organizovaný odpor srbských vojsk na jejich území. Srbové by tak využili výhodného terénu k obrannému boji. A nakonec útočníci by nutně způsobili vážné škody kosovským Albáncům, z nichž by si Srbové mohli udělat lidské štíty spíš při pozemních než při leteckých úderech. V tom případě by ofenziva mohla vyvolat námitky z politických a humanitárních důvodů.

To neznamená, že by pozemní ofenziva nemohla být vhodná pro skutečné ovládnutí Kosova, jakmile by srbské síly byly dostatečně oslabeny. Ale události rozhodly jinak. Na začátku června se srbské vedení rozhodlo podřídit politickým principům, které mu byly navrženy. Tento souhlas, který byl vážným nezdarlem pro Miloševiče, byl důkazem toho, že letecká ofenziva byla účinná. Kdyby se byl domníval, že jeho vojsko může ještě dlouho odolávat, nebyl by souhlasil s ničím, co pro něj představovalo nejvyšší oběť a ohrozilo jeho politickou budoucnost.

Nechci tu rozvíjet žádnou teorii o roli leteckva v budoucích konfliktech. Ani kosovská krize ještě není u konce a její nynější fáze ilustruje nezastupitelnou úlohu pozemních sil. Jen zdůrazňuji, že jde-li o demokratické hodnoty, některé politické a humanitární požadavky, jako třeba maximální důraz na co nejmenší ohrožení obyvatelstva, tedy na přesné nasazení síly, budou zřejmě hrát stále větší roli. Nechceme vést válku tak, jak ji vedou utlačovatelské režimy. Tento požadavek povede k volbě specifické taktiky, která se nemusí vždy kryt s pouhým nasazením leteckva.

Shodují se naše strategické zájmy se zájmy našich evropských a amerických partnerů v NATO?

Udělejme si ještě jednou v této věci jasno. Angažujeme se v Alianci, jejímž základem

jsou společné hodnoty a zájmy. Těmito hodnotami a zájmy občas pohrdáme, protože jsou příliš jasné. Jsme demokratické státy, chceme čelit ozbrojeným agresím, snažíme se o to, aby stále otevřenější vztahy byly stabilní, abychom usnadnili oběh statků a výměnu myšlenek. Uzavřeli jsme mnoho smluv, které určují pravidla naší vojenské spolupráce. V roce 1966 Francie upustila od těchto smluv, ale rozhodla se, že podpoří Alianci v případě nejvyššího ohrožení svých mezinárodních závazků. Na základě tohoto stanoviska jsme postupem času – od prezidentství generála de Gaulla – upravili praktické otázky spolupráce s NATO, ovšem aniž jsme změnili naše rozhodnutí z roku 1966.

Tato skutečnost se v podstatě nemění. Změnily se však tři klíčové prvky geopolitického rámce. Je to – za prvé – povaha konfliktů. V současnosti už nehrozí světové střetnutí dvou vojenských seskupení srovnatelné velikosti. Jsme však svědky množících se regionálních krizí, k nimž každá země musí zaujmout stanovisko, protože se už nemůže vymlouvat na přesilu protivníka. Za druhé, upevnila se evropská soudržnost coby výsledek trpělivého politického a diplomatického vyjednávání, které však většina občanů příliš nevnímá. Přitom zejména dokonalá shoda mezi zeměmi „patnáctky“ jim umožňuje rozšířit svůj vliv a akční prostředky. A konečně jsou tu i ekonomické a sociální úspěchy Evropy. V mnoha oblastech je nyní významným partnerem americké supervelmoci. To vede k tomu, že Spojené státy zcela přirozeně žádají Evropany, aby více přispívali na bezpečnost svého geografického prostoru.

Neusnadňují však americkou převahu rozpory, které přetrvávají mezi evropskými zeměmi?

Zajisté. Je to proto, že stále ještě existují silné rozdíly v postavení i způsobu myšlení. Musíme budovat Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku. Ta nevznikne sama od sebe! Sbližuje, nebo naopak oddaluje geopolitický vývoj evropské postoje vůči americkým strategickým zájmům? To není jednoduchá otázka.

Řekněme, že stále sdílíme tytéž základní společné hodnoty, a můžeme si povšimnout, že USA postupně přehodnotily podporu, kterou poskytovaly v minulosti tolika konzervativním a diktátorským režimům; demokracie se rozšířila do jejich sféry vlivu. Naproti tomu, významný mocenský vzestup Američanů v oblasti hospodářství, vědy a medicíny u nich posiluje koncepci „unipolárního“ světa. Přetrvávající konfrontace zájmů mezi Američany a Evropany ve všech těchto oblastech nebude bez vlivu na naše vzájemná hodnocení v otázkách mezinárodních vztahů a bezpečnosti.

Proč se prosperující a průmyslově vyspělé státy, jakými jsou země západní Evropy, nemohou obejít bez amerického strategického poručení?

Vydáváte dobrý zahraničněpolitický ča-

sopis, a tedy velmi dobře víte, že stejnou realitu vidí různé země různě. Hovoříte-li o „poručnictví“ Spojených států vůči Evropanům, pak používáte jen francouzskou prezentaci situace, zatímco mnoho našich partnerů ji analyzuje jinak. Rozhodná účast Spojených států ve válce v letech 1941–1945, tváří v tvář Ose, a jejich odhodlání zastavit sovětskou expanzivní politiku nadále usměrňují bezpečnostní vize mnoha Evropanů. Je ostatně nutné poznamenat, že bývalé členské státy Varšavské smlouvy, které zcela konkrétně poznaly, co je to omezená suverenita, patří mezi země, jež jsou nejvíce nakloněny „deštníku“ Severoatlantické aliance. Necítí se přehnaně dotčeny americkým dominantním postavením, které se jim, ve srovnání s tím, co poznaly, může jevit jako neškodné.

Zajisté. Ale nenavrhuje snad Francie uvnitř Aliance nové rozdělení odpovědnosti mezi Spojenými státy a jejich evropskými partnery?

Ano. Jako národ, kterému záleží na jeho strategické autonomii a na jeho poselství mezinárodnímu společenství, usilujeme o jiné rozdělení úloh mezi Evropany a Američany. Věříme, že tento vývoj poslouží jednomu, stejně jako druhým. Místo toho, abychom intelektuálně zpochybňovali představy, jakou o tom mají ostatní Evropané, pracujeme na vytváření nové spolupráce, jež má posílit společné nástroje v oblasti zpravodajských služeb, velení a kontroly, plánování a umožnit získat v reálném čase prostředky pro kolektivní rozhodování. To jsou společné cíle, které si stanovilo 15 šéfů států a vlád na summitu konaném 4. června 1999 v Kolíně. Dodávám, že tento krok Aliance podpořila 25. dubna 1999 na summitu ve Washingtonu. Je to pochopitelně obrovský úkol. Nicméně existuje zde jasná shoda na základních principech, shoda, jaká tu nebyla desítky let.

Mám-li použít Váš termín, není tento úkol tak „obrovský“ proto, že si vyžádá desetiletí úsilí?

Nové rozdělení odpovědnosti bude třeba provést postupně. Bude se muset adaptovat na způsob myšlení a specifické situace, ve kterých se nacházejí evropské partnery. To nás nutí, abychom byli intelektuálně připraveni ujmout se tohoto úkolu v celé jeho složitosti, a to včetně vedlejších kontradikcí, tak jako v případě jakéhokoli vojensko-politického díla, které chce ovlivňovat realitu. Tento přístup zahrnuje i jednu méně viditelnou stránku, kterou vaše otázka nepřímou naznačuje. Tou je nutnost zásadního dialogu se Spojenými státy, a to nejen s prezidentem a administrativou, ale také s Kongresem, intelektuály, tiskem a možná s hlavními americkými silami v oblasti ekonomické a sociální.

Evropská různorodost je někdy nepří-

jemná, ale náš velký partner představuje sám o sobě velmi složitou společnost s časově si odporujícími požadavky, v níž často dochází k vášnivým debatám o mezinárodní odpovědnosti Spojených států. Musíme čelit jistému rutinnímu reflexu, byť elegantně prezentovanému, který má vliv na americkou bezpečnostní politiku. Ve své, často prozíravé, analýze faktorů, které nově nastiňují geopolitickou situaci, a zejména pak nárůst evropské reality, má americká administrativa tendenci neměnit rozdělení politických a vojenských rolí uvnitř Aliance, a to i přes svá obvyklá připomenutí, že je nutné zvýšit evropské příspěvky. Prostřednictvím dialogu a výzev k prospektivním úvahám je zapotřebí ukázat Američanům slabá místa tohoto asymetrického myšlení.

Skutečně „patnáctka“ směřuje k jednotné zahraniční a bezpečnostní politice? Jednotlivé členské země sledují stejné cíle?

Je zapotřebí chtít postupovat vpřed. A to je případ naší vlády. Abychom mohli pokročit, musíme realisticky určit opěrné body a překážky.

Od svých začátků v roce 1946 mělo vždy budování Evropy svůj rub a líc. Na jedné straně byly smysluplné projekty a někdy i symboly, jejichž nositeli byly osobnosti nebo politické skupiny hrdé na evropské historické ambice. Na straně druhé byly společnosti a státy stále více se sblížující v důsledku tisícovek konkrétních opatření, které pomalu, téměř neznatelně, postupovaly k vzájemnému, mnohem hlubšímu pochopení a ke stále silnějšímu pocitu sdílených hodnot a zájmů. Druhý pohyb je důležitější nežli ten první, i když je těžší jej popsat. Každý historik vám řekne, že to, co se za posledních padesát let odehrálo na našem kontinentě, je postupně tvořená politická konstrukce, hemžící se pochopitelně menšími konfliktními situacemi, ale stále více strukturovaná a rozhodující pro rovnováhu světa.

Situace je následující: Je zde patnáct národů, které již mají mnoho společného. Nabyla jistého politického uvědomění, které se stále více prohlubuje. Samozřejmě, sjednocení zahraničních a bezpečnostních politik je jedním z „posledních stadií“ tohoto procesu, jelikož se zde dotýkáme historické paměti, kolektivních kulturních a téměř citových odkazů, subjektivních představ o světě, hlubokých úvah o přežití. A to vše patří mezi závazky, jejichž sdílení je nejsložitější...

Z toho vyplývá nezbytnost opatrného a pozvolného postupu...

Přesně tak. Nejlepším způsobem, jak prohrát, by bylo podlehnout dogmatismu, který předstírá, že problém byl vyřešen. Zde se znovu projevuje to, že nesmíme vycházet z principu, že politické cíle a bezpečnostní zájmy „patnáctky“ jsou naprosto identické. Veškeré úspěchy, jichž bylo dosa-

ženo při budování Evropy, spočívají právě v opačném přístupu. Společná zahraniční a bezpečnostní politika bude také postupovat po krůčcích a stanovovat si mezicíle, které budou plně chránit identitu národů. Díky lehkému společnému postupu a analýzám se tento pokrok již projevuje na diplomatickém poli. Proto se nyní Evropané mohou shodnout na jednotlivých stanoviscích k řadě mezinárodních otázek, jež by je před deseti nebo dvaceti lety rozdělovaly.

Je podobný pokrok znatelný také na vojenském poli?

Ve vojenské oblasti máme dva dobré příklady tohoto pragmatického, ale voluntaristického přístupu: francouzsko-britskou deklaraci ze Saint-Malo (3. prosince 1998) a kolínskou deklaraci Evropské rady (4. června 1999).

Dokument ze Saint-Malo vyhlašuje novou komplementárnost mezi Evropskou unií jakožto globálním politickým nástrojem našeho kontinentu a Severoatlantickou aliancí coby euroatlantickou bezpečnostní organizací. Tím je odblokován starý protiklad, který byl důsledkem tradičního sebeomezování činnosti evropských společenství a bezpečnostních aspirací, jež převládaly za studené války a vytvářely vztahy, kdy tyto dva celky, jinak široce provázané, nespolupracovaly.

Saint-Malo znamenalo také hledání praktické spolupráce mezi dvěma zeměmi, které se angažují v oblasti modernizace mobilních a adaptovatelných ozbrojených sil a které si přály vojensky samy zasahovat v případě krizí, pokud je to politicky nezbytné. Tento společný postup dvou zemí, které se po zralé úvaze zapojily do konfliktních situací, jež následovaly po skončení studené války, nám po prosinci 1998 umožnil, abychom s ostatními Evropany důkladně projednali otázku konkrétních vojenských kapacit, které budeme potřebovat. Důraz na účinnost společných politických a vojenských prostředků také pomáhá překlenout spor o to, co je „evropské-alianční“ a „evropské-nealianční“.

Proto také kolínská deklarace představuje pro mě zásadní politický pokrok.

Mohl byste to upřesnit?

To jsem měl v úmyslu! Kolínská deklarace je skutečnou chartou, která připouští jas-

ný pokrok rozložený v čase. Poskytuje potřebný prostor nástrojům pro hodnocení, plánování a eventuálně také řízení, jež skutečně umožní Evropanům zasahovat v případě krizí. Definuje pole působnosti, ať už pro „patnáctku“, nebo dobrovolníky z jejích řad, z nichž vyplynou společné akční mechanismy, užitečně reagující na kolektivní nedostatky Evropanů v současném bezpečnostním prostředí. Zároveň určuje hranice vztahů s NATO, přičemž dodržuje princip volby Evropanů, kteří se po konzultaci se Spojenými státy rozhodnou, ke kterému z prostředků se uchýlí.

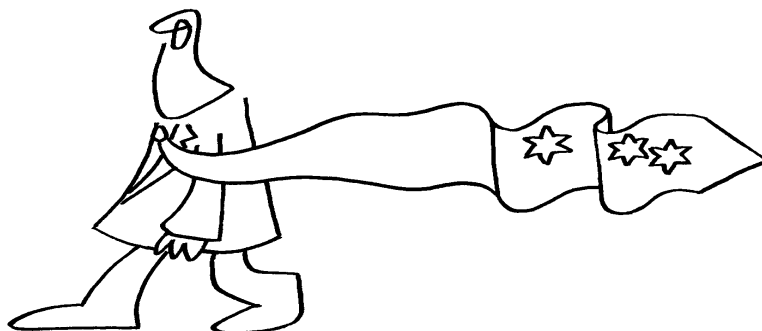
Z vašich slov vyvěrá skutečný optimismus...

Odpovědnost za tento úsudek vám přenechám. V každém případě bych vás chtěl přesvědčit, že jsme dnes opravdu schopni dosáhnout pokroku i v poslední velké oblasti, kterou je oblast politická a v níž Evropa zaostávala za svou mezinárodní odpovědností. Bude to vyvolávat námitky a málo obdivu. Bude vhodné zintenzivnit dialog mezi vládami, zejména pak mezi ministry obrany. Pro větší účinnost našich společných kroků bude zapotřebí přizpůsobit naše síly situacím, jež můžeme očekávat, a přeorganizovat naše vojenské systémy. Povšimněte si, že řada našich partnerů v tomto směru přistoupila v posledních letech k významným změnám.

Tyto těžkosti a výzvy jsou impozantní. Víme, že touha po míru, jež je naprosto přirozená pro Evropany, nutně udrží – kromě období blížících se konfliktních situací – jistý odstup veřejného mínění a části našich elit od tohoto úsilí, byť politicky určujícího. Ale zjevná jedinečnost tohoto evropského humanistického poselství, nesrovnatelná historická zkušenost našich národů a často přátelské očekávání četných vzdálenějších národů, toužících po nové světové rovnováze, nás povzbuzují na této cestě. Z těchto důvodů se toto poslání jeví nejen jako realistické a pokrokové, ale také, a to neváhejme říci, jako poslání vzbuzující nadšení.

¹⁾ Jednání trvalo několik týdnů a rozhodnutí o „uspíšení“ bylo přijato koncem září 1998.

Připravila redakce francouzského časopisu „Politique internationale“.

Udržet mír

britská bezpečnostní politika a role evropských vojenských bezpečnostních struktur

JULIAN LINDLEY-FRENCH

Úvod

Velká Británie je klíčovým aktérem evropské obrany. Dnes je pravděpodobně nejschopnější západoevropskou vojenskou mocností, která disponuje přesvědčivou kombinací dobře vycvičených profesionálů, prostředků pro projekci síly a moderní jaderné síly umístěné na ponorkách. Velká Británie tak má dnes k dispozici více relativní síly v mezinárodním systému než kdykoliv od roku 1945. Britské jednotky se účastní operací na udržení či vynucení míru po celém světě, k čemuž je dobře připravena dlouhá zkušenost s protipovstaleckými operacemi v Severním Irsku. Výsledkem je také zásadní omezení hlasů, jež po Velké Británii žádají, aby se vzdala stálého místa v Radě bezpečnosti OSN. Je jisté, že žádná autonomní evropská bezpečnostní a obranná kapacita nemůže vzniknout bez britské účasti v jádru takové síly. Průběh operací v Bosně a Kosovu jenom posílil ústřední roli Británie v evropské bezpečnosti a obraně.

Mimoto pod Blairovou vládou nastal zásadní obrat v britském sebevímání jako skutečné „evropské“ mocnosti. Toto je první britská vláda vedená lidmi, jejichž formativní roky byly ovlivněny evropským procesem. Nicméně zatímco britská bezpečnostní politika¹⁾ vůči Evropě v nedávné minulosti představovala pět procent politické vize a devadesát pět procent vojenského pragmatismu, tento poměr se změnil pouze na 30:70.²⁾ Závazek vůči evropskému ideálu Společné obranné politiky nesmí být prozatím přehodňován. Především zvláštní vztah se Spojenými státy zůstává velice silně přítomen v britské politické představivosti a je vyjadřován především skrze oblast bezpečnostní politiky. V určitém bodě v budoucnu může být Británie nucena volit mezi dvěma stranami Atlantiku, prozatím se ovšem britská politika snaží udržet dvoukolejný přístup, dokud bude sloužit jejím cílům.

Existují dva specifické cíle britské bezpečnostní politiky. Prvním cílem je udržení příznivého mezinárodního bezpečnostního prostředí. Druhým je potom maximalizování britského vlivu skrze využití neočekávané politicko-bezpečnostní dividendy.³⁾ Naneštěstí – status vytváří očekávání, a třebaže došlo k relativnímu zlepšení britské pozice v mezinárodním systému, absolutní síla Británie se prakticky nezměnila.⁴⁾ Přestože je Velká Británie mezi čtyřmi státy s nejvyššími obrannými výdaji, rozpočtové škrty 90. let postavily před britské síly zásadní dilema

– větší odpovědnost při stejných nebo zmenšujících se zdrojích. Tato nepochybnitelná realita je důležitým motivem britské bezpečnostní politiky a musí být vzata v úvahu pro porozumění britské pozici ve vztahu k tvořícím se evropským vojenským strukturám. Toto dilema je zmírněno použitím celé řady politických a vojenských „násobitelů síl“ ke zvýšení britského vlivu. Tato komplikovaná čtyřstranná vazba vztahů je založena především na kontrole a vlivu nad formováním a použitím koalic.

Vedení koalic prostřednictvím evropského pilíře NATO

NATO zůstává primárním nástrojem britské bezpečnostní politiky a bude jím i v dohledné budoucnosti. Velká Británie má silnější postavení uvnitř Aliance než uvnitř EU, což je jen podtrženo výjimečným přístupem k americké jaderné technologii a zdrojům strategického zpravodajství. Nicméně NATO samo se nachází v procesu přechodu, který ho posouvá za hranice tradiční role teritoriální obrany směrem k politicky komplexním misím kolektivní bezpečnosti uvnitř i vně území jeho členských států. Úspěšné dokončení tohoto přerodu si vyžádá splnění dvou cílů. Za prvé musí být posílen evropský pilíř NATO, aby evropské spojenci mohli nasadit a udržet síly v operacích na zvládnání krizí a podporu míru.⁵⁾ Za druhé, v souvislosti s tímto posílením se nezbytně změní politická rovnováha uvnitř Severoatlantické rady.

Druhý cíl zůstává politicky citlivý pro Spojené státy, které by rády viděly větší příspěvek Evropanů k těmto operacím, ale prozatím neuznaly, že jakékoliv posílení evropských kapacit povede k jejich silnějšímu postavení v Alianci. A tak i Britové byli zklamáni nedostatky procesu Berlín-plus a projektu CJTF, protože ani v jejich rámci nejsou USA připraveny poskytnout „prostředky“ NATO (v mnoha případech americké prostředky) pro čistě evropské operace. Zajisté již v Alianci není možný návrat ke statu quo ante a v souvislosti s nejistotami amerického vnitropolitického vývoje Britové uznali, že pouhé přidružení k americké pozici by mohlo vést k ohrožení Británie a jejích jednotek. Tento problém byl potvrzen během války v Bosně, kde podle Britů Američané neposkytli klíčové podpůrné prostředky jejich jednotkám, aby „uštědřili Evropanům lekci“ o strategické realitě. Tento dojem byl dále zesílen marginalizací britské představitelky Pauline Neville Jonesové v průběhu dayton-

ských jednání v listopadu 1995. Výsledkem potom bylo posílení politických a operačních vazeb mezi Brity a Francouzi.

Stejně tak britské vedení ARRC, ačkoliv je založeno na logické premise jednotek nejlépe vybavených a vycvičených k převzetí takové role, vysílá silný politický signál evropským spojencům. Velká Británie je odhodlána udržet svou pozici jako jediného evropského člena NATO zapojeného do integrované vojenské struktury, který může (být omezeně) představovat alternativu k americkým přímým a rámcovým prostředkům pro jistý druh koaličních operací s nižší intenzitou. Tento stav znamená, že jakákoliv operace pod vedením EU bude vyžadovat aktivní britské zapojení, a tedy i silné slovo při určování nejenom druhu této operace, ale i její velikosti a struktury. Tato britská role byla jenom posílena během kosovské krize a může být dále dokumentována na příkladu převzetí velení v operaci KFOR nominálně velitelstvím EUROCORPS, který ale bude vyžadovat ponechání většiny současného štábního personálu ARRC.⁶⁾

Vedení koalic prostřednictvím Evropské unie

Blairův návrh na posílení role EU v bezpečnostní oblasti přednesený v Portschatu v říjnu 1998 vzbudil hodně pozornosti. Když byl tento návrh posílen závěry francouzsko-britského summitu ze Saint-Malo v následujícího prosince, zdálo se, že Britové zásadně přehodnotí své bezpečnostní zájmy. Pochopitelně více než jakýkoliv jiný faktor se změna britské pozice podepsala na odstartování procesu, který kulminoval v rozhodnutí helsinského summitu EU z prosince 1999 vytvořit Společnou evropskou bezpečnostní a obrannou politiku, a poskytnout tak EU vojenské a institucionální prostředky k autonomním akcím.⁷⁾ Jak již bylo naznačeno, politicko-doktrinální posun Blairovy vlády směrem k proevropské pozici by byl nemyslitelný za vlády konzervativců. Tento posun ovšem není přehnaný. Britové stále vidí nebezpečí, že by mohli uvíznout v pasti mezi americkými a francouzskými tenzemi ohledně potřeby zasahovat vůči bezpečnostním výzvám nízké až střední intenzity v Evropě a jejím nejbližším okolí. Tyto obavy zdůraznily potřebu jisté míry britského vlivu nad politikou obou států. Ve stávajícím politickém kontextu je představitelné, že určité typy operací – jako např. méně náročné petersberské mise⁸⁾ – mohou provádět pouze evropské státy, a to i po dlouhou dobu. V takovém případě chce Velká Británie tolik kontroly, kolik je jen možné.

Britové si jsou plně vědomi, že jakákoliv operace tohoto typu bude muset překonat celou řadu podstatných institucionálních a operačních problémů, které mohou vést až ke scénáři, který je pro Brity nejhorší – k vynucenému nasazení britských jednotek do operace vedené nezkušenými evropskými veliteli, nad nimiž nemá Británie žádnou kontrolu. Již teď je poměrně jasné, že rozhodovací mechanismy pro operace pod vedením EU budou při nejlepším lopotné, a to i přes vytvoření nového Politicko-vojenského výboru a s ním souvisejících struktur.⁹⁾ Proto musí

případné mise pod vedením EU, i když budou pouze limitované, probíhat na základě shody hlavních mocností, tj. Velké Británie a Francie. Nasazení jednotek mimo rámec NATO by mělo připadat do úvahy jenom v případě, kdy to bude operačně proveditelné, a ne pouze z politických důvodů. I přes tuto výhradu má alternativa operací EU pro Brity politickou přitažlivost, neboť tím vysílá politický signál do Washingtonu: „Neberte britskou pozici jako samozřejmost“.

Zároveň ovšem, dokud nebude existovat přesvědčivá řada dokladů o zvýšení obranných výdajů států EU, reformě jejich ozbrojených sil a přechodu k plně profesionálním armádám, Velká Británie se nijak výrazněji evropským směrem nezaváže. Britové jsou i nadále znepokojeni zásadními rozdíly doktrinárního i kulturního charakteru, které mohou ohrozit jakoukoliv operaci EU. Italo-široce propagovali anglo-italský summit z července 1999, kde se podle nich Británie zavázala k podpoře myšlenky makroobraných konvergenčních kritérií. **B r i t á n i e** nemá nic proti takovým kritériím, pokud zůstanou pragmatická a funkčně orientovaná. Británie by tak uvítala vzrůst obranných výdajů států EU na minimální úroveň 2 % HDP¹⁰) a rychlou profesionalizaci ve všech státech EU jako nezbytnou podmínku pro úvahu o posun britské politiky za hranice statu quo.

Společné anglo-francouzské koaliciční vedení

Může se zdát paradoxní, že Velká Británie a Francie poskytly impuls vznikající bezpečnostní roli EU. Nedávné francouzsko-britské summity byly pečlivě prezentovány proevropskými formulacemi a na první pohled by se mohlo zdát, že znamenají další milníky vývoje efektivnější Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Tento dojem je zavádějící. Pochopitelně, pokud se podaří vybudovat funkční institucionální strukturu EU v této oblasti, pak Francie a Británie investují snahu do vybudování efektivních prostředků, aby mohly tuto strukturu kontrolovat. Nicméně základem současných anglo-francouzských jednání je snaha o ustavení efektivní bilaterální struktury a prostředků, ke kterým by se potom mohli ostatní spojenci připojit, pokud zůstane vedoucí místo těchto dvou států v případných koalicích nezpochybněno.

V současné době existuje široká shoda britských a francouzských bezpečnostních zájmů. Oba státy jsou jediné evropské mocnosti schopné projekce podstatnějších sil a jejich dlouhodobého udržení. Mají politickou vůli, historickou zkušenost a veřejné mínění dostatečně silné k akceptování nezbytnosti lidských ztrát. Často se zapomíná, že obě země jsou starými spojenci a bosenská operace jim přinesla podstatnou sdílenou operační zkušenost. Sdílejí navíc i nukleární status a místo u nejdůležitějších fór světové politiky, podobná je velikost jejich ekonomik a pohled na okolní svět. Z těchto důvodů jsou dostředivé síly, jež je přitahují k sobě, silné. Druhou stranou téže mince jsou ovšem i odstředivé síly, které mohou dlouhodobě představovat limity

jejich spolupráce. Francouzi jsou stále oddáni konceptu evropské obrany, která by byla sice součástí EU, ale prakticky by ji vedla Francie. Přetrvávající je u nich pohled na vedení EU v rámci širšího kontextu jako objekt politiky založené na řadě bilaterálních vztahů, které umístí Francii do centra evropského dění. Krátce shrnuto, jejich politická strategie implikuje výsledný rozpad nebo alespoň oslabení NATO.

Britové jsou si na druhé straně vědomi této francouzské politické agendy a na strategické úrovni jí jednomyslně oponují. NATO zůstává základním stavebním kamenem britské bezpečnostní politiky, a proto jsou Britové nedůvěřiví vůči skrytému nacionalismu francouzské evropské politiky. Británie také stále vidí blízké vztahy s Francií převážně funkční optikou, zatímco Francie připisuje vznikajícímu bezpečnostnímu vztahu s Velkou Británií vyšší politické významy. K vyvážení francouzských ambicí bude proto Británie udržovat bezpečnostní styky i s Německem. Pro dohlednou budoucnost ovšem bude převažovat shoda zájmů mezi Francií a Británií, které se nechtějí opět ocitnout v exponované pozici, jakou zažily v Bosně v letech 1994–1995. Dokud nemusí být politická „otázka“ evropské obrany definitivně zodpovězena (situace buď, anebo), spolupráce vyhovuje oběma partnerům. Francouzská karta se v britské ruce dá použít zvláště vůči Washingtonu jako varování, že Londýn nemusí nezbytně podpořit každou americkou pozici, zvláště pokud se politika USA stane více jednostranná anebo izolacionistická. Británie tak nyní přijímá i premisu, že efektivní koalice bez účasti USA vyžadují určitou míru duplikace. Tento postup zabrání nejen udržení americké pozice dusícího stisku vůči evropské (a tedy i britské) bezpečnostní politice, zvláště v oblastech C4ISR, strategické přepravy a logistiky, ale umožní i maximalizaci britského vlivu na politiku USA – sine qua non britské bezpečnostní politiky.

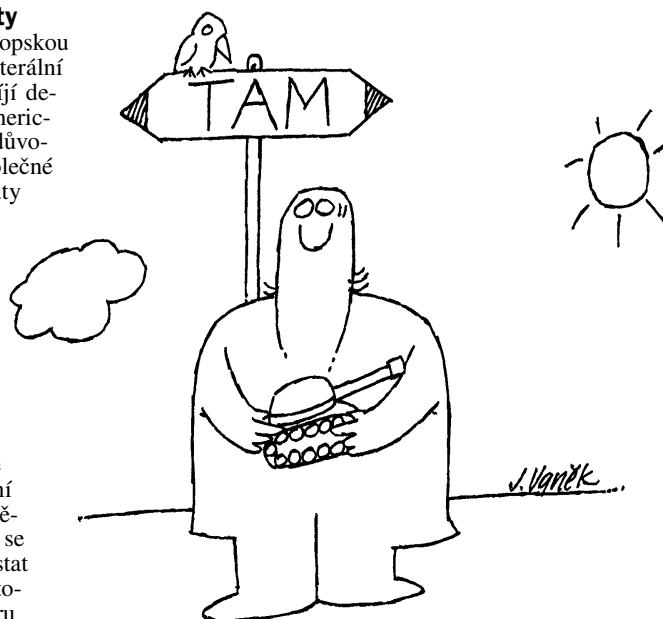
Mladší partner v koalicích vedených Spojenými státy

I když Británie rozvíjí evropskou variantu operací EU a bilaterální spolupráci s Francií, neopomíjí demonstraci svého postavení amerického spojence č. 1. Z tohoto důvodu pokračuje Británie ve společné operaci se Spojenými státy v Perském zálivu a její síly nadále operují i ve značné vzdálenosti od Evropy, jak ukázala obnovená přítomnost Royal Navy v Indickém oceánu a nedávné velké dvoustranné cvičení v USA. Přestože je Británie přinejlepším mladším partnerem v koalici se Spojenými státy, tato role jasně předvádí Evropanům trvání zvláštního vztahu s jedinou světovou supervelmocí. Pokud se Francie a Německo chtějí dostat na podobnou úroveň, musejí toματο cíli přizpůsobit strukturu

svých ozbrojených sil a vyvinout prostředky, jimiž už Británie disponuje. Britové zároveň věří, že takový vývoj by podpořil jejich vedoucí pozici v evropských koalicích z důvodů kulturního a lingvistického kontaktu s technologicky pokročilými jednotkami USA.¹¹⁾

Britská bezpečnostní politika a role evropských vojenských bezpečnostních struktur

Britská bezpečnostní politika je založena v první řadě na prosazení britských životních zájmů. Tyto zájmy jsou především podpořeny stabilním mezinárodním bezpečnostním prostředím. Británie jako jeden z vítězů studené války zdědila pozici klíčové mocnosti, která musí hrát silnou roli při zajištění mezinárodní stability. Tato role je primárně zaměřena na Evropu, ale jak jsou Spojené státy postupně vtahovány do širší bezpečnostní role, Británie bude nucena je následovat. Taková role může být v případě země velikosti Velké Británie vykonávána prostřednictvím koalic, především v rámci institucí legitimizujících tyto akce (i když to není výlučně podmínka). Britská bezpečnostní politika má tedy tři hlavní principy. Prvním je udržení silné politické kontroly nad formováním koalic v rámci NATO a EU, v ideálním případě s mandátem OSN. Druhým je zachování ozbrojených sil dostatečně silných pro poskytnutí rámcových minimálních kapacit v koalicích bez americké účasti. Třetím je existence vojenských kapacit dostatečně silných k ovlivnění bezpečnostní politiky USA. Existuje zde vytrvalý proces prohlubování politického zapojení do EU prostřednictvím Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, jež bude postupně vzrůstat. Ovšem bez opravdové společné zahraniční politiky a vybudování základních a kompatibilních vojenských kapacit Britové zůstanou opatrní. Britská perspektiva vůči vznikajícím evropským bezpečnostním strukturám zůstává vojensko-funkční. Ať už se jedná o Evropskou bezpečnostní a obrannou identitu uvnitř

NATO, nebo Společnou evropskou bezpečnostní a obrannou politiku uvnitř EU, tyto iniciativy jsou prostředky k dosažení cílů britské bezpečnostní politiky, nikoliv cíle samotné.

¹⁾ Je důležité rozlišit bezpečnostní a obrannou politiku. Na evropské úrovni jde především o použití vojenské síly na podporu politiky a struktury kolektivní bezpečnosti. Nejedná se tedy o společnou obranu.

²⁾ Entuziasmus Blairovy vlády pro konstruktivní zapojení do budování autonomní evropské vojenské kapacity byl možná ještě větší, ale utrpěl jako důsledek odmítnutí britských argumentů ohledně eura a krize nemoci šílených krav. Britská veřejnost i vláda chápaly obě krize ve smyslu, že nejsou v Evropě stále vítání. Podobné vnímání bohužel stále kalí pokrok v evropské bezpečnostní politice.

³⁾ Shrnutí britským ministrem obrany při přednášce v RIIA, 12. 3. 1998: „Potřebujeme síly schopné hlavních obranných úkolů, zajišťujících ochranu proti budoucím rizikům a poskytujících Británii prostředek k prosazení dobra ve světě. Tyto síly musí mít opravdovou koherenci, ne jen vnější zdání síly. Musí být relevantní vůči realitě dnešního světa, konfigurované pro radikálně změněný svět. Zároveň musí být přiměřené našim zdrojům a obhajitelné vůči současným finančním podmínkám.“

⁴⁾ Tento závěr byl podtržen zkušeností z Kosova, viz „Memorandum ministerstva obrany o Kosovu“ připravené pro Obranný výbor Dolní sněmovny, 22. 10. 1999.

⁵⁾ Zdůrazněno např. americkým ministrem obrany Williamem Cohenem na konferenci v Mnichově 5. 2. 2000, který kritizoval disproporci mezi evropskou rétorikou a nedostatečnými zdroji.

⁶⁾ Británie byla největším přispěvatelem sil KFOR, britský generál Mike Jackson jeho prvním velitelem a klíčovou osobou při dojednání podmínek stažení srbských jednotek z Kosova; Eurocorps dodá při změně velení pouze 350 důstojníků při celkovém počtu stávajícího velitelství 1200 osob, IHT 29.–30. 1. 2000.

⁷⁾ Viz Příloha IV Závěrů předsednictví z helsinského zasedání Evropské rady.

⁸⁾ Viz mise definované v Petersberské deklaraci Rady ministrů ZEU z června 1992 – humanitární a záchranné operace, operace na udržení míru, nasazení bojových sil při zvládání krizí, včetně operací na vynucení míru.

⁹⁾ Text Přílohy I helsinských předsednických závěrů bohužel nenaznačuje vybudování příliš efektivních a rychlých rozhodovacích struktur.

¹⁰⁾ S výjimkou Velké Británie, Francie a Řecka se evropský průměr pohybuje kolem 1 %, Itálie bez zahrnutí výdajů na četnictvo dosahuje jen 1,1 %.

¹¹⁾ Zpráva britského ministerstva obrany uvádí, že kosovské operace se celkem zúčastnilo 829 letounů ze 14 zemí, které podnikly 38 004 vzletů, včetně 10 484 bojových vzletů. Z tohoto počtu připadlo 1618 vzletů, včetně 1008 bojových, na letouny RAF (zbytek letů byly především lety hlídkovací a protielektronického boje). USA se tak podílely na bojových letech více než 70 %, Británie 10 % a zbývajících 12 států více než 10 % (většina ovšem připadla na Francii). Viz Memorandum pro Dolní sněmovnu, odst. 16.

Noví členové NATO

a jejich přístupy k evropské bezpečnostní politice

KAI-OLAF LANG

Konstituování evropské obranné dimenze, problém reorganizace ZEU, respektive nové úpravy vztahů mezi ZEU, EU a NATO, byl pro bývalé komunistické státy východní části střední Evropy po dlouhou dobu záležitostí druhotného významu. Ve vztahu ke vše překrývající normativní síle a konkrétním požadavkům velkých strategických dvojích cílů integrace do Evropské unie a získání členství v Severoatlantické alianci nebyla méně brizantní otázka nějaké budoucí evropské obranné identity právě v ohnisku pozornosti zahraničně-nepolitických debat na Visle, na Vltavě a na Dunaji. Kromě toho v rýsujiícím se konfliktu mezi bezpečnostněpolitickými „Atlantisty“ a „Evropany“ se nikomu nechtělo přiznat barvu, neboť nikdo si nepřál k sobě upoutat nelibost exponentů jedné či druhé alternativy, což by zajisté nebylo žádoucí pro možnost vstupu do NATO a EU. V zásadě se lavírovalo, žádný jasný oficiální postoj nebyl formulován.¹⁾

Rok 1999 přinesl zásadní změnu této situace.

Za prvé – Polsko, Česká republika a Maďarsko se staly členy NATO. Tím postoupily mezi plnoprávné účastníky diskuse probíhající uvnitř Severoatlantické aliance o vytvoření Evropské bezpečnostní a obranné identity (EBOI), jakož i o definici vztahu mezi NATO a EU.

Za druhé – tyto tři země získáním členství v NATO postoupily v hierarchii ZEU, tedy již existující institucionální složky evropské bezpečnosti: postoupily z úrovně přidruženého partnera na úroveň přidruženého členu.

Za třetí – z kosovského konfliktu vzešel mocný podnět k doposud vleklému formování společných evropských bezpečnostních a obranných struktur.

Budoucí podoba obranněpolitických a vojenských dimenzí EU, osud ZEU i vztah mezi NATO a EU, resp. mezi Amerikou a Evropou, postoupil do centrální tematiky setkání ministrů zahraničních věcí a obrany EU v polovině listopadu a začátkem prosince, ZEU koncem listopadu, jakož i ministrů obrany NATO na začátku prosince. Na setkání šéfů států a vlád členských zemí EU v Helsinkách byla tato budoucí podoba v jádře upravena.

Jedním z nejdůležitějších spouštěcích mechanismů pro zvýšení polské, české a maďarské zájmy bylo usnesení kolínského summitu EU z června 1999, jímž bylo rozhodnuto, že Unii se za účelem prevence kon-

fliktů a řešení krizí propůjčuje způsobilost autonomního a efektivního vojenskými silami podporovaného jednání. Pro novopostavené členy NATO se totiž vytvořením samostatné, tj. od institucionálního shromáždění severoatlantického společenství disociované evropské obranné a vojenské politiky rýsovalo nebezpečí, že nebudou moci mít žádný vliv na utváření tohoto hlavního aspektu bezpečnostní architektury Evropy. Podívejme se nyní v krátkosti na debatu v daných třech zemích.

Polské pochyby

Výstavba „společných evropských obranných kapacit“ ve smyslu helsinských závěrů je v Polsku přijímána se značnou skepsí. V říjnu loňského roku se polští diplomaté dali slyšet, že Polsko riskuje vyřazení z debaty o obranné politice na kontinentu, pokud by bylo EU přisouzeno právo na samostatnou realizaci vojenských operací.²⁾ Zvláště choulostivým se z polského pohledu jeví již od podzimu naznačované institucionální formování nového evropského bezpečnostního mechanismu. Když bylo jasné, že Evropská unie hodlá budovat vlastní, mimo Západoevropskou unii lokalizované obranné struktury, zdálo se, že v polské diplomacii se schyluje k těžkostem.³⁾

Především dva momenty vyvolávají na Visle skepsi. Na jedné straně panují obavy ze

ztráty spolurozhodovacích práv, jimiž Polsko doposud jako přidružený člen ZEU disponuje. „Jsme toho názoru, že Polsko, podobně jako nyní v ZEU, by mělo mít právo podílet se v rámci EU na přijímání rozhodnutí i jejich realizaci.“⁴⁾ Na druhé straně – a tím je vyjádřena hlavní starost, která je základem polských obav, zejména vystupovaly obavy, že autonomní, na EU založená evropská obranná politika bude na úkor jednoty a soudržnosti NATO, což nakonec povede ke zredukování americké angažovanosti v Evropě. V zájmu Polska by proto bylo, jak uvádí specialista na Ameriku a zahraniční politiku sociálnědemokratické Demokratické levicové aliance SLD Longin Pastusiak, rozvíjení evropské obranné identity při současném posilování transatlantických vazeb.⁵⁾

Mimořádně často formuloval své výhrady polský ministr obrany Onyszkiewicz. Na okraji setkání ministrů obrany NATO počátkem prosince prohlásil, že je „znepokojen“, neboť plány EU na rychlé nasazení sil krizového reagování jsou „nedokonalé“. Zároveň Onyszkiewicz zdůraznil svou nedůvěru k tomu, že by členové Unie našli dostatek dodatečných prostředků, aby byli s to postavit mimo NATO vlastní ozbrojené síly, které by stály za zmínku.⁶⁾ Ještě srozumitelněji se vyjádřil jeden polský žurnalista: „Polsko je (...) toho názoru, že EU by měla mít jen tehdy právo na samostatné vojenské aktivity, kdyby se jich neujala Severoatlantická aliance. Jinak by mohlo dojít k situaci, v níž evropské země dospějí k závěru, že se mohou bránit bez pomoci Spojených států. Avšak podle názoru Varšavy je role Spojených států při zajišťování bezpečnosti Evropy nezastupitelná.“⁷⁾

Před zahájením zasedání Evropské rady v Helsinkách byl shromážděným ministrům zahraničních věcí zemí EU předán dokument polské vlády, požadující jak neomezenou účast Polska na rozhodování o vojenských zásadách EU, jakož i souhlas NATO u takových akcí. Konkrétně Varšava požadovala,⁸⁾

– aby evropské vojenské plánování bylo podřízeno strategické doktríně NATO;

– aby byl vytvořen jasný a závazný kooperační mechanismus mezi NATO a EU, který zaručí, že vojenské záměry Unie mohou být realizovány až teprve po akceptování ze strany NATO;

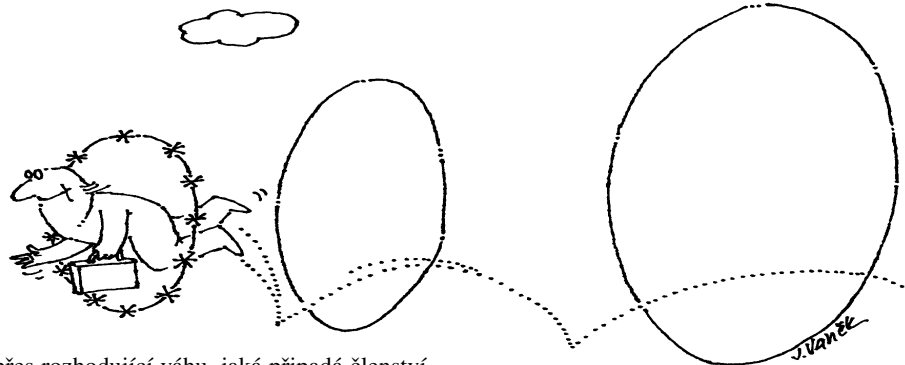
– aby evropští členové NATO, kteří nepatří k EU, byli rovnoprávně zapojeni v celkovém plánovacím a rozhodovacím procesu ve vztahu k vojenským akcím;

– aby rozmístění vojenských sil, jež by se měly podílet na operacích EU, bylo harmonizováno s obranným plánováním NATO.

Poklid v České republice

V porovnání se svým východním sousedem se Česká republika staví pozitivněji k posílení obranné způsobilosti Evropské unie. V „Konceptu zahraniční politiky České republiky“, kterou přijala česká vláda v únoru 1999, se konstatuje, že se země společně s ostatními evropskými členskými státy Aliance bude podílet na vytváření „vlastní obranné a bezpečnostní identity za podpory USA“, a rovněž se zasazuje za posílení vztahu mezi ZEU a NATO i mezi ZEU a EU.⁹⁾

Také odborní pozorovatelé zdůrazňují, že

přes rozhodující váhu, jaká připadá členství v NATO pro zajištění bezpečnosti českého státu, bezpečnostní politika České republiky se nesmí redukovat na připojení k NATO.¹⁰⁾ Postuluje se tudíž, že Česká republika by „měla podporovat důležitou roli, jakou hraje Evropská unie jako občanská moc při vypracovávání evropského bezpečnostního systému“.¹¹⁾ Čeští politikové také výslovně znovu a znovu poukazovali na to, že Česká republika by mohla být efektivně zapojena do plánování i realizace budoucích evropských obranných operací. Český ministr obrany Vetchý například pokládá za „minimum“¹²⁾ zohlednění států NATO, jež nejsou členy EU, při vypracovávání evropského krizového managementu. „Bezpečnost v Evropě není dělitelná, nelze ji omezit na nějaký malý počet zemí, zatímco jiné by jen přihlížely nebo vyvozovaly závěry,“ uvádí Vetchý. Česká republika sice přistoupí k EU teprve během několika let, do té doby by se ale mohla podílet na všech rozhodovacích procesech.¹³⁾

Méně žhavé než pro polskou zahraniční politiku se z české perspektivy jeví riziko plíživého rozvolňování euroamerického bezpečnostního společenství. Ministru obrany České republiky se sice může jevit situace tak, že bez účasti USA nelze zajistit mír v celém regionu, ale zároveň je pravda, že Evropa bude mít možnost „určité krize řešit bez jiné pomoci, a především včas“.¹⁴⁾ Ve stejném smyslu se vyjádřil bezprostředně před helsinským summitem také ministr zahraničních věcí Kavan: „Náš postoj je opět shodný s Evropskou unií. Vyjádřili jsme podporu evropské obranné identitě, a s předpokládanými závěry helsinského summitu jsme zcela zajedno.“¹⁵⁾ V evropské obranné identitě nelze spatřovat nic, co by bylo „v rozporu s transatlantickou vazbou“. Proto by se diskuse o převedení kompetencí ZEU na EU měla točit méně kolem institucionálních otázek a přeměny nynějšího vztahu mezi NATO a ZEU, a větší měrou se soustředit na posílení obranných kapacit.¹⁶⁾

Optimismus v Maďarsku

Nepředpojatě přistupuje dosud maďarská zahraniční politika k iniciativám zaměřeným na posílení evropské obranné způsobilosti. Vzhledem k maďarským menšinám, k přeshraniční spolupráci s Rumunskem a Ukrajinou, jakož i k rekonstrukci Jugoslávie existují výchozí body, přes něž se Maďarsko jednou může prospěšně uplatnit v evropské společné zahraniční a bezpečnostní politice.¹⁷⁾ Se zřetelem ke značným obavám, že by

západní spojenci reagovali na zhoršení situace ve východní a jihovýchodní Evropě jen opožděně nebo bez náležitého zohlednění maďarských zájmů, signalizuje zdůrazňování evropské bezpečnostní politiky pro Maďarsko možnost efektivněji uplatňovat vlastní národní zájmy¹⁸⁾ a z pozice „okrajového státu“ mezi západní a východní, resp. jihovýchodní Evropou, lépe plnit svoji dosavadní zprostředkovatelskou roli.¹⁹⁾ Je tudíž nasnadě, že Maďarsko v souvislosti se svou snahou stát se plnoprávným členem ZEU zdůrazňuje, že ji považuje za „důležitý budoucí prostředek k urovnávání regionálních výzev“.²⁰⁾

Přes všechny šance, které Maďarsko spatřuje ve zlepšení evropské bezpečnostní a obranné dimenze, nepřípouští Budapešť sebedůvěry pochybnost, že Severoatlantická aliance má být nadále primárním garantem zabezpečení míru v Evropě. „Zásady bezpečnostní a obranné politiky Maďarské republiky“, schválené v prosinci 1998 maďarským parlamentem, uvádějí: „Naše země považuje i dlouhodobě transatlantickou spolupráci za faktor základního významu pro evropskou bezpečnost. V rámci vnitrosmluvní spolupráce podporuje rozvíjení evropské bezpečnostní a obranné identity, která představuje důležitou součást integrační politiky Maďarska.“²¹⁾

Základem jasné dělby úkolů mezi EU a NATO, považované za předpoklad efektivního evropského krizového managementu, je pro maďarského ministra zahraničních věcí Jánose Martonyiho následující směrnice: „Základním úkolem evropské obranné politiky je krizový management, kolektivní obrana i nadále patří do sféry působnosti NATO.“²²⁾

Společné rysy a rozdílnosti

Závěry helsinského zasedání Evropské rady ukazují, že výhrady nových členů NATO nebyly bezdůvodné. Sice došlo k ujednacení v tom, že pro tyto státy mají být vytvořeny „vhodné struktury pro dialog a informace o bezpečnostních a obranněpolitických otázkách a otázkách zvládnání krizí“, leč „rozhodovací autonomie“ EU tím nakonec zůstává nedotčená.²³⁾ Tak se členům NATO stojícím mimo EU nepodařilo zajistit si právo spolurozhodování, což zahrnuje plnoprávnou účast na evropském bezpečnostněpolitickém rozhodovacím procesu včetně práva veta. Dokonce kromě beztak vágních konzultacních a kooperačních příslibů nebyly přijaty ani žádné přesné formulace. Tím se v Helsinkách potvrdilo, že pouze členství v EU je

spolehlivou zárukou účasti na vytváření evropské obranné politiky. Jelikož šéfové států a vlád EU rozšířili časový prostor pro přijetí do Unie až na léta 2004–5, opět se tak oddálily takové zaručené možnosti formování bezpečnostněpolitického uspořádání.

Při celkovém pohledu na postoje tří nových členů NATO je třeba přes všechna národní specifika konstatovat, že se v podstatných otázkách kryjí a jsou v souladu s hlavními zásadami pro vytváření evropské bezpečnostní a obranné identity. Všechny tři země se v zásadě přimlouvají za bezpečnostně- a obranněpolitické komponenty Evropy včetně vytvoření evropských sil krizového reagování. I nedávno schválená polská bezpečnostní strategie se jednoznačně hlásí k „posílení evropského pilíře NATO“ a ke „zvýšení schopnosti a odpovědnosti evropských států Alliance v oblasti bezpečnosti a obrany“.²⁴⁾ Všechny tři země se v zásadě postavily za model evropské bezpečnosti, který zachovává dosavadní míru transatlantické soudržnosti a komplementarity, jakož i americké přítomnosti v Evropě.

Právě posledně jmenovaný aspekt je však tím, kde lze objevit rozdíly mezi polským stanoviskem na jedné straně a českým a maďarským pojetím na straně druhé. Polsko citlivě reaguje na tendence k silnější a autonomní evropské bezpečnostní politice, neboť se obává rozvolnění transatlantických vazeb. Podle něj je důležité uvarovat se amerického „izolacionismu“ i evropského „separatismu“.²⁵⁾ Zvláště alarmujícím způsobem musí v tomto kontextu působit na Varšavu postoj Ruska vůči revalované evropské bezpečnostní a obranné politice, zvláště když vojenští pozorovatelé v Moskvě spekulují o „vrážením klínu mezi EU a USA“²⁶⁾ cestou evropské obranné identity.

Rozdíly lze konstatovat také, pokud jde o posuzování regionálněpolitických šancí evropské bezpečnostní politiky. Zatímco Maďarsko očekávalo od profilovaných evropských bezpečnostních snah příspěvek ke stabilizaci jihovýchodní Evropy, převažovaly v Polsku i v tomto směru skeptické tóny. Poukazovalo se například na to, že splnutí EU a ZEU by mohlo ztížit integraci pobaltských států do EU.²⁷⁾

Společná výzva

Debata o podobě budoucí evropské obranné politiky znovu ukazuje, že východostředoevropské reformní státy představují všechno jiné než homogenní skupinu zemí s obdobnými zájmy a kompatibilními hierarchiemi cílů. Geopolitická poloha, historické zkušenosti, různíci se referenční aspekty, zahraničněpolitické ambice a ideologické vztahové rámce jsou pouze některé faktory, odpovědné za specifické, zčásti odlišné postoje i v otázkách bezpečnostní a obranné politiky: Rozšiřování členského okruhu transatlantických i evropských kooperačních struktur směrem na východ přináší více stability, ale i více komplikací. Tím pravděpodobnějším se stává vznik nových třetích poctenciálů.

Konkrétním projevem takových třetích ploch je v dané souvislosti tvrdé střetání „atlantické ideje“ Polska a „evropské pozice“

Francie. Se zřetelem na kritický postoj Polska vůči evropské obranné dimenzi byl z francouzské strany opětovně zmíněn nepřekývaný obraz „trojského koně Ameriky v Evropě“. Nakonec by země jako Německo, která se zeměpisně a v této otázce i politicky nachází uprostřed mezi svými nejdůležitějšími západními i východními sousedy, mohla být tudíž žádána o objasňovací a zprostředkovací služby. Užitečné fórum je k tomu k dispozici v podobě osvědčené trilaterální spolupráce v rámci výmarského trojúhelníku. Diference a nejistoty, jak se doposud projevovaly v otázce institucionálního začlenění Polska, České republiky a Maďarska do nově vytvářených evropských obranných struktur, se pravděpodobně rychle rozplynou. Ani ne tak kvůli vlivu vojenských a hospodářských lehkých a středních vah z východostřední Evropy, jako spíše na základě významu toho, že Polsko, Česká republika a Maďarsko formálně sedí ve stejném člunu jako Turecko, bude muset být nalezen více či méně uspokojivý modus vivendi.

A přílišné starosti o pevnost transatlantických vazeb patrně samy pominou mezi Odrou a Bugem, zvláště když tradiční proamerický entuziasmus se již nezdá být tak pevně zakořeněný jako dříve. Již nyní zaznívají v Polsku hlasy, které varují před jednostrannou orientací na Ameriku a vyslovují se – s „realisticky“ podloženým pohledem na stávající zájmové pozice – pro pokračování vyvážené politiky „dvoukolejnosti“ mezi USA a státy EU.²⁸⁾

Je třeba předpokládat, že teprve s realizací a materializací evropských obranných komponentů se bude rozvíjet trvalá a živá debata i v zemích teprve nedávno přijatých do NATO. Chování Prahy a Budapešti ukázalo zřejmé pochopení, že jde o to, méně se upnout na zásadní ovlivňování nastavování výhybek, jako spíše se soustředit na ztvárnění jednotlivých konkrétních aspektů budoucí evropské obranné dimenze.

Jaké je místo zemí, jako je Polsko, Česká republika a Maďarsko v nadcházející obranněpolitické a vojenské „dělbě práce“ v Evropě? Jaké bezpečnostněpolitické příspěvky chtějí nebo mohou jednotlivé země ve svém „subregionu“ spolu se svými sousedy nabídnout? Jaké akcenty „mėkké“, z EU vycházející bezpečnostní politiky by bylo z jejich pohledu zapotřebí zvláště zdůraznit? Jaké konkrétní koncepce ve zbrojněpolitické oblasti přicházejí v úvahu? Evropské bezpečnostní architekturu by bylo ku prospěchu, kdyby (i) nejmladší členové NATO byli co nejdříve s to formulovat svá stanoviska a zájmy v těchto oblastech, jež by mohly být relevantní při realizaci nové bezpečnostní stavby v Evropě.

1) To tvrdí, pokud jde o Polsko, Tomasz Otłowski: Polska w procesie integracji z NATO i Unia Zachodnioeuropejska 1991–1998, Toruń 1998, s. 110.

2) Obawy o spoistosc NATO, Rzeczpospolita 20. 10. 1999.

3) Polsko mělo dát přednost přímé absorpci ZEU Evropskou unií anebo převzetí kompetencí ZEU Evropskou unií, jakož i vojenských úkolů

ZEU cestou NATO. Srv.: Wariant ryzykowny dla Polski, Rzeczpospolita 3. 11. 1999.

4) Europa chce sie bronic sama, Rzeczpospolita 16. 11. 1999.

5) Longin Pastusiak: UZE+EU=?, Trybuna 23.–24. 10. 1999.

6) Szeft polskiego MON zaniepokojony „brakiem klarownosci“ planów UE, PAP 3. 12. 1999.

7) Obawy o spoistosc NATO, Rzeczpospolita 20. 10. 1999.

8) W imie sujuszu z USA, Rzeczpospolita 7. 12. 1999.

9) Koncepce zahraniční politiky České republiky, Příloha k: Mezinárodní politika, č. 4, 1999, s. 12n.

10) Jan Eichler: Priority zajištění bezpečnosti České republiky, Václav Kotyk (red.): Česká zahraniční politika, Úvahy o prioritách, Praha 1997, s. 61–85.

11) Radek Khol: Význam ZEU a EU pro bezpečnost ČR, Jan Eichler aj.: Možnosti a perspektivy bezpečnosti České republiky, Praha 1998, s. 89–90.

12) ČR chce maximální zapojení do budoucích operací EU, ČTK 23. 11. 1999 (zpravodajství ČTK na: <http://www.ceskenoviny.cz>).

13) ZEU počítá s přesunem do EU? zatím se neví, jak, ČTK 24. 11. 1999.

14) Tamtéž.

15) ČR vítá obrannou iniciativu EU, (rozhovor s ministrem zahraničních věcí ČR Janem Kavanem), Hospodářské noviny 9. 12. 1999; Praha pro obrannou koncepci EU, Právo 8. 12. 1999.

16) Tak se vyjádřil ministr obrany ČR Vetchý na zasedání ministerské rady ZEU 23. 11. 1999 v Lucemburku, <http://www.wcu.int/eng/index.html>.

17) Viz: István Szonyi: Hungary s Anticipated Role in the CFSP of the EU, in: Südosteuropa, č. 7–8, 1999, s. 424–445.

18) Oszkár Füzes: Az illeszkedés iskolája, Népszabadság 30. 10. 1999.

19) Tamtéž.

20) A Magyar Köztársaság biztonsági- és védelempolitikájának alapelvei, in: Hadtudomány, č. 1, březen 1999.

21) Tamtéž.

22) Martonyi János az európai védelmi politikáról, Népszabadság 17. 11. 1999.

23) Helsinki Europäischer Rat: Schlu folgerungen des Vorsitzes, <http://ue.eu.int/newsroom>.

24) Strategia bezpieczenstwa Rzeczpospolitej.

25) Jaroslaw Gryz: Współpraca Polski z Unia Europejska, in: Stanislaw Parzymies, Irena Popiuk-Rysinska (red.): Polska w organizacjach miedzynarodowych, Varšava 1998, s. 219–234, zde: s. 232.

26) Čto ždět Evropu v XXI veke? Vojennyje perspektivy Evropejskogo sojuza, Krasnajan zvezda 5. 3. 1999 (elektr. verze).

27) Wojciech Flera: Ewolucja Unii Zachodnioeuropejskiej, in: Jacek Czapotowicz (red.): Integracja europejska. Implikacje dla Polski, Krakov 1999, s. 375–404.

28) Srv. k tomu diskusi v pravicovém deníku Zycie: Bartosz Jalowiecki: Bez sentymentów, Zycie 16. 12. 1999; Krzysztof Rak: Nie skakac przez Atlantik!, Zycie 7. 12. 1999; Konrad M. Kolodziejcki: Trzy paradoksy, Zycie 26. 11. 1999; nebo: Zdzislaw Najder: Problemy naszych sojuszników, Tygodnik Solidarnosc č. 47, 19. 11. 1999.

NĚMECKÁ PRIORITY:

Akceschopná Evropa

VLADIMÍR HANDL, Birmingham

Německá politika v prvním desetiletí od sjednocení země nepotvrdila obavy, že by se mohla „vyvázat“ z integrovaných struktur. Nepotvrdila se ani realističtější vize, že by Německo mohlo použít svou zvýšenou váhu k tomu, aby jednostranně prosazovalo své přístupy v rámci integrovaných struktur, především v Evropské unii. Příklady takového postupu (jako jednostranné uznání nezávislosti Slovinska a Chorvatska v roce 1991) zůstaly „vybočením“, a tedy výjimkou, nikoli pravidlem v postupu německé politiky.

Naopak, německé národní zájmy jsou, jak se ukázalo na konci prvního desetiletí existence sjednoceného Německa, strukturálně spojeny s „integrovanými zájmy“ euroatlantického regionu více, než se předpokládalo.¹⁾ Integrace jednak umocňuje vliv německé politiky v Evropě, zároveň ale předchází i přímé hegemonii, a to nejen v rámci EU, ale také směrem na Východ.²⁾ Německo bezpečnostní a integrační struktury nejen spoluvytváří, ale také na nich závisí. V celkovém výsledku je ale německý „Eigeninteresse“ (vlastní zájem) na rozvoji integračního procesu rok od roku výraznější.

Vláda SPD/Zelených vnesla do zahraniční politiky Německa jen málo zcela nových prvků, v hlavních směrech převládá kontinuita. Představitelé generace „osmašedesátníků“ usilují o větší „atlantickou soudržnost“³⁾ a úzkostlivě prokazují spojeneckou spolehlivost. Washington proto znovu a s novým důrazem opakoval svou představu o Německu jako svém hlavním evropském spojenci.

Berlín si udržuje v mnoha aspektech evropské politiky vedoucí pozici, nikoli ovšem ve vojenské oblasti. Může znít paradoxně, že jeho vojenská váha a role v jistém smyslu ve srovnání s obdobím studené války poklesly. Očekávání na angažovanost SRN přitom rostou. Zejména Spojené státy předpokládají, že německé ozbrojené síly získají nové „vojenské schopnosti“. Obecně je tento požadavek v souladu s postojem domácí konzervativní a liberální opozice CDU/CSU a FDP a nachází pochopení v zahraničněpoliticky orientovaných kruzích vládní SPD i ve skupině Zelených kolem ministra zahraničí Fischera. Uskutečnění takových požadavků ale znamená rozpočtovou zátěž, kterou zatím není německá vláda jako celek připravena nést. Navíc Německo jen postupně překonává politické a kulturní bariéry, které omezují použití ozbrojené síly pro dosažení politických cílů, a daleko tak ustupuje většině svých hlavních partnerů.

Trvale aktivní, iniciativní role Německa v rozvoji Společné bezpečnostní a obranné politiky EU je v aktuálním smyslu součástí procesu, v němž Berlín po válce v Kosovu hledá odpověď na otázku vlastních zájmů a cílů v Evropě a ve světě.⁴⁾ V oblasti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky může z hlediska akceschopnosti a uplatnění svých zájmů více získat než ztratit: plně se

dosud nevžilo do role suverénního státu. Jeho politická kultura zůstává v zásadě zaměřena na konsenzus a multilaterální struktury. Požadavek, aby se Evropská unie stala moderní světovou velmocí, formulovali někteří odborníci již na počátku 90. let, nikdy ovšem neovládli veřejnou diskusi.⁵⁾

Zahraněpolitická tradice

Německo vždy vystupovalo za silnou roli Evropy v oblasti zahraniční politiky a bezpečnosti. Kdyby nezarazila Francie v roce 1954 vývoj Evropského obranného společenství, měla by západní Evropa již od konce 50. let (alespoň podle německých představ) společnou armádu, a tedy i zahraniční politiku. „Náhradní varianta“ – tedy vytvoření Západoevropské unie – německou politiku nikdy nenadchla. ZEU nicméně hrála zástupnou roli v dobách, kdy nebylo možné vojensko-bezpečnostní prvky včlenit do pomalu se rozvíjející zahraniční politiky Evropského společenství.⁶⁾ Petersberské úkoly ZEU (1992) byly formulovány za značné podpory německé diplomacie. Bonn se ale obával mnohokolejnosti zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky EU. Navíc – ve srovnání s vojenskými velmocemi Velkou Británií a Francií – hrál v ZEU druhořadou úlohu. Snažil se proto již na mezivládní konferenci v roce 1997, spolu s Francií a dalšími státy, prosadit integraci Západoevropské unie do EU.

Pro německé předsednictví v EU v prvním pololetí 1999 bylo posílení Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a vývoj její obranné dimenze jednou z priorit. Navíc, německý zájem na společné obranné politice získal na nové přesvědčivosti (jak to tak bývá), když SRN prokázala akceschopnost v politickém a vojenském smyslu v praxi v souvislosti s krizí v Kosovu. Podobně jako zásadní změna britské pozice umožnil tento posun v německé politice prudký vývoj v oblasti společné bezpečnostní a obranné politiky na vrcholné schůzce EU v Kolíně nad Rýnem. Německo se přitom mohlo opřít o shodu s Francií v tom, že těsná spolupráce se Spojenými státy je nadále potřebná.⁷⁾ Zejména omezené vojenského příspěvku SRN ovšem zřejmě způsobila, že jej jak Francie, tak Velká Británie fakticky pominuly při přípravě deklarace v Saint-Malo stejně jako při jejich iniciativě vytvořit evropský sbor rychlé reakce (listopad 1999).

Nejen Kosovo

Vývoj po konfliktu v Kosovu a zkušenost z jeho řešení posílily přesvědčení, že Evropa musí být schopna řešit podobné krize ve „vlastní režii“.⁸⁾ V jejím průběhu německé předsednictví zásadním způsobem přispělo k nečekaně vysoké účinnosti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU.⁹⁾ Ovšem, Bonn si byl vědom toho, že EU byla relativně efektivní hlavně díky tomu, že jednala na pozadí vojenských akcí NATO, a tedy především Spojených států. Trpké zjištění, že politická účinnost předpokládá existenci přesvědčivého vojenského potenciálu, vedlo nakonec i stranu Zelených k podstatně diferencovanějšímu přístupu k roli vojenských prostředků v zahraniční politice a k budoucnosti bundeswehru.

Německá politika má ale rovněž zájem na tom, aby Evropa hrála významnější roli v globálním měřítku, i když právě tento směr politiky EU jen stěží nachází podporu pacifistické části levice. Posilování evropské politiky přitom nemůže znamenat odchod od Spojených států. V radikálně antimilitaristických kruzích strany Zelených a v PDS sice posílila válka v Kosovu protiamerické tendence. Na druhé straně ale – s rostoucími riziky a se snahou USA vybudovat národní systém protiraketové obrany – roste potřeba posílit soudržnost Aliance, ne ji oslabit.¹⁰⁾ Okřídlené motto Rudolfa Scharpinga, že v NATO není „příliš mnoho USA, ale příliš málo Evropy“¹¹⁾, věrně vyjadřuje přístup německé vlády i opozičních CDU/CSU a FDP.

Politické strany a evropská obranná politika

CDU/CSU a FDP se cítí nejnovějším vývojem ve svých pozicích potvrzeny, neboť dává za pravdu jejich tradiční pozici. Vláda SPD/Zelených ji de facto převzala, ačkoli původně v koaliční smlouvě tuto „položku“ pojednala velmi vyhybavě.¹²⁾ Společná obranná politika má podporu většiny SPD již od roku 1997.¹³⁾ Ve straně Zelených ale zaujímá rozhodně souhlasnou pozici pouze skupina kolem ministra Fischera, která se opírá o méně jednoznačnou podporu parlamentní frakce. Není vyloučeno, že jistý nárůst antiamerikanismu v pacifistických kruzích Zelených může vyústit v hledání svébytnosti ve vztahu ke Spojeným státům včetně větší ochoty přijmout dosud odmítá-

EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA

nou obrannou politiku EU. V každém případě se očekává, že vláda SPD/Zelených udělá stabilní souhlasný postoj v dané oblasti.

Z politického spektra zcela vybočuje radikálně levicová PDS, která jakoukoli formu „militarizace EU“ striktně odmítá. Mimo konsenzus hlavního politického proudu zůstává ovšem vize vytvoření „Evropské armády“. Tato otázka není na pořadu dne, i když jisté náběhy v tomto směru existují zejména v konzervativních kruzích.

Obsah obranné politiky

Aktuálně se v německé politice a diskusi hovoří v první řadě o potřebě zajistit plnění „petersberských úkolů“, jak je formulovala v roce 1992, tedy mj. akce na udržení i prosazení míru. V praktickém smyslu jde alespoň pro nejbližší dobu o to, aby byla EU schopna řešit úkoly podobné „policejním akcím“, například při eventuálním rozpadu správních struktur některých evropských států s dopadem na evropskou bezpečnost. Přesnější určení obsahu obranné politiky je ovšem teprve v procesu vývoje a bude podle mínění německých odborníků do značné míry záviset na tom, jak se svého úřadu zhostí Javier Solana. Německá politika v něj skládá velké naděje: Berlín (společně s Paříží) prosazoval, aby byl rozsah působnosti Vysokého představení EU pro SZBP široce a jasně vymezen. Tuto snahu ovšem blokovaly některé menší státy, jež se obávaly, že by se pozice Javiera Solany příliš posílila na jejich úkor.

Berlín přijal do určité míry přístup vlády Tonyho Blaira, který klade prvotní důraz na vytvoření použitelného vojenského potenciálu. Tradiční německá snaha definovat nejprve politickou strategii a institucionální základnu tak doznala určité modifikace. Institucionální struktura schválená v Helsinkách odpovídá v zásadě představám SRN. Řada konkrétních otázek a pozic je ovšem otevřená a vyjasňuje se až „za pochodu“. Jedním z modelů akceschopnosti je Stálá rada NATO, schopná rychle samostatně rozhodnout o zásadních politických a vojenských akcích.

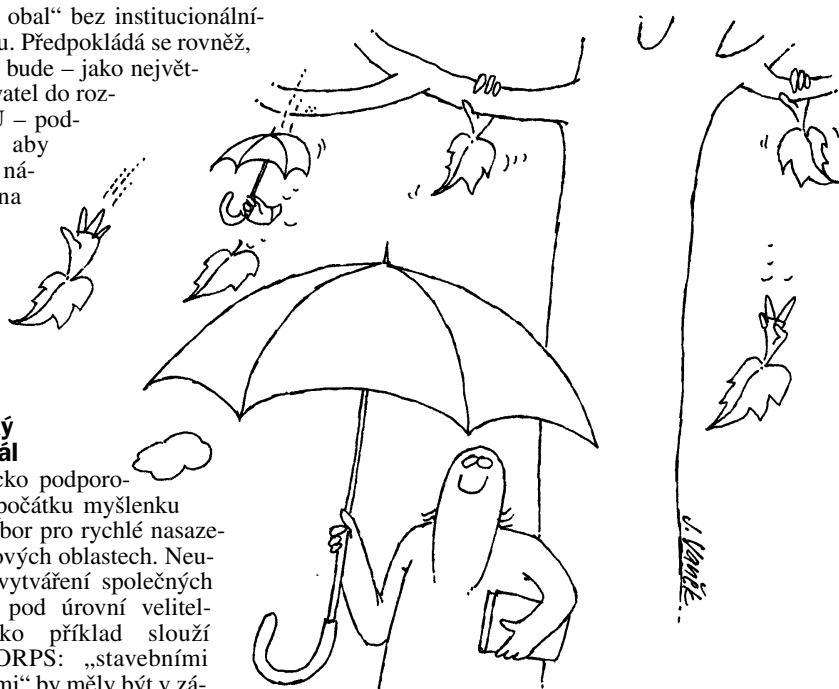
Německo, alespoň ve své oficiální politice, tradičně usilovalo o překonání jednomyslnosti v rozhodování o Společné zahraniční a bezpečnostní politice EU. Opatrnost je ovšem na místě, pokud jde o přijímání rozhodnutí většinou hlasů: zdá se, že jak Genscher, tak Kinkel nebyli připraveni jít dál než k principu „konstruktivního zdržení se hlasů“. V oblasti bezpečnosti a obrany je snaha zachovat roli národního státu ještě výraznější, zejména pokud jde o nasazení ozbrojených sil.

Smluvní základna obranné politiky je nadále ve vývoji. V Berlíně se například za optimální považuje integrovat modifikovanou Bruselskou smlouvu (smluvní základnu ZEU) do EU. Díky opozici neutrálních zemí a států NATO, nečlenů EU, je pravděpodobnější, že bude článek V této smlouvy připojen ke Smlouvě o EU formou protokolu. V horším případě může zůstat modifikovaná Bruselská smlouva zcela vně EU jako

„prázdný obal“ bez institucionálního obsahu. Předpokládá se rovněž, že Berlín bude – jako největší přispěvatel do rozpočtu EU – podporovat, aby společné náklady na akce byly kryty z rozpočtu EU.

Vojenský potenciál

Německo podporovalo od počátku myšlenku sestavit sbor pro rychlé nasazení v krizových oblastech. Neusiluje o vytváření společných jednotek pod úrovní velitelství. Jako příklad slouží EUROCORPS: „stavebními jednotkami“ by měly být v zásadě brigády/divize. Jednotky, které by mohly být pro tento účel použity, mohou být zároveň vyčleněny i pro nasazení v rámci NATO. Německá politika sleduje napětí ve vztazích EU a USA v dané oblasti bez zvláštní nervozity. Vychází z toho, že posílení vojenské akceschopnosti Evropy je i v zájmu USA a NATO. Duplikaci potenciálu NATO vidí jako nutnou jen v omezené míře. „Normální akce“ budou probíhat v rámci NATO nebo s použitím jeho potenciálu (tedy využití modelu Combined Joint Task Forces). Jde ovšem o to, zajistit Evropě autonomii politického rozhodování a vytvořit podmínky, které umožní nasazení již existujících jednotek – tedy vytvoření vlastních transportních kapacit, spojovacích, rozvědných a kontrolních systémů. Německo-francouzská iniciativa z prosince 1999 se v souladu s tímto trendem soustředila na vytvoření evropského velitelství pro leteckou dopravu, včetně záměru zajistit pro Evropu vlastní transportní letadlo. Slabinou německé pozice je to, že ani v jedné z těchto oblastí zatím nemá Německo mnoho co nabídnout. Jeho vojenský rozpočet přitom podstatně zvýšení investiční aktivity neumožňuje. Nevyjasněná je rovněž otázka přístupu k jaderným zbraním Francie a Velké Británie. Od návrhu Joschky Fischera diskutovat o „no-first-use“ jsou Velká Británie a Francie v této oblasti údajně ve vztahu s Německem opatrné. Všeobecně se očekává, že s fúzí Aerošpetiale a DASA dojde konečně k posílení evropské spolupráce v oblasti zbrojní výroby – tak říkájíc „ze spodu“. Ve vztahu k nečlenům EU je v německé diskusi výrazně zastoupen názor, že nejlepší možnost jejich zapojení do bezpečnostní a obranné politiky nabízí tzv. schengenský model (podle toho, jak se nečlenové EU účastní naplňování tzv. Schengenské dohody v oblasti vnitřní bezpečnosti). Prioritou německé politiky

ovšem je, aby si EU zachovala soudržnost a rozhodovací autonomii.

Na cestě normalizace

Německo má tradiční zájem na Společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politice, který těsně souvisí s jeho vztahem k integračnímu procesu jako celku. Odpovídá plně zájmům SRN i z hlediska širších geopolitických a strategických souvislostí: Evropa, v jejímž rámci Německo hraje přední roli, by měla být rovnocenným partnerem Spojených států.

Stejně jako ve vztahu k NATO se i ve vztahu k integračnímu procesu rozšířil konsenzus německé zahraniční politiky. Na počátku roku 1990 hledala parlamentní levice alternativu pro Severoatlantickou alianci a odmítala „militarizaci“ evropské integrace. Na počátku nového století sdílejí všechny politické strany, kromě PDS, vazbu na NATO a levicová vláda aktivně navázala na pozici své konzervativně-liberální předchůdkyně v aktivní podpoře evropské integrace v oblasti bezpečnostní a obranné politiky.

Německá politika hrála dlouhodobě roli jednoho z iniciátorů integrace zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky, sdílí ale vůdčí úlohu s Francií a Velkou Británií. Vojenský potenciál posledně jmenovaných je navíc kvalitativně mnohem vyšší, což se projevuje i v jejich iniciativní roli při rozvoji vojenských prvků obranné politiky. Evropské partnery, a zejména Spojené státy očekávají od Německa větší úsilí při kvalitativním zvyšování jeho vojenského potenciálu. Pro lepší finanční zajištění Bundeswehru ovšem zatím chybí potřebný konsenzus ve vládní koalici. Omezená schopnost prosadit zvýšení rozpočtových výdajů na obranu je mimo jiné odrazem přetrvávající zdrženlivosti německé

společnosti ve vztahu k vojenské síle a limituje schopnost Berlína postavit se na roveň Londýna a Paříže. V každém případě je angažovanost v otázkách evropské bezpečnosti a obranné politiky jednou z cest, na nichž Německo vrůstá do nové role v Evropě. Je tedy součástí často diskutovaného procesu „normalizace“ německé politiky. ▶

¹⁾ Hans Joachim Gißmann, The „Cocooned Giant“: Germany and European Security. Hamburger Beiträge zu Friedensforschung und Sicherheitspolitik, IFSH, No. 116, Sept. 1999, zde zejm. ss. 5–13.

²⁾ Wolfgang Schäuble, Karl Lamers, „An umfassenden Reformen führt jetzt kein Weg vorbei“, Frankfurter Allgemeine Zeitung (dále pouze FAZ), 7. 12. 1999, s. 7.

³⁾ Die Achtundsechziger als neue Atlantiker. Essay: Europa muß an der Seite der USA bleiben und zugleich eigene Interessen vertreten. Von Karsten D. Voigt, Die Welt, 30. 3. 1999.

⁴⁾ Ministr zahraničí Joschka Fischer 18. 10. 1999 v Der Spiegel zum Einsatz der Bundeswehr in Osttimor und zur Rolle Deutschlands in den Vereinten Nationen und in der internationalen Politik, sieh in: <http://www.auswaertiges.amt.de/6-archiv/index.htm>.

⁵⁾ Viz např. The Future of Europe: Alternatives-Strategies-Options. Document presented to the International Bertelsmann Forum, Petersburg, 3.–4. 4. 1992.

⁶⁾ M. Jopp, Germany and the Western European Union. In: Carl Lankowski, Simon Serfaty (eds), Europeanizing Security? NATO and an Integrating Europe. AISC Research Report No. 9, Washington 1999, pp. 35–53.

⁷⁾ „Das neue Tandem“, Die Zeit, Nr. 44/1999.

⁸⁾ Státní tajemník MZV SRN Wolfgang Ischinger v časopise Deutschland (Juli/ August 1999) o hlavních rysech nové zahraniční politiky.

⁹⁾ Uwe Schmalz, „Aufbruch zu neuer Handlungsfähigkeit: Die Gemeinsame Außen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitik unter deutscher Ratspräsidentschaft“, Integration: 1999, No. 3, ss. 191–204, zde zejm. ss. 192–194.

¹⁰⁾ Nicht dramatisch, aber sichtbar – Risse in der Nato. USA und Europäer uneins. Differenzen bei strategischer Raketenabwehr und eigener europäischer Militärkomponente. Von Martin Winter (Brüssel), Frankfurter Rundschau 2. 12. 1999; Zunehmende Spannungen USA–Europa in der Nato. Die neue europäische Verteidigungsinitiative lässt die USA um ihre Führungsstellung fürchten – Treffen der Verteidigungsminister. Von Nikolaus Blome, Die Welt 2. 12. 1999.

¹¹⁾ Např. při velitelském shromáždění na Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg, 30. 11. 1999.

¹²⁾ Viz Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert. Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Bündnis 90/Die GRÜNEN, Bonn, 20. Oktober 1998, <http://www.bundesregierung.de/02/regierungf.html>.

¹³⁾ SPD sjezd 2.–4. 12. 1997, Die Welt an der Schwelle zum 21. Jahrhundert. Beschl. A1, Außen-, Sicherheits- und Entwicklungspolitik, <http://www.spd.de/aktuell/aussen3-1.htm>.

ECHO

- vlajková loď

společných nevojenských prostředků EU pro zvládání krizí

BLANKA HANČILOVÁ,
HANA KABELEOVÁ

Mnohé ozbrojené konflikty posledních deseti let se odehrály v Evropě, v těsné blízkosti států Evropské unie. Lekce z nedávných konfliktů v Bosně, Rwandě a v Kosovu je jasná: prevence, předcházení konfliktům znamená mnohem menší oběti na lidských životech, politické i finanční náklady než reakce na rozvinutý konflikt. Prevence konfliktů spolu s posilováním míru je proto součástí agendy mnoha nevládních aktérů a prakticky všech významných mezinárodních organizací, včetně EU.

Poslední vážná humanitární krize v Kosovu znamená pro vývoj Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP) Evropské unie důležitý mezník. Zkušenosti z reakce na tuto katastrofu se promítají do kroků EU, které směřují k vytvoření vojenských a nevojenských kapacit pro zvládání krizí. Proces vytváření SZBP má již dlouhou historii, nicméně především v posledním roce se EU rozhodla pro mnohem aktivnější politiku než v minulosti.

Po letech, kdy se Unie zdráhala vytvářet mechanismy k obraně společných hodnot, se otevírá další etapa ve vývoji Evropské bezpečnostní a obranné politiky. Na helsinském summitu v prosinci minulého roku Evropská rada zopakovala odhodlání rozvinout autonomní síly schopné reakce na ozbrojené konflikty. Helsinské cíle poprvé v historii EU určují konkrétní počty vojáků, termín vytvoření a požadují mechanismus řešení civilních aspektů zvládání krizí. Podle nich by měla být Unie do tří let schopna vyslat do krizové oblasti během 60 dnů 50–60 tisíc mužů na dobu nejméně jednoho roku.

Ačkoli vojenská dimenze Evropské bezpečnostní a obranné politiky má v Evropské unii zásadní a rozhodující místo, nevojenské aspekty zvládání konfliktů hrají také významnou roli. Zde bude EU stavět na vlastních zdrojích a na zdrojích členských států. Především neutrální státy EU rozvoj nevojenských prostředků – na rozdíl od prostředků vojenských – velmi podporují.

Smyslem vytváření a rozvíjení společ-

ných nevojenských nástrojů pro zvládání krizí je mimo jiné také předcházet složitým vyjednáváním o kompetencích v krizových situacích, kdy je na místě rychlá reakce. Evropská unie dosud byla schopna vyvinout společné kapacity pro prevenci krizí pouze v několika málo oblastech, jako jsou programy rozvojové a humanitární pomoci. Zatímco na rozvojových programech se podílí několik ředitelství Evropské komise, humanitární pomoc je téměř celá soustředěna v agentuře ECHO (European Community Humanitarian Office).

ECHO pracuje od dubna 1992. Evropská komise zdůvodnila jeho vznik tím, že sloučení různých typů poskytované pomoci přispěje k větší efektivitě, a pověřila ECHO administrací humanitární pomoci a aktivit spojených s připraveností čelit budoucím krizovým situacím. Podstatou činnosti ECHO se stalo přerozdělování společných prostředků mezi humanitární organizace, které humanitární pomoc realizují.

Protože ECHO nevytvořilo vlastní kapacity pro realizaci humanitární pomoci (výjimkou je ECTF – European Community Task Force – v oblasti bývalé Jugoslávie a ECHO-Flight, letecký přepravní systém, který operuje ze základny v Keni a podporuje projekty v Somálsku, Rwandě a Súdánu), je odkázáno na spolupráci s partnerskými organizacemi. Jejich výběr a vzájemná spolupráce jsou pro ECHO klíčové.

Na jaře 1993 proto ECHO začalo používat mechanismus tzv. FPA (Framework Partnership Agreement), jehož cílem bylo urychlit

EVROPSKÁ BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA

proces uzavírání smluv a plateb partnerským organizacím. Systém FPA ale selhal. Jako největší slabina se ukázalo, že ECHO není schopno zajistit včasné hodnocení projektů a dostatečně rychle rozhodnout o jejich financování. Potíže ještě prohlubuje extrémně dlouhá doba, která uplyne mezi rozhodnutím ECHO o přidělení prostředků a jejich převodem na účty humanitárních organizací. Partnerské organizace ECHO iniciovaly revizi FPA, ale i po několika změnách problémy v naprosté většině případů přetrvávají.

V roce 1995 představilo ECHO globální plány. Jejich cílem bylo shromáždit podklady o krizových regionech a vypracovat strategii, na jejímž základě bude poskytována pomoc regionům, kde se předpokládá trvání krize delší než šest měsíců. Globální plány sice zjednodušily administrativu spojenou s financováním programů humanitární pomoci, jejich základní cíl – vypracovat strategický plán pro asistenci krizovým regionům však v mnoha případech splněn nebyl. Nejčastějším nedostatkem globálních plánů je, že nezahrnují návrh koordinace postupu s dalšími orgány Unie, natož pak s jinými organizacemi, které jsou v postiženém regionu činné.

Mezi humanitárními organizacemi má ECHO pověst velmi neefektivního a nespolehlivého partnera, jehož nároky na administrativní zpracování projektů komplikují vlastní realizaci pomoci, na druhé straně však prostředky spravované ECHO představují pro evropské humanitární agentury významnou část jejich rozpočtů.

Činnost ECHO od počátku naráží na několik zásadních problémů. Významná část prostředků na programy týkající se uprchlíků a na potravinovou pomoc je rozdělována mimo ECHO (v roce 1998 vydala jednotlivá generální ředitelství 258 milionů EUR, výdaje ECHO činily ve stejném období 518 milionů EUR), což komplikuje koordinaci jednotlivých programů pomoci. Unie se tímto stavem několikrát zabývala, avšak dosažené změny byly minimální.

Druhým problémem je, že ECHO nenaplnuje cíle, s nimiž byla založeno: ustavující prohlášení předpokládá vytvoření vlastních výkonných humanitárních sil ECHO. K tomu dosud nedošlo a ani sami pracovníci ECHO neočekávají v dohledné budoucnosti změnu.

V minulých letech v ECHO pracovalo méně pracovníků, než je zapotřebí pro zvládnutí cílů a nároků, jež jsou na ECHO kladeny. Tento problém ještě prohloubila personální politika ECHO, která často obsadila vyšší pozice pracovníky bez odborných znalostí a zkušeností. Třetina úředníků ECHO v bruselské centrále nemá

praktickou zkušenost s realizací programů humanitární pomoci. ECHO také z velké části spoléhá na pracovníky s krátkodobými kontrakty.

Přestože Unie dává ECHO často za úspěšný příklad společné evropské politiky, výsledky jeho činnosti jsou předmětem ostře kritiky nejen ze strany odborné veřejnosti. Pověst ECHO také poškodily korupční skandály, jež se týkaly financování projektů v oblasti Velkých jezer, Rwandy a Bosny.

Zatímco na poli humanitární pomoci se již dá mluvit o společných evropských kapacitách, přestože jejich fungování je problematické, v mnoha dalších oblastech pro zvládnutí krizí (např. krizové a záchranné sbory, mezinárodní policie, paramilitární jednotky, mezinárodní pozorovatelé) dosud společné evropské kapacity neexistují. Chybí také jasná představa o tom, zda se budou vyvíjet, či zda a jak budou koordinovány jednotlivé národní struktury.

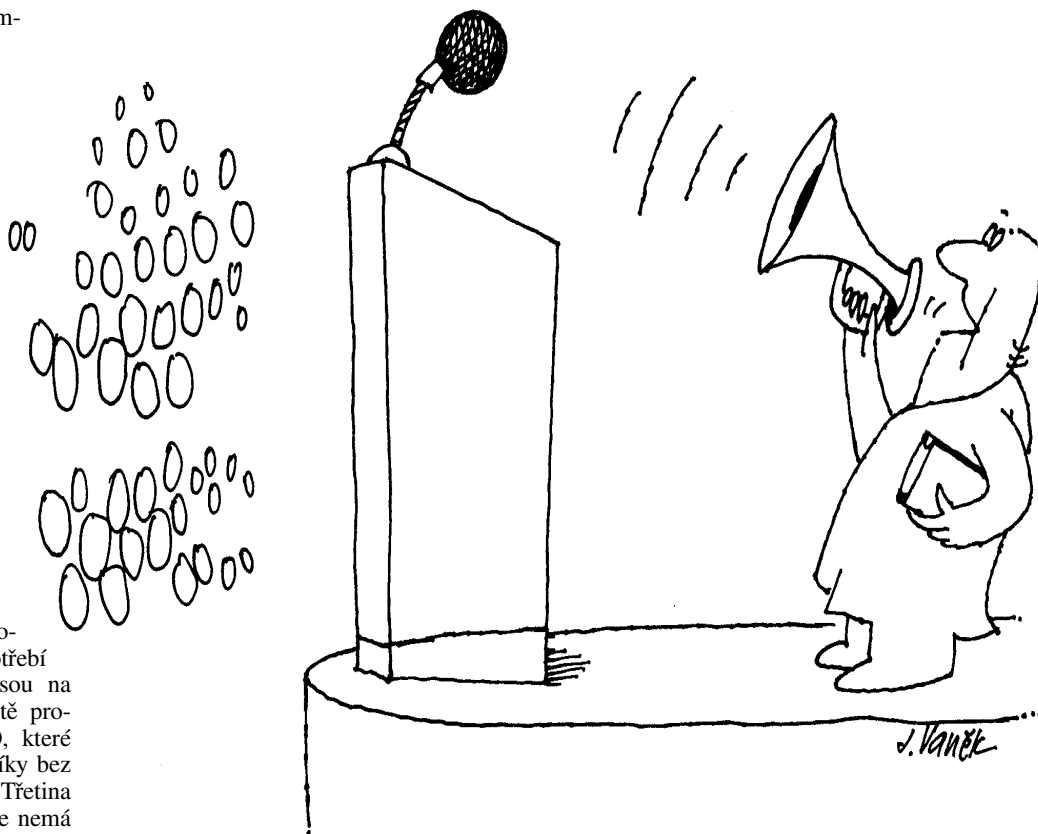
Unie se potřebuje shodnout na tom, co může nabídnout v situacích předcházejících konfliktům, tj. tam, kde je prostor pro vyjednávání, řešení sporů, zjišťování faktů, monitorovací mise a akce zaměřené na posilování důvěry mezi konfliktními stranami. Jednotlivé členské státy mají rozdílné zkušenosti, instituce i kapacity. Najít společnou řeč nemusí být velkým problémem na papíře, ale koordinovat rozdílné instituce v praxi bude mnohem složitější.

Koordinace nevojenského zvládnutí kri-

zí musí doplňovat vojenské struktury. Bude třeba rozvinout spolupráci nejen mezi členskými státy EU navzájem, ale také s OSN a OBSE, tak aby nedocházelo ke zbytečnému zdvojování některých nástrojů. Bez propracované koordinace nebude evropská politika účinná, zato však drahá.

Vytváření nevojenských kapacit pro zvládnutí krizí otevírá Evropské unii možnost zaměřit se mnohem efektivněji na prevenci konfliktů, překonat propast mezi znalostmi o konfliktech, jejich analýzou a akcí. Nedostatečně rozvinuté vojenské kapacity Evropské unie bezpochyby představují bolestivé místo, ale zásadní problém Evropské unie, stejně jako naprosté většiny mezinárodních organizací, leží v nedostatečné výměně informací, v neexistujícím či málo funkčním propojení nevojenských a vojenských aktivit, raného varování a akce. A samozřejmě v nedostatku politické vůle řešit konflikty v jejich počátcích spíše než v pozdějších fázích, kdy konflikt ohrožuje vysoké počty lidí a mezinárodní společenství vynakládá významné finanční prostředky nejen na jeho zvládnutí, ale také na postkonfliktní obnovu.

Pokud rozvoj Evropské bezpečnostní a obranné politiky povede pouze k navýšení vojenských kapacit pro řízení konfliktů a pokud rozvoji a koordinaci spolu s efektivnějším využíváním nevojenských prostředků pro prevenci konfliktů nebude věnována přinejmenším stejně velká pozornost, EU nevyužije šance uvést do praxe účinnější metody pro prevenci konfliktů.

Taktizování Brusele přináší nejistotu

ZDENĚK LUKÁŠ

Je-li v současné době pro Evropskou unii něco charakteristické, pak je to nepochybně její snaha vytvořit si maximální manévrovací prostor ohledně termínu budoucího rozšíření. Vytváření nejistoty mezi uchazečskými zeměmi však může v obyvatelstvu těchto zemí vyvolat negativní reakci v podobě zklamání a odporu k Evropské unii.

Snaha Evropské unie o co největší manévrovací prostor má podle mého názoru dvě základní příčiny. První příčinou chování Evropské unie je potřeba dosáhnout před ukončením jednání s jednotlivými kandidáty vstupu takového stavu, v rámci něhož bude mít Evropská unie hned několik možností, jak stanovit složení první skupiny nových členských zemí. Druhou příčinou je skutečnost, že Evropská unie si dnes není a v podstatě ani nemůže být zcela jista termínem, kdy se jí podaří dokončit svou vlastní vnitřní reformu. Jedná se především o provedení institucionální reformy a reformy společné zemědělské politiky.

Jestliže druhou příčinu lze v zásadě považovat za objektivní (s výjimkou některých technických záležitostí, které jsou zmíněny dále), pak první příčina je v podstatě zcela účelová.

Neprůhledná optika

Na podzim letošního roku očekáváme, společně s ostatními kandidátskými zeměmi, třetí Pravidelnou zprávu Evropské komise o stavu naší připravenosti na vstup do Evropské unie. Celkově se bude jednat již o čtvrté hodnocení uchazečských zemí ze strany Evropské komise (počítáme-li Posudek z roku 1997). Pravidelná zpráva rozebírá pokrok, který jednotlivé země učinily v uplynulém roce na cestě do Evropské unie, a zároveň upozorňuje na problémy, které je nutné vyřešit.

Zároveň je však zapotřebí zdůraznit, že současný charakter Pravidelných zpráv umožňuje velmi různorodý výklad. Lze předpokládat, že až teprve první stanovení skutečného žebříčku uchazečských zemí (k jeho vytvoření nejspíše dojde na prosincovém summitu Evropské rady) přinese změnu dosavadního stavu.

Za současného stavu je například možné, aby komisař Verheugen prohlásoval, že Slovensko má všechny předpoklady, aby se dotáhlo na prvních šest zemí jednajících o přistoupení. Pokud je toto prohlášení podloženo politickým zadáním, pak je pochopitelné. Pokud je však na ně nahlíženo skrze optiku Pravidelných zpráv, pak je toto prohlášení velmi podivné. Přes veškeré úspěchy, jichž Slovensko dosáhlo od podzimu 1998, je při porovnání Pravidelných zpráv České

republiky, Maďarska, Polska a Slovenska patrné (včetně přihlídnutí k často obecnému charakteru zpráv a používání diskutabilních slovních frází),

že Slovensko dělí od zbývajících tří zemí výrazný rozdíl.

V oblasti politických kritérií (viz tabulka) je v případě Slovenska, na rozdíl od ostatních zemí, výslovně zmíněna jedna ze základních potřeb plného naplnění kodaňských politických kritérií, tj. zkvalitnění fungování demokratických institucí. V oblasti plnění ekonomických kritérií (viz tabulka) není Slovensko, prozatím jako jediné, považováno za fungující tržní ekonomiku (tabulka kromě toho ukazuje rozdíl v hodnocení Maďarska a Polska oproti České republice). Slovensko navíc za svými sousedy zaostává i v transpozici evropské legislativy.

Další skutečností (která však již přímo nevyčází z Pravidelných zpráv a kterou by mimochodem komisař pro rozšíření neměl přehlédnout – pokud ji nepřehlídí z politických důvodů naprosto programově) zůstává, že v době, kdy Slovensko

PLNĚNÍ KODAŇSKÝCH EKONOMICKÝCH KRITÉRIÍ	
Země	Základní hodnocení
Česko	Lze považovat za fungující tržní ekonomiku, která by měla být schopna se ve střednědobém horizontu vyrovnat s konkurenčními tlaky a tržními silami uvnitř Evropské unie za předpokladu, že vláda urychlí realizaci legislativních a strukturálních reforem.
Polsko	Je fungující tržní ekonomikou, která by měla být schopna se ve střednědobém horizontu vyrovnat s konkurenčními tlaky a tržními silami uvnitř Evropské unie za předpokladu, že dojde k urychlení procesu restrukturalizace a pokroku v oblasti liberalizace obchodu.
Maďarsko	Je fungující tržní ekonomikou, která by měla být schopna se ve střednědobém horizontu vyrovnat s konkurenčními tlaky a tržními silami uvnitř Evropské unie za předpokladu, že bude dále pokračovat proces strukturálních reforem.
Slovensko	Je blízko k tomu, aby bylo fungující tržní ekonomikou. Další pokrok směrem k udržitelné makroekonomické stabilitě a realizace vládního programu strukturálních reforem by měly Slovensku umožnit, aby se ve střednědobém horizontu vyrovnalo s konkurenčními tlaky a tržními silami uvnitř Evropské unie.

Pramen: 2. Pravidelné zprávy Evropské komise pro Českou republiku, Polsko, Maďarsko a Slovensko

PLNĚNÍ KODAŇSKÝCH POLITICKÝCH KRITÉRIÍ		
Země	Základní hodnocení	Nadále problémové oblasti
Česko	naplňuje kodaňská politická kritéria	- reforma soudnictví - postavení Romů - boj proti hospodářské kriminalitě a korupci
Polsko	naplňuje kodaňská politická kritéria	- výkonnost soudnictví - boj proti korupci
Maďarsko	naplňuje kodaňská politická kritéria	- postavení Romů - boj proti korupci
Slovensko	naplňuje kodaňská politická kritéria	- postavení soudců - fungování demokratických institucí - boj proti kriminalitě a korupci - ochrana práv menšin - postavení Romů

Pramen: 2. Pravidelné zprávy Evropské komise (1999) pro Českou republiku, Polsko, Maďarsko a Slovensko

ČASOVÝ HARMONOGRAM ROZŠÍŘENÍ EVROPSKÉ UNIE

Praktický stav		Varianta oznámená Güntherem Verheugenem						
1998	2000	2000 (květen)			2002 (prosinec)	2002 (prosinec)	2003	1. 1. 2004
Zahájení jednání o přistoupení se zeměmi I. skuoiny	Zahájení příprav reformy EU	Zahájení jednání o přistoupení			Ukončení ratifikace reforem EU	Ukončení jednání o přistoupení s vybranými kandidáty	Zahájení ratifikace smluv o přistoupení s vybranými kandidáty	Vstup prvních nových členských zemí
Českou republikou, Estonskem, Kyprem, Maďarskem, Polskem a Slovinskem	dosavadní členské státy EU	s Bulharskem, Litvou, Lotyšskem, Rumunskem a Slovinskem			dosavadní členské státy EU	?????	dosavadní členské státy EU + parlamenty příslušných zemí + referenda o přistoupení	
Varianta, na níž trvají představitelé zemí tzv. 1. skupiny								
		2000 (květen)	2001	2002 (eventuálně již 2001)	2002 (prosinec)	2002 (prosinec)	1. 1. 2003	
		Zahájení jednání o přistoupení	Ukončení jednání s vybranými kandidáty	Zahájení ratifikace smluv o přistoupení s vybranými kandidáty	Ukončení ratifikace reforem EU	Ukončení ratifikace smluv	Vstup prvních nových členských zemí	
		s Bulharskem, Litvou, Lotyšskem, Maltou, Rumunskem a Slovinskem	?????	dosavadní členské státy EU + parlamenty příslušných zemí + referenda o přistoupení	o dosavadní členské státy EU	o přistoupení s vybranými kandidáty		

Pramen: autor

otevře v rámci jednání o vstupu své první kapitoly, budou mít Česká republika, Maďarsko a Polsko otevřeny již pravděpodobně všechny jednací kapitoly a zároveň i přibližně jednu třetinu z nich předběžně uzavřeno. Je pak vcelku pochopitelné, že Slovensko se na rozdíl od České republiky, Maďarska a Polska ústy svého hlavního vyjednavče přihlásilo k postoji komisaře Verheugena ohledně posunutí termínu rozšíření Evropské unie (viz tabulka).

Zrychlení

Helsinský summit Evropské unie v prosinci minulého roku rozhodl, že jednání o vstupu do Evropské unie budou zahájena i s dalšími šesti kandidáty členství. Zároveň změnil dosavadní skupinový přístup k uchazečským zemím na přístup individuální. Do budoucna by tedy o rychlosti jednání měly rozhodovat schopnosti jednotlivých zemí.

Realizace představ Evropské unie (upřímně míněných?) se však z pohledu první šestice jednajících zemí musí jevit jako zvláštní. Důvod je jasný. Jediné, co zatím Evropská unie splnila, je závazek zahájit jednání s dalšími šestí uchazečů (prakticky budou zahájena v květnu). Naopak individuální přístup k uchazečským zemím se nejspíše rozplynul někde v hloubi ardenských lesů. Jak jinak si lze vysvětlit skutečnost, že jednání budou prozatím i nadále pokračovat de facto ve skupinách, ale především, že například České republice by v současné situaci mnohem více vyhovoval dřívější než dubnový termín jednání (platí pro první skupinu, poslední kolo jednání s první skupinou proběhlo v prosinci minulého roku).

Virtuální překážka

Nejenže lze o předpokládaném urychlení úspěšně pochybovat, navíc se vcelku reálně rysuje možnost, že dojde k posunutí termínu vstupu prvních nových členů do Evropské unie až na 1. 1. 2004. To znamená o rok později, než prozatím stále počítají země tzv. první skupiny.

Důvod je podle komisaře pro rozšíření prostý. Není možné provádět ratifikaci reforem Evropské unie souběžně s ratifikací smluv o přistoupení. Komisař Verheugen však v této souvislosti neříká pravdu. Důvodem pro nezahájení souběžných ratifikací nejsou technické problémy, o kterých hovoří, ale může to být pouze a jediné skutečnost, že v okamžiku, kdy by mohla být zahájena ratifikace smluv o přistoupení, by ještě nebylo dosaženo konečné dohody o vnitřních reformách Evropské unie. Všechna ostatní zdůvodnění jsou pouze politicky či jinak motivovaná, ale se samotnou technikou ratifikace nemají nic společného. V tom komisaře Verheugena koneckonců usvědčuje i postoj Nizozemska.

Pokud nechce Evropská unie v souvislosti se svým rozšířením ztratit dosavadní kredit v očích nejděle jednajících uchazečských zemí, měla by urychleně stanovit jasná pravidla hry (opravdu individuální program vyjednávání, stanovení konkrétního žebříčku stavu připravenosti, jasné stanovení termínu rozšíření apod.). Nedodržení takto definovaných pravidel ze strany Evropské unie by mohlo odůvodnit pouze nedosažení konsenzu ohledně vlastní reformy. Jakékoliv jiné zdůvodnění je pro země, které zahájily jednání v roce 1998, nepřijatelné. ▶

V lednu 1998 byla Evropskému parlamentu předložena vnitřní studie „Nástin technologií politického dozoru“, vypracovaná britskou organizací na ochranu lidských práv Omega Foundation. Část studie věnovaná nezákonnému sledování obyvatelstva přinesla informace o globálním monitorovacím systému s kódovým označením Echelon. Studie konstatovala, že „veškerá komunikace prostřednictvím e-mailu, faxu a telefonu na území Evropy je běžně monitorována Agenturou pro národní bezpečnost Spojených států (NSA)“¹. Tato šokující informace vedla k mediální kampani, jejímž důsledkem se ve Spojených státech mohla stát nová krize zpravodajských služeb.

DĚDICTVÍ STUDENÉ VÁLKY

Systém Echelon vznikl na bázi tajné smlouvy UKUSA, uzavřené v roce 1948 mezi Spojenými státy, Austrálií, Novým Zélandem, Velkou Británií a Kanadou. Předmětem smlouvy měla být koordinovaná spolupráce vybraných zpravodajských agentur uvedených zemí při sběru, analýze a šíření informací. Spolu práce se dostala na vyšší úroveň začátkem 70. let, kdy byl v rámci signálního zpravodajství (SIGINT)² vytvořen kombinovaný satelitní systém, umožňující odposlech veřejných telekomunikací na globální úrovni se zaměřením na východní blok. Agentura pro národní bezpečnost Spojených států je v souladu se smlouvou UKUSA vedoucí agenturou projektu Echelon; ostatní zapojené země jsou chápány jako „druhé strany“ a „třetí strany“ s omezenou možností získávat z Echelonu informace.³

Po konci studené války se systém v rámci doktríny včasného varování soustředil na monitorování potenciálních hrozeb pro národní bezpečnost. Systém shromažďuje data spojená s proliferací zbraní hromadného ničení a jejich komponent, s mezinárodním terorismem a další informace pro potřeby Pentagonu, vládních agentur a partnerských zahraničních zpravodajských služeb. Echelon k tomu využívá síť geostacionárních satelitů typu Orion/Vortex (Boeing) a Trumpet (TRW), umožňující odposlech telekomunikačního provozu na satelitních, mobilních, pozemních i podmořských sítích. Prozatím není jisté, zda systém dokáže odposlouchávat telekomunikační síť z optických vláken.

Získané informace jsou ze satelitů zasílány pozemním monitorovacím stanicím na čtyřech kontinentech, kde jsou filtrovány soustavou superpočítačů označovaných jako „Slovníky.“ Slovníky využívají umělé inteligence a fulltextového vyhledávání k analýze verbální a datové komunikace na výskyt předem zadaných zvláštních výrazů – např. určitou kombinací slov nebo slang pašeráků drog. S pomocí programů na rozlišení hlasu (Voicecast) je Echelon rovněž schopen identifikovat lidský hlas, a monitorovat tak pohyb vybraných jedinců. Systém je schopen analyzovat až 3 miliardy vstupů denně.⁴

Podle studie Evropského parlamentu Echelon prostřednictvím sledování uzlů na podmořských kabelech a prohledávání webových stránek rovněž monitoruje až 90 procent dat přenesených po Internetu. Proti systému přitom nejsou imunní ani šifrované zprávy. Je velmi pravděpodobné, že systém dokáže prolomit většinu kódů až do velikosti 1 KB.⁵ Veřejně verze běžného komerčního software (např. internetové

vých prohlížečů a programů na elektronickou poštu) přitom používají šifru o délce pouhých 40 bitů.

Hlavní monitorující stanice se nalézají v Yakimě ve státě Washington, v Sugar Groove v západní Virginii, v Menwith Hill ve Velké Británii, v Shoal Bay a Kojareně v Austrálii a ve Waihopai na Novém Zélandu. Největší monitorovací stanice Menwith Hill („*Field Station F83*“) byla založena před téměř čtyřiceti lety za účelem monitorování východního bloku. Program monitorování satelitních komunikací (operace *Steeplebush*) zde byl zahájen v osmdesátých letech a dále rozšířen začátkem 90. let (*Steeplebush II*).⁶⁾ Spolu s přidruženou menší stanicí v německém Bad Aiblingu („*F91*“) pravděpodobně zaznamenává údaje získané z komerčních telekomunikačních satelitů nad územím Evropy, severní Afriky a západní Asie.⁷⁾ Stanice v australské Kojareně oproti tomu monitoruje oblast Indického a Tichého oceánu. V souladu s požadavky NSA je zaměřena na vyhledávání dat a zpráv spojených např. se Severní Koreou a pákistánským jaderným programem. Stanice Waihopai („*Flintlock*“) u Blenheimu na Novém Zélandu spolu se základnou v Yakimě odposlouchává dva civilní telekomunikační satelity v prostoru Pacifiku.⁸⁾ Menší odposlouchávací stanice jsou rovněž na amerických základnách na území Japonska a na Středním východě.

Vstupy obsahující klíčové výrazy jsou zasílány k vyhodnocení lidskému analytikovi do ústředí NSA ve Fort Meade v americkém Marylandu. Odhaduje se, že až 80 procent zachycené informací je přímo odesíláno NSA bez předchozí analýzy ve stanici, která zprávu zachytila.⁹⁾ Vysoký poměr analytického zpracování dat přímo v ústředí NSA je zároveň příčinou časté podrážděnosti CIA, do jejíž kompetence analýza získaných dat spadá.

Příklady použití Echelonu lze uvést několik. Systém byl využit například ke třídění zvukových nahrávek, zasílaných do ústředí NSA inspektory týmu UNSCOM, který působí v Iráku. Tým nejprve od roku 1995 používal izraelské skenery, ukryté v běžných batozích. Tento způsob sběru informací se však po jisté době ukázal jako riskantní, a členové týmu ke konci roku 1997 začali vyžadovat bezpečnější technologické vybavení. Britské tajné služby, pověřené analýzou tisíců hodin nahrávek, navíc dospěly k závěru, že 99 procent zaznamenaných informací je zcela zbytečných. NSA proto ve spolupráci s Odborem pro vědu a technologie CIA ve druhé polovině 90. let vyvinula miniaturní vysílače, které lze ukryt do předmětů každodenní potřeby, na komunikačních zařízeních, dopravní značkách, lampách apod. Vysílače rozmístil v Bagdádu v březnu 1998 agent Obranné zpravodajské služby Spojených států (DIA). Signály z nich poté byly přenášeny satelitem do sídla NSA ve Fort Meade, kde je superpočítače analyzovaly na výskyt klíčových slov. Zařízení opustila Irák spolu s týmem UNSCOM v roce 1998 z obavy, aby se nedostala do rukou iráckých bezpečnostních složek.¹⁰⁾ Podobně konzervativní list *The Washington Times* ve svém vydání ze 14. ledna 2000 citoval zprávu NSA, podle níž ruší jaderní vědci pomáhající Číně získat výtěžek z plutonia pro konstrukci termionukleárních hlavic. NSA informaci získala prostřednictvím elektronického odposlechu v listopadu loňského roku.

ECHELON:

ODHALENÍ GLOBÁLNÍHO MONITOROVACÍHO SYSTÉMU

RENÉ SKUČEK

Lze se oprávněně domnívat, že prostřednictvím Echelonu je sledován rovněž pohyb teroristy Usáma bin-Ládína, používajícího ke komunikaci satelitní telefon.

PRŮMYSLOVÁ ŠPIONÁŽ?

Systém se v současnosti pravděpodobně zaměřuje i na jiné cíle. Studie Evropského parlamentu z ledna 1998 však umocnila obavy ze zneužívání Echelonu k nezákonnému sledování civilních cílů: „vlád, mezinárodních organizací a obchodních společností prakticky v jakékoli zemi“¹¹⁾. Evropský parlament se v únoru letošního roku rovněž zabýval „rostoucím počtem důkazů, z nichž vyplývá, že Washington běžně využívá odposlechu k získání výhod pro obchodní účely“. Podle Zprávy Evropského parlamentu NSA běžně odposlouchává důvěrnou průmyslovou komunikaci ve věcech spojených s mezinárodním obchodem, fúzími společností a nabídkami v rámci výběrových řízení. Proti údajnému zneužívání Echelonu členskými zeměmi smlouvy UKUSA k průmyslové špiónáži opakovaně protestovaly například Francie, Německo a Švédsko. V Itálii a Dánsku bylo dokonce zahájeno parlamentní vyšetřování.

Průmyslová špiónáž je dnes poměrně častým jevem. Citlivým tématem je například ve vztazích mezi Spojenými státy a Francií, které si v nedávné minulosti navzájem vyhostily údajné špióny. Bývalí vysocí představitelé členských zpravodajských služeb smlouvy UKUSA tvrzení o využívání systému Echelonu k průmyslové či politické špiónáži připouštějí. Podle jejich vyjádření je však jejím cílem odhalit porušení pravidel volného obchodu, např. nekalou soutěž. Mike Frost, bývalý náměstek ředitele kanadské zpravodajské agentury CSE, prohlásil, že po konci studené války se zpravodajské služby „zaměřují na průmyslovou špiónáž, přestože je striktním pravidlem nepodílet se o její výsledky se soukromým sektorem“¹²⁾.

Mezi příklady citovanými studií Evropského parlamentu je odposlech komunikace mezi francouzskou firmou Thomson-CSF a brazilskými úředníky ve věci vývoje satelitního monitorovacího systému pro oblast Amazonie. NSA díky odposlechu údajně zaznamenala podplácení brazilských představitelů francouzskou firmou, o kterém Washington informoval brazilskou vládu. Zakázku v hodnotě 1,4 miliardy dolarů měla poté získat zbrojovka Raytheon Corp., která kromě jiného vyrábí protiraketový systém Patriot. Echelon se však může obrátit i proti Spojeným státům: Kanaďané již

dvakrát využili systému k získání informací o probíhajících vyjednáváních mezi USA a Čínou o dodávkách obilí s cílem nabídnout nižší cenu a zakázku získat.¹³⁾

NOVÁ KRIZE ZPRAVODAJSKÝCH SLUŽEB?

Existenci projektu Echelon poprvé oficiálně potvrdil 23. května 1999 Martin Brady, ředitel australské vojenské zpravodajské služby DSD. Jak Brady uvedl v písemném prohlášení zaslaném televizní stanici *Nine Network Australia 2*, „DSD v rámci smlouvy UKUSA spolupracuje se zahraničními zpravodajskými agenturami“¹⁴⁾. Vláda Spojených států ani NSA existenci systému Echelon až do začátku roku 2000 nikdy oficiálně nepotvrdily. Agentura ústy své mluvčí Judy Emmelové opakovaně prohlásila, že se nebude vyjadřovat k tomu, zda „systém existuje, či nikoli“.

Využívání jakýchkoli satelitních prostředků k signálnímu zpravodajství bylo utajeno až do roku 1995. Prezident Clinton nejprve začátkem roku vydal příkaz k odtajnění informací o raných programech satelitního snímkování (např. CORONA). Koncem roku 1995 pak tehdejší ředitel CIA John Deutch povolil vydání oficiálního prohlášení, potvrzujícího existenci „operací signálního zpravodajství, vedených z vesmíru“¹⁵⁾. Z nedávno zpřístupněných dokumentů je zřetelný určitý odpor některých složek zpravodajské komunity, jež byly požádány o vyjádření k Deutchovu navrhovanému prohlášení¹⁶⁾. Jak uvádí vrchní ředitel Sekce Ministerstva zahraničí pro zpravodajskou činnost v memorandu ředitele NSA ze dne 6. září 1995, „oficiální potvrzení by mohlo mít nežádoucí důsledky (v zemích, kde jsou umístěny pozemní monitorovací stanice). Doporučujeme proto, aby Spojené státy iniciovaly formální diskusi o tomto kroku... Je známo, že v tisku a na veřejnosti se nepravděpodobně objevují informace, že Američané monitorují komunikace. Je nezbytné nutné, aby agentury zpravodajské komunity zvažily důsledky návrhu pro politické a zpravodajské vztahy mezi Spojenými státy a jejich zahraničními partnery“¹⁷⁾.

Systém se ve druhé polovině října loňského roku stal předmětem akce „Den zahlcení Echelonu“, iniciované uživateli Internetu pod vlivem informací o jeho monitorování. Cílem akce bylo zahltit superpočítače NSA takovým objemem podezřelých dat (např. e-mailů osahujících slova, jež mohou velmi pravděpodobně být součástí Slovníku), který vedl ke kolapsu systému.

Přestože akce dosáhla pouze mediálního

efektu, neboť objem dat vyslaných v jejím rámci představoval pouze mizivou část kapacity systému, ve Spojených státech vedla ke zpolitování celého tématu. Bob Barr, poslanec Sněmovny reprezentantů za Georgii a jeden ze žalobců Sněmovny v procesu s prezidentem Clintonem, koncem října otevřeně vyzval zpravodajskou komunitu k poskytnutí veškerých informací o možném nezákonném sledování občanů Spojených států prostřednictvím systému Echelon. Zároveň prohlásil, že se zasadí o kongresové šetření ve věci odhalení schopností systému Echelon s cílem zamezit jeho zneužití.¹⁸⁾

Barrovi se podařilo přesvědčit členy Zvláštního výboru Sněmovny pro dohled nad činností zpravodajských služeb o možném nezákonném charakteru systému. V souladu se zákonem o ochraně soukromí nesmí žádný vládní úřad nebo agentura bezdůvodně shromažďovat údaje o soukromých osobách. Výjimkou však mohou být případy, kdy zpravodajské agentury mohou americké občany sledovat v případech, kdy takový postup umožní „pochopení zahraničního zpravodajství nebo odhadnout jeho význam“¹⁹⁾. V případě zachycení hovoru nebo zprávy, jejímž účastníkem je občan Spojených států nebo právnická osoba zaregistrovaná na jejich území, kteří nejsou předmětem šetření zpravodajských služeb, by v souladu se zákonem na ochranu soukromí konkrétní jméno mělo být nahrazeno výrazem „Občan Spojených států“ nebo „Americká společnost“.²⁰⁾

Členové výboru se však podle svých vyjádření obávali spíše posunutí pravomocí zpravodajské komunity než cíleného porušování zákona z její strany. Podobné posunutí pravomocí by bylo umožněno technologickým rozvojem v posledních patnácti letech, kdy moderní technologie – např. satelitní televize nebo Internet – do jisté míry překonaly tradiční chápání hranic.²¹⁾ Sněmovna reprezentantů proto 7. listopadu schválila tzv. Barrův dodatek k rozpočtovému zákonu o činnosti zpravodajských služeb ve fiskálním roce 2000. Dodatek stanoví, že „ředitelé CIA, NSA a ministr spravedlnosti jsou povinni vypracovat do 60 dnů po datu účinnosti zákona soubor výkladů zákonných norem, na jejichž základě zpravodajská komunita může přistoupit ke sledování občanů Spojených států včetně elektronického zpravodajství. Zpráva bude v utajené a veřejné podobě předána ředitelem NSA příslušným výborům Kongresu.“²²⁾ Zákon byl v tomto znění schválen Senátem.

NSA poprvé v dějinách existence Zvláštního výboru Sněmovny pro dohled nad činností zpravodajských služeb odmítla předat jeho členům informace o své činnosti, mající možnou spojitost se systémem Echelon. Agentura se přitom odvolala na důvěrný vztah mezi klientem (vládou Spojených států) a jeho zástupcem. Republikánský poslanec Porter J. Goss tento argument prohlásil za „nepřesvědčivý“ a „pochybný“ s tím, že možnost zpravodajské komunity zamezit přístup k zásadním dokumentům by mohla vést k „vážnému narušení legislativního dohledu nad její činností“.²³⁾

Svůj tlak na „supertajnou agenturu“ vystupňovala rovněž sdružení na ochranu občanských práv. Například Americká unie pro občanská práva (ACLU) vytvořila zvláštní internetovou stránku, věnovanou poskytování

a výměně informací o systému Echelon; Informační centrum pro elektronické soukromí (EPIC) a Federace amerických vědců (FAS) zažalovaly NSA pro údajné porušení zákona o právu na přístup k informacím z roku 1976. Žalobu, kterou podala FAS, však 12. prosince zamítl federální soud; toto rozhodnutí se patrně stane precedencem pro další podobné žaloby.

Důvody, jež vedly Agenturu pro národní bezpečnost k odmítnutí žádosti Kongresu, jsou zřejmé. Echelon představuje zcela unikátní globální systém sběru vitálních informací. Utajení metod a zdrojů zpravodajských služeb je přitom základním předpokladem úspěšného sběru, analýzy a šíření dat, přispívajících k zajištění národní bezpečnosti a ekonomické prosperity. Na skutečnost, že ředitel zpravodajské komunity má právo nevydat podobný druh informací, se odvolal rovněž Federální soud, který zamítl žalobu podanou Federací amerických vědců.

NSA má navíc oprávněné obavy z opakování krize zpravodajské komunity z poloviny 70. let. Kontrola zpravodajských služeb se v tomto období stala prostředkem Kongresu k „potrestání“ Bílého domu, který v 50. a 60. letech inicioval a tajil rozsáhlou nezákonnou činnost CIA a FBI.²⁴⁾ Období zpravodajské krize paradoxně učinilo z Kongresu „spojence“ zpravodajských služeb. Senát i Sněmovna reprezentantů vytvořily stálo výbory pro kontrolu zpravodajských služeb, což vedlo ke zprůhlednění a zvýšení legitimity činnosti zpravodajské komunity a jejího úkolování. Problémem se však ukázala neschopnost Kongresu zabránit unikům citlivých informací do tisku. Země byla v průběhu let 1974 a 1975 téměř každý den zaplavována informacemi získanými v průběhu šetření vedených oběma výbory. Tisk se ve své bojovné náladě, podněcené rolí, již hrál list *The Washington Post* při odhalení skandálu Watergate, chopil tematicky nezákonné činnosti „zlobivých“ zpravodajských služeb s nebyvalou vervou. Zatímco v roce 1970 se ze 137 hlavních deníků (s celkem 28 miliony čtenářů) nevěnoval otázkám spojeným se CIA ani jeden úvodník na titulní straně, v roce 1975 jich bylo 227.²⁵⁾ CIA, FBI a NSA neprávem získaly negativní pověst vládních agentur, na něž se nevztahují zákony ani autorita soudů.²⁶⁾ NSA se proto právem obává další konfrontace se zákonodárným sborem, vedeným snahou o mediální zviditelnění a zvýšení politického vlivu jeho členů.

Výsledkem sporu mezi Kongresem a NSA se stal kompromis, na jehož základě byl koncem listopadu 1999 zákon o činnosti zpravodajských služeb ve fiskálním roce 2000 nakonec schválen a zaslán k podpisu prezidentu Clintonovi. Přestože přesná výše rozpočtu na zpravodajské účely nebyla oznámena, týdeník *Jane's Defence Weekly* jej s odvoláním na zdroje v Kongresu odhadl na 29 miliard dolarů. Rozpočet NSA se s cílem zlepšit její možnosti v oblasti tajných operací, výzvědné činnosti a signálního zpravodajství stal jednou z priorit.²⁷⁾ NSA má zároveň možnost získat další finanční prostředky, alokované z rozpočtu Ministerstva obrany pro tajné výzkumné projekty.²⁸⁾

Podrobnosti o kompromisu mezi NSA a výbory Kongresu nebyly zveřejněny, avšak lze se domnívat, že nedávne odtajněné vybraných dokumentů o agentuře a programech signálního

zpravodajství bylo jeho součástí. Soubor těchto dokumentů získal od Ministerstva energetiky, do jehož kompetence spadá odtajnění vládních dokumentů, Národní bezpečnostní archiv při Univerzitě George Washingtona. Zdá se tedy, že NSA svůj tichý souboj s Kongresem prozatím vyhrála.

EVROPSKÝ SYSTÉM?

Téma kontroly telekomunikací se v dnešním světě, kde informace hrají životní roli, stává stále aktuálnější. Například Německo využívá vlastní „menší“ verzi Echelonu k monitorování mezinárodních telekomunikací, vycházejících a směřujících na jeho území. Evropská unie podle listu *The New York Times* údajně rovněž zvažuje vytvoření systému, umožňujícího monitorování hlasových a datových komunikací prostřednictvím pevných a mobilních linek a Internetu v rámci policejní a soudní spolupráce. Cílem systému by přitom měl být „boj proti praní špinavých peněz, terorismu, zneužívání dětí a pašování drog“²⁹⁾. Únorové projednávání Echelonu na půdě Evropského parlamentu proto možná posune chápání legitimity státní kontroly vstříc větší toleranci. Téma je o to citlivější, že jedním z hlavních partnerů v systému Echelonu je i jedna ze členských zemí Unie – Velká Británie.

¹⁾ „Perspective on World Affairs“, in: *Los Angeles Times*, 4. srpna 1999.

²⁾ Signální zpravodajství (SIGINT) zahrnuje komunikační (COMINT), elektronické (ELINT) a telemetrické zpravodajství (TELINT), jejichž předmětem je sledování zahraničních komunikací, vedených rádiovým a kabelovým přenosem nebo jinou elektromagnetickou cestou. Na základě zákona o národní bezpečnosti z roku 1946 je „Agentura pro národní bezpečnost ucelenou organizací, zajišťující výkon signálního zpravodajství a zabezpečující komunikační systémy ministerstev a agentur vlády Spojených států.“ („Department of Defense Directive S-5100.20, 'The National Security Agency and the Central Security Service,' December 23, 1971“, in: *The National Security Agency Declassified – A National Security Archive Electronic Briefing Book*. Jeffrey T. Richelson and Michael L. Evans, National Security Archive, Washington D.C., leden 2000).

³⁾ Barr Moves to Expose „Project Echelon“. A House of Representatives Press Release, 9. listopadu 1999.

⁴⁾ *Scientific and Technological Options Assessment (STOA): An Appraisal of Technologies of Political Control*. Directorate General for Research, European Parliament, leden 1998.

⁵⁾ „They're Listening to Your Calls“, in: *Business Week*, 31. března 1999.

⁶⁾ „Spy Station F83“, in: *The Sunday Times*, 31. května 1998.

⁷⁾ „Big Ears and Big Secrets“, in: *ABC News*, 16. července 1999.

⁸⁾ „Careful, They Might Hear You“, in: *The Age*, 23. května 1999.

⁹⁾ „Careful, They Might Hear You“, dtto.

¹⁰⁾ „Bugging Saddam – How The U.S. Kept Track of Saddam“, in: *TIME Atlantic*, 18. ledna 1999.

¹¹⁾ *STOA*, dtto.

¹²⁾ „They're Listening to Your Calls“, dtto.

¹³⁾ „They're Listening to Your Calls“, dtto.

¹⁴⁾ „The Government is Reading Your E-mail“,

in: *Time Digital*, 24. června 1999.

¹⁵⁾ *The National Security Agency Declassified – A National Security Archive Electronic Briefing Book*, dtto.

¹⁶⁾ Zpravodajská komunita (*Intelligence Community*) zahrnuje CIA, DIA, NSA, NRO (*National Reconnaissance Office*), NIMA (*National Imagery and Mapping Agency*), Odbor kontrašpionáže FBI a zpravodajské složky ministerstev zahraničí, obrany, spravedlnosti a energetiky. Činnost zpravodajské komunity je koordinována ředitelem CIA pod dohledem prezidenta USA. Ředitel CIA, který má z titulu své funkce přístup ke „specifickým informacím“, je poradcem prezidenta v rámci Rady pro národní bezpečnost (*NSC*). Zároveň je povinen informovat o činnosti zpravodajské komunity zvláštní výbory Kongresu.

¹⁷⁾ „Memorandum, Daniel C. Kurtzer, Acting Assistant Secretary, Bureau of Intelligence and Research to Vice Admiral J. M. McConnell, Director, National Security Agency, Subject: Proposed Declassification of the Fact of Overhead SIGINT Collection, September 6, 1995“, in: *The National Security Agency Declassified – A National Security Archive Electronic Briefing Book*, dtto.

¹⁸⁾ „Internet Users Launch Protests of Alleged Spying“, in: *The Baltimore Sun*, 22. října 1999.

¹⁹⁾ „Big Brother is Listening“, in: *ABC News*, 27. července 1999.

²⁰⁾ „Careful, They Might Hear You“, dtto.

²¹⁾ „Big Ears and Big Secrets“, dtto.

²²⁾ *Intelligence Authorization Act for Fiscal Year 2000* (H.R. 1555-8 Sec.309a)

²³⁾ „Efforts Made to Prevent Privacy Abuses against U.S. Citizens“, *CNN*, 7. června 1999.

²⁴⁾ Jeffrey-Jones, Rhodri: *The CIA and American Democracy*. Yale University Press, New Haven 1989.

²⁵⁾ Jeffrey-Jones, Rhodri, dtto.

²⁶⁾ Manget, Frederick F.: *Another System of Oversight – Intelligence and the Rise of Judicial Intervention*. The Central Intelligence Center for Strategic Studies, 1996.

²⁷⁾ „US Congress Signs to Raise Intel Funds“, in: *Jane's Defence Weekly*. Vol. 32, No. 22, 1. prosince 1999.

²⁸⁾ Tyto tzv. *Special Access Programs* (SAP) jsou schvalovány ministrem obrany nebo jeho náměstký a podléhají vyššímu stupni utajení než tradiční utajené programy. Programy SAP podléhají kontrole velmi omezeného okruhu členů Kongresu, kteří jsou o nich informováni prostřednictvím zvláštních komunikačních kanálů. Dělí se do tří základních skupin: vývoj (AQ-SAP), aktivní činnost a podpora (OS-SAP) a zpravodajská činnost (IN-SAP). Programy SAP může navrhnout buď Ministerstvo obrany a jeho příbuzné organizace, nebo jiné agentury za jeho účasti (např. CIA nebo Ministerstvo energetiky). „In Search of the Pentagon's Billion Dollar Hidden Budgets“, in: *Jane's International Defense Review*. Volume No. 33, 1/2000, leden 2000.

²⁹⁾ „European Parliament Debates Wiretap Proposal“, in: *The New York Times*, 7. května 1999.

Quo vadis, Austria?

RICHARD SEEMANN

Bezprecedentní vznik nové rakouské vlády v dějinách druhé republiky byl dán na vědomí veřejnosti ve večerních hodinách 3. února 2000 lakonickým komuniké prezidentské kanceláře, v němž se pravilo, že spolkový prezident Thomas Klestil oznámil v pozdním odpolední Wolfgangu Schüsselovi, že se má 4. února ve 12 hodin dostavit se svým vládním kabinetem ke jmenování do jeho úředních místností. Komuniké pak pokračovalo tímto oznámením:

„Z osob, které navrhl předseda Svobodné strany Rakouska dr. Jörg Haider na ministerská křesla, spolkový prezident dvě odmítl:

Dipl. ing. Thomase Prinzorna (budoucnosti a inovace) pro jeho verbální vykojení a mgr. Hilmaru Kabase (obrana) pro jeho vedení kampaně ve Vídni před volbami do Národní rady (poz. red. – parlamentu) 3. října 1999.

Spolkový prezident nezměnil své rozhodnutí ani po dalším rozhovoru s dr. Haiderem a požádal o přijatelné návrhy, které mu mají být i s životopisy ještě dnes předloženy.

U dalších osobností, které mají nést vládní odpovědnost, dr. Haider vyhověl spolkovému prezidentovi s tím, že odborná kvalifikace bude mít přednost před stranickou příslušností.“

Nebyl to však jediný požadavek, který si Klestil vymínil, aby Schüsselův kabinet složený z příslušníků jeho lidové strany a Haiderovy strany schválil. Ještě v předvečer jmenování museli předsedové obou stran podepsat tzv. „Deklaraci odpovědnosti pro Rakousko – budoucnost srdce Evropy“.

Deklarace podmínek pro jmenování vlády

Deklarace stvrzuje, že spolková vláda se cítí být neodvolatelně spojena s duchovními i mravními zásadami národů Evropy, které jsou založeny na osobní a politické svobodě a vládě práva, na nichž stojí demokracie. Respektuje toleranci a porozumění pro všechny lidi, bez ohledu na jejich původ, víru nebo světový názor. Současně odsuzuje a potírá jakoukoliv formu diskriminace, intolerance nebo štvání ve všech oblastech. Usiluje o společnost, která se vyznačuje duchem humanismu a tolerance vůči příslušníkům všech společenských vrstev.

Spolková vláda pracuje pro Rakousko, ve kterém nepřátelství vůči cizincům, antisemitismus a rasismus nenajdou žádné místo. Vystoupí proti jakékoliv formě ponižování člověka, bude střežit zákon a základní práva svobod pro jakoukoliv národnost, ať se bude zdržovat v Rakousku z jakýchkoliv důvodů. Přitom se vyslovuje pro zvláštní odpovědnost za respektování etnických i náboženských menšin.

Spolková vláda současně podporuje Chartu evropských stran pro nerasistickou společnost a bude působit na vzorné plnění těchto zásad v Rakousku.

Spolková vláda se hlásí k ochraně lidských práv a zasadí se o jejich prosazení nejen na národní, ale i mezinárodní úrovni. To považuje za důležitý příspěvek k zabránění válek a vnitřních konfliktů. Přitom se přihlašuje k principům všech členských zemí Evropské unie v oblasti pluralitní demokracie a právního státu, který je zakotven v rakouské ústavě. Zvláštní pozornost pak bude věnovat zajištění míru a stability v 21. století v rámci transatlantického společenství.

Spolková vláda se rozhodně hlásí i k zabezpečení solidárních položek pro sociální zajištění každého občana, který potřebuje podporu a pomoc státu. To se týká především těch osob, které nemají šanci podílet se na modernizaci země. Princip solidarity však znamená brát ohled i na lidské perspektivy a potřeby budoucích generací, tak aby byly zabezpečeny spravedlivě všechny jejich životní potřeby. Posílí proto ekonomické postavení země, jež vytvoří jak další pracovní místa, tak blahobyt. Proto přístup Rakouska k Evropské unii je důležitým předpokladem pro budoucnost hospodářství a práce.

Rakousko přijímá svou odpovědnost z dějin 20. století a nepředstavitelných zločinů nacionálněsocialistického režimu. Přejímá světlé i stinné stránky minulosti a činy všech Rakušanů, dobré i zlé, jako svou odpovědnost. Nacionalismus, diktatura a intolerance přinesly válku, nenávist vůči cizincům, nesvobodu a rasismus. Výjimečnost a nesrovnatelnost zločinů holocaustu jsou varováním a stálou výstrahou proti jakýmkoli formám diktatury a totalitarismu. Proto zásady Evropské unie, k nimž se spolková vláda bez výhrad přihlašuje, jsou nejlepší garancí proti návratu této temné kapitoly rakouských dějin.

Spolková vláda se kriticky dívá na nacistickou minulost a je pro její bezpodmínečné zhodnocení, které se má stát výstrahou pro budoucí generace. Pokud jde o nacistickou nucenou práci, je spolková vláda ve světle zatímní zprávy rakouské historické komise připravena při primární odpovědnosti podniků pomoci právnímu řešení tohoto problému.

V závěru společné deklarace lidovců a Svobodných se zdůrazňuje, že obě vládní strany se přihlašují k nové formě tohoto vládnutí a ke spolupráci. Rakousko bude stabilní zemí, která přispěje k mírovému spoležití v Evropě a ve světě.

Klestil si vynutil změny ultimátem

Šlo o ultimátum hlavy státu, kterému byla vláda černo-modré koalice prakticky nvcena v rozporu s dosavadní praxí. Předtím vždy spolkový prezident nejdříve pověřil sestavením vlády kancléře, jehož sám jmenoval. Tak se stalo i v předchozím případě u Viktora Klimy, který nakonec oznámil, že není schopen sestavit většinovou ani menšinovou vládu. Za této patové situace Schüssel, jenž po léta usiloval stát se spolkovým kancléřem, přijal nabídku na tuto funkci nikoliv z rukou hlavy státu, jak tomu bylo dosud zvykem, ale od předsedy Svobodných Jörga Haidera. S ním se pak bez jakéhokoliv pověření z Hofburgu nejen dohodl na společném vládním programu, ale i na sestavení kabinetu, a prezidenta postavili před hotovou věc. Nemohli však obejít článek 70 rakouské ústavy, podle něhož vládu sice navrhuje spolkový kancléř, ale jmenuje ji spolkový prezident. Navíc může být hlavou státu zbaven své funkce spolu s celou vládou, aniž by k tomu potřebovala zvláštní zmocnění. Této skutečnosti Klestil využil a za situace, kdy jedinou volbou by bylo rozpustit nově zvolený parlament a riskovat tak Haiderovo totální vítězství, donutil černo-modrou koalici k ústupkům. Musela vyměnit zcela zkompromitované osoby z navrhované vlády a podepsat deklaraci, která ji jasně zavazovala před veřejností – domácí i zahraniční – daleko více než mnohomluvný programový dokument o 125 stranách. Tím byl ukončen téměř čtyřměsíční maratón k sestavení vlády, vyznačený těmito milníky:

3. října 1999 – Výsledkem parlamentních voleb je rozdělení 183 mandátů tak, že sociální demokraté (SPÖ) získali 65, lidovci (ÖVP) a Svobodní (FPÖ) po 52 a Zelení 17. Haiderova strana se stala poprvé v dějinách Rakouska druhou největší silou, když získala o 415 hlasů více než lidovci.

12. října – ÖVP oznámila, že nesetrvá v koalici s SPÖ a nastavuje výhybky směrem do opozice.

14. října – Spolkový prezident Klestil pověřil úřadujícího kancléře Viktora Klimu (SPÖ) sondážními rozhovory.

5. prosince – Schüssel změnil své rozhodnutí a oznámil svou připravenost vést koaliční rozhovory s Klimou.

9. prosince – Klestil vyzval Klimu, aby urychleně sestavil většinovou vládu, která bude mít mezinárodní respekt.

17. prosince – SPÖ a ÖVP jednájí o pokračování koalice. Po počátečním pokroku množí se uvnitř ÖVP hlasy proti jejímu ustavení. Avšak i v SPÖ – zejména z blízko stojících odborů – se ozývá kritika na plány této spolupráce.

17. ledna 2000 – SPÖ a ÖVP oznamují, že se dalekosáhle dohodly na vládním programu. Při dělení vládních resortů, zejména pak ministerstva financí, nedošlo však ke shodě.

21. ledna – Úřadující kancléř Klima oznámil, že jednání ztroskotala na stále dalších požadavcích pro jeho stranu neakceptovatelných. Klestil jej proto pověřuje sestavením menšinové vlády.

22. ledna – Klima vyjadřuje myšlenku, že by si dovedl určitou spolupráci s FPÖ představit, nikoliv však vytvořením společné koalice, ale formou podpory menšinové vlády.

24. ledna – Schüssel požádal FPÖ o urychlené zahájení koaličních rozhovorů.

25. ledna – Bez prezidentova pověření obě strany zahájily rozhovory o sestavení nové vlády. Haider prohlásil, že se nechce stát jejím členem a bude nadále zůstatvat úřad zemského hejtmána v Korutanech.

30. ledna – Evropská unie pohrozila Vídni diplomatickou izolací, pokud bude vytvořena vláda za účasti FPÖ. Haider odmítá slíci kritiku ze zahraničí vůči sobě a své straně a ostře napadá především Belgie a Francii.

1. února – ÖVP a FPÖ dosáhly společné dohody a chtějí vládnout pod Schüsselem, který by se stal novým spolkovým kancléřem.

2. února – Prezident Klestil varuje před negativními důsledky pro Rakousko, které budou následovat po jmenování černo-modré koalice, a žádá od nich podepsání deklarace.

3. února – Schüssel a Haider podepisují deklaraci a po předložení změn v kabinetu schvaluje její vytvoření. SPÖ a Zelení vyzývají Klestila, aby vládu odmítl jmenovat, rozpustil parlament a vyhlásil nové volby.

4. února – Klestil ustavuje novou rakouskou vládu, čímž vstupují v platnost sankce Evropské unie a celé řady dalších zemí. Izraelský velvyslanec téhož dne odletá na protest z Vídně, odvolána je i americká velvyslankyně. V Rakousku propukají dosud nevídané protivládní demonstrace.

Vláda byla propašována do Burghofu

Nový koaliční kabinet musel vzhledem k rozsáhlým demonstracím před sídlem prezidenta projít tajnou chodbou z protilehlého kancléřství do Hradu. Zde v rudé tradiční přijímací místnosti pak nervózně přeshlapoval, protože spolkový prezident jej

nechal ještě půl hodiny čekat proti původně smluvené době. Zaznívaly i hlasy, zda se na poslední chvíli Klestil přece jen nerozhodl vládu nejmenovat a oznámit rozpuštění parlamentu. Když se dostavil s kamenně vážnou tvář, bylo všem jasné, že ji jmenoval pouze proti své vůli a jedine s ohledem na bezvýhodnou situaci. Nepronесl obli-gáttní uvítací projev, neusmál se na jediného člena kabinetu a vykonal, jak poznamenali komentátoři, pouhý notářský akt vyplývající z ústavy. Ten sestával podle předpisu z podepsání jmenovacího dekretu a přijetí slibu. Poté okamžitě odešel, aniž by s novou vládou pobesedoval nebo si připil na její úspěch. Ve večerních hodinách, kdy Vídní otřásaly demonstrace, vystoupil v televizi, kde vyjádřil svou skepsi nad dalším vývojem Rakouska. Zdůraznil, že nová vládní koalice byla vytvořena na základě výsledků demokratických voleb, což musel akceptovat. Přitom však vyjádřil obavy z dalšího vývoje poté, co nebyla obnovena osvědčená koalice sociálních demokratů a lidovců. Upozornil, že právě na jeho přání podepsal Haider se Schüsselem deklaraci, jejíž hlavní zásady pak citoval. Ubezpečil přitom rakouské obyvatelstvo, že bude osobně dohlížet na její plnění a že oběma koaličním partnerům dal jasně najevo, že její porušení by mělo nezodpovědné zahraničněpolitické i vnitropolitické následky. V závěru proto požádal o důvěru a podporu v tomto velkém úkolu.

V Rakousku se tak ujal vlády kabinet, v jehož čele stojí Wolfgang Schüssel. Jeho náměstkyní je vicekancléřka a ministryně pro ženy Susanne Riessová-Passerová za FPÖ. Ministryní zahraničí je Benita Ferrero-Waldnerová (ÖVP), ministrem vnitra Ernst Strasser (ÖVP), ministrem financí Karl Heinz Grasser (FPÖ), ministrem obrany Herbert Scheibner (FPÖ), ministrem spravedlnosti Michael Krüger (FPÖ), ministrem hospodářství Martin Bartenstein (ÖVP), ministrem zemědělství Wilhelm Molterer (ÖVP), ministryní sociální péče Elisabeth Sicklová (FPÖ), ministrem infrastruktury Michael Schmid (FPÖ) a ministryní školství Elisabeth Geherrová (ÖVP). Vládu tvoří nyní převážně provinční politici a neznámé tváře, zejména ze strany Svobodných. Velké pochybnosti jsou přitom vyjadřovány nad obsazením křesla ministra spravedlnosti představitelem Svobodných, které bylo předtím po třináct let doménou nestraníka. Navíc Krüger v roce 1995 jako poslanec v parlamentě zlehčoval koncentrační tábory a nazýval je kárnými tábory pro civilisty. Kritiky pak obvinil, že „masturbují se slovíčky“.

Schüssel již upravil vládní program

Již den předtím, než 9. února předstoupil před parlament nový spolkový kancléř s vládním prohlášením, musel odrazit útok na svou osobu. Zelení iniciovali parlamentní rozpravu s cílem vyslovit mu nedůvěru pro jeho spolupráci s Haiderem. Ta byla

odmítnuta vládní většinou, která má k dispozici 104 hlasů oproti opozičním 79, což je varujícím signálem pro rakouského voliče, jakým způsobem narušil rovnováhu v neprospěch demokratických sil. Schlüssel přitom již nyní musí kličkovat, což ukázala již úprava vládního programu. V prohlášení vynechal protičeské pasáže, které ostře odmítl nejen Černínský palác, ale i komisař pro rozšíření Evropské unie Günter Verheugen. Je i otázkou, zdali bude na druhé straně přijatelné pro vlastní obyvatelstvo oznámení, že nová spolková vláda je připravena vzdát se neutrality Rakouska. Chce ji nahradit přistoupením k evropskému bezpečnostnímu systému, a pokud se tak nestane, vstupem do NATO, o čemž má být rozhodnuto lidovým hlasováním. Nemilým překvapením proti původním předvolebním slibům snížit daňové zatížení obyvatelstva je oznámení, že se tak nestane v důsledku rozpočtového deficitu. Naopak bude muset být zavedeno zvýšení daní za elektřinu a tabák a poplatků za používání dálnic. Ve veřejných službách, aby se ušetřilo ročně 10 miliard ATS, bude zrušeno devět tisíc pracovních míst. Citelně zasaženy budou starší generace, neboť předčasný odchod do důchodu bude zvýšen o jeden a půl roku. Vládní program obsahuje i opatření proti cizincům, jejichž podíl ve školách bude omezen na třetinu. Svobodní prosadili omezení veřejnoprávní televize ORF, která by měla odevzdat svůj druhý program ve prospěch regionálních privátních stanic. Ta jim leží již dlouho dobu v žaludku pro odhalování Haiderových nepravd. Po jmenování vlády znovu dokázala pravdivost obvinění, že Heiderův místopředseda Prinzhorn skutečně prohlašoval, že vídeňské úřady poskytují cizinkám zdarma hormonální prostředky, aby rodily mnoho dětí. Haider to předtím odmítal a prohlásil, že kdyby někdo toto řekl, vyhodil by jej ze strany. Pochopitelně to neučinil, a naopak přešel do protiotoku. Obvinil spolkového prezidenta z vlastizrady, předchozí koalici z politického teroru a Evropskou unii označil za kurník, kde slepice zmateně létají ještě dřív, než se liška k němu přiblíží. Jeden z vedoucích představitelů lidové strany prohlásil, aby Haider proboha přestal již konečně mluvit. Ten však při rozhovoru v berlínské N-TV oznámil, že jeho příštím cílem je prosadit všelidovou volbu spolkového kancléře. Pak mu totiž podle jeho představ nebude stát již nic v cestě, aby se Rakousko přeměnilo v tzv. třetí kancléřskou republiku pod jeho vedením. Tím jen znovu potvrdil, že Schüssela podporuje s cílem, aby mu ten umožnil vstup do nejvyšší politiky a stal se pro světovou veřejnost „salonfähig“. Otevřenou otázkou však je, zdali v následných čtyřech letech bude přijatelný i pro rakouského většiny voliče. ►

Subsaharské zločinecké organizace

MIROSLAV NOŽINA

Činnost kriminálních seskupení pocházejících ze subsaharské Afriky registrují bezpečnostní složky již ve více než padesáti zemích světa včetně České republiky. Tyto sítě zahrnují desetitisíce Afričanů a s nimi spolupracujících občanů zemí Evropy, Asie a Ameriky. Působí zejména v oblasti nelegálního obchodu s drogami, v menší míře pak v oblasti obchodu se zbraněmi, padělání dokumentů, převaděčství, počítačové kriminality, násilné trestné činnosti aj. Jejich akční rádius a objem kriminálních aktivit nadále rostou.

Počátky „nigerijské“ mafie

Překupníci drog a zločinci černé pleti bývají v tisku často označováni zjednodušujícím termínem „nigerijská mafie“. Je to důsledek vysoké aktivity Nigerijců v oblasti pašování drog. Ve skutečnosti se ale jedná o osoby pocházející z různých států subsaharské Afriky, nikoliv pouze z Nigérie. Nigerijské organizace však mají nejrozvinutější strukturu a patří mezi nejnebezpečnější.

Nigérie je dnes často označována za Mekku drog na africkém kontinentě. Tato nejlidnatější africká země je již od koloniálních dob významnou spojnicí mezi zeměmi bývalého britského impéria v Evropě, Asii a Africe. V minulosti proslula svými dravými obchodníky, putujícími po celém africkém kontinentě. Dnes je Nigérie nechvalně známá vysokou zločinností, hospodářskými problémy a zkorumpovaností státního aparátu. Mnoho z obratných a organizačně zdatných hauských, jorubských či iboských obchodníků využívá své mimořádné nadání v nelegálním obchodě s drogami.

K rozvoji nigerijského drogového byznysu významně přispěl „ropný boom“ v polovině 70. let, který do země přivábil množství dělníků z indického subkontinentu, především z Pákistánu. Ti s sebou do země přinesli i drogy a zároveň vytvořili první kontakty Nigerijců s asijským kontinentem. Počátkem 80. let skupina důstojníků nigerijského válečného námořnictva absolvovala školení v Indii. Podnikaví námořníci si přivydělávali prodejem heroínu, který odesílali svým známým v Evropě a USA. S cílem rozšířit toto podnikání začali důstojníci postupně verbovat jako pomocníky své krajané, kteří studovali na jiných indických vysokých školách. Studenti zjistili, že pašování může vynášet obrovské zisky, a začali realizovat obdobné operace samostatně. Vzhledem k nedostatečné kontrole na indických a nigerijských hranicích bez problémů převáželi heroín do Nigérie a hledali metody pašování drog do dalších států. Během několika málo let se toto podnikání stalo v Nigérii tak populární, že se do něho zapojili i nejvyšší armádní důstojníci. Někteří

z nich dokonce nutili k pašování drog do Evropy a USA své manželky a pomocnice v domácnosti. Nigerijský generál Buhari, kdysi hlava státu, vyhlásil v tisku po odchodu prezidenta – generála Ibrahima Babagindy – z funkce (1993), že byl v roce 1985 Babagindou svržen poté, co nařídil vyšetřování účasti některých vysokých armádních důstojníků v obchodě s drogami.

V polovině 80. let, poznamenané řadou politických a hospodářských krizí, se pašování drog a jeho servisní zabezpečení (padělání dokumentů, korupce diplomatů atd.) staly důležitým zdrojem příjmů místního obyvatelstva a způsobem přežití. Druhým významným projevem existující krize byla rozsáhlá emigrace ze země. Nigerijci se stali početnou a významnou složkou „černých“ komunit v Severní Americe a Velké Británii. V případě latinskoamerického kontinentu poněkud paradoxně zprostředkoval navázání kontaktů nigerijských překupníků drog rozsáhlý program studentských výměn mezi univerzitami v brazilském São Paulu a v Nigérii a rovněž zaměstnávání nigerijských dělníků v brazilském kožedělném a obuvnickém průmyslu. Brazílie se tak stala první a nejnámennější zemí v Jižní Americe, kde černí překupníci nakupovali kokain.

Případ Brazílie nebyl ojedinělý. Obdobnými kanály putovaly a putují drogy i přes univerzity v americkém Miami aj.. Rovněž situace v zemích bývalého východního bloku je podobná. Východoevropské komunistické režimy nevědomky vytvořily významný zdroj „specialistů na pašování drog ve východní Evropě“ v rámci programů rozvojové pomoci. Tyto programy umožnily mnoha pozdějším pašerákům drog studovat na stipendia na univerzitách v Bělehradě, Sofii, Varšavě, Praze a Moskvě. Někteří ze zaregistrovaných afrických překupníků drog v České republice jsou původně studenti chemie aj. a rovněž studenti policejní akademie v Zastávce u Brna. V současné době využívají svého policejního vzdělání na druhé straně zákona. (Případy pašování kate a rovněž případy „studentů“ v ČSSR platících svým milenkám – a někdy milen-

cům – za sexuální služby drogami byly odhaleny již před rokem 1989, ovšem z politických důvodů byly utajovány).

Od 80. let tak byla postupně vytvořena „nigerijská“ drogová síť, rozkládající se na čtyřech kontinentech. Podle asistenta státního tajemníka USA Roberta Gelbarda 40–50 procent heroínu zadrženo ve Spojených státech sem dopravují Nigerijci a tisíce jejich „mul“ – najatí drogoví kurýři. Pašeráckými cestami, v poslední době zejména novou trasou vybudovanou z Brazílie přes Jižní Afriku, směřují stále větší objemy „nigerijských“ drog i do Evropy.

Organizační struktura

Základní formou organizace subsaharských seskupení je buňka 5–10 lidí, často spojených kmenovými a rodinnými vazbami – v posledních letech pak i společným pobytem na univerzitě v dané zemi či např. západoafrickou regionální spřízněností. Rodinné, resp. klanové, na nižší úrovni pak regionální citění je u členů subsaharských drogových organizací značně silné. Vývojově nejstarší typ buňky představuje skupina tvořená příslušníky polygamní rodinné jednotky, kteří jsou spojeni ať už reálným, nebo fiktivním (rituálním) příbuzenstvím. Protože vazby v buňkách jsou založeny na příbuzenském principu, jsou jejich členové i kmenově homogenní. Toto sourodectví vyvolává vyšší ovzduší důvěry ve skupině a její členové jsou zpravidla méně ochotni spolupracovat s policií v případě zadržení a vypovídat o svých příbuzných-partneřích. Část finančních prostředků získaných z obchodu s drogami zpravidla putuje do rukou příbuzných v Africe, jimž tyto prostředky pomáhají, a mnohdy významně, překonávat ekonomické problémy. Vesnická společenství např. v jižní Nigérii proto považují mladé překupníky drog, vydávající se do světa za výdělkem za svérázné „hrdiny-živitele“. Mnohdy přinášejí rituální oběti a modlí se za úspěch jejich podnikání k bohům.

Během pobytu v Nigérii jsem se v této souvislosti setkal i s názory povyšujícími překupníky drog dokonce na jakési novodobé Robiny Hoody – zbojníky, kteří „bohatým berou a chudým dávají“. V africkém prostředí, silně protizápadně zaměřeném a ovlivněném ideologií Castrova komunismu, tradičně kolují názory, že za současnou bídu v Africe mohou velké západní, zejména americké koncerny, které Afriku bezohledně drancují a okrádají ji o její bohatství. V mnoha případech je to i pravda. Obchodníci s drogami, kteří naopak těží z bohatství západních zemí a peníze odesílají zpět do Afriky, tak podle všeobecného mínění vlastně napravují tyto křivdy. Postoj různých vrstev africké společnosti vůči problému mezinárodního obchodu s drogami tedy rozhodně není možné označit za negativní.

Relativně vývojově mladší a „modernější“ jsou smíšená seskupení. Stále častěji se v rámci skupin operujících ve východní Evropě setkáváme např. s Ghanci pracujícími společně s Gambijci, Nigerijci, Senegalci

atd. Důvod je prostý – lidé s východoevropskou zkušeností a jazykovými znalostmi jsou vysoce ceněni v prostředí obchodníků s drogami bez ohledu na národnost. Z hlediska vnitřní organizace jsou tyto skupiny poměrně volné. Úspěšní a podnikaví pašeráci drog, kteří shromáždí dostatečnou částku peněz na nákup drog, mnohdy opouštějí své bývalé bossy, sami organizují pašerácké kanály a verbují vlastní kurýry.

Vytváření „studentských“ drogových skupin není jen záležitostí Afričanů, hostujících na západních školách. Na univerzitách v nigerijském Lagosu a Zarii jsem zaregistroval formování společenství, známých jako „kulty“, s přísnými iniciačními pravidly a autoritativními vůdci. Aktivita těchto skupin se pohybuje od společného získávání prostředků na živobytí či krádeží otázek ke zkouškám až po terorizování ostatních studentů, faktickou kontrolu života v univerzitních kampusech a vraždy. Skupiny si dávají jména jako „Bukanýři“, „Vikingové“, „Piráti“, „Černá sekera“ aj. Jejich struktura a fungování jsou zvláštní směsicí domorodých kulturních vzorů a praktik gangů mladistvých v západoevropských a amerických velkoměstech. Členové „kultů“ po ukončení univerzity mnohdy společně vstupují do kriminálního podnikání.

Buňky se vyznačují vnitřní hierarchií a dělbu práce – vedle „bossů“ v nich působí „specialisté“ např. na nákup drog, přepravu drog, místní logistiku, „pokladníci“ aj. Zřejmě určitou vylučnou vrstvou představují profesionální verbíři drogových kurýrů. Mnozí z nich působí zcela autonomně, individuálně verbují „muly“ a dodávají kurýry a drogy i několika skupinám současně.

Buňky jsou nejviditelnější částí nigerijských a jiných drogových organizací, s nimiž se bezpečnostní složky dostávají nejčastěji do styku. Často prezentovaným názorem proto je, že organizace na úrovni mafie s odpovídající hierarchickou strukturou a dalšími obvyklými atributy u Afričanů neexistuje. To je jen částečná pravda. Řada indicií nasvědčuje tomu, že tato seskupení vytvářejí i vyšší organizační celky. Zvláštní formou spolupráce, vycházející z tradičních zvyklostí přízřebených kriminálních potřebám, je institut esusu – sdružování ke společnému zisku. V celé subsaharské Africe je běžné, že se zde seskupují navzájem si důvěřující lidé do malých společností, do nichž vkládají podíl v penězích nebo ve zboží. Např. někteří zemědělci vkládají do esusu vypěstovanou úrodu. Když některý z členů esusu prodá svůj podíl, či lépe – má možnost prodat větší část zboží, než je jeho původní podíl, stáhne si z esusu další zboží a prodá ho společně se svým podílem. Zisk z tohoto nadbytečného zboží pak rozdělí rovným dílem mezi ostatní členy esusu. Stejný mechanismus kapitálového a zbožního poolu existoval mezi nigerijskými dealery heroínu již v 80. letech. Na druhé straně, zejména v případech sporů o peníze, zdroje příjmů či vliv na zkorumpované úředníky, neváhají příslušníci subsaharských skupin

použít ve vzájemných vztazích násilí a tvrdých donucovacích prostředků.

Některé z drogových buněk v Nigérii jsou sloučeny pod supervizí jednoho dominantního dodavatele-kontrolora. Příznačné je, že napojení různých buněk na tyto tzv. drogové „barony“ jdou často za hranice klanové a etnické odlišnosti. Doposud není zcela jasné, jakým způsobem drogoví baroni tyto buňky ovládají. Hlavním pojítkem zřejmě budou dodavatelsko-odběratelské vztahy. Baroni fungují jako velkododavatelé do tranzitních zemí, zejména do Nigérie. Zde od nich drogy odebírají předáci buněk a organizují jejich transport v menších množstvích dále do zemí odbytu. To poskytuje baronům obrovské zisky a v jistém smyslu výsadní postavení. Baroni rovněž vybavují za podíl na zisku nově vznikající buňky počátečním kapitálem a zajišťují jejich školení v kriminálních aktivitách.

Taková společenství „velkododavatelů“ a „maloodběratelů“ výrazně přispívají k současné expanzi nigerijského obchodu s drogami. To ovšem neznamená, že nigerijský obchod s drogami v malém je na ústupu. Zejména v posledních letech vstupují na drogovou scénu stále noví a noví tutsové – což je lokální nigerijský termín označující nezávislého obchodníka s drogami.

V souvislosti s nezákonným obchodem s drogami ve velkém jsou ve zprávách bezpečnostních agentur citovány tak významné osobnosti, jako nejbohatší muž v jihovýchodní Nigérii Chief Igbedion či jeho velký konkurent na severu Alhadži Kabo. Příznačné je, že oba tito muži založili vlastní letecké společnosti (Okada Air a Kabo Air).

Podle informací z nigerijského tisku z roku 1994 narůstající konkurence od počátku 90. let přinutila drogové barony, aby se začali spojovat a vytvářeli seskupení na způsob syndikátů. Tato společenství jim poskytují řadu výhod. Baroni mohou snadněji kontrolovat trh s drogami, potlačovat aktivity tutsů a dalších konkurentů, kombinovat menší drogové nákupy do velkých zásilek (a snižovat tak náklady na transport), ve společném zájmu ovlivňovat a korumpovat státní úředníky a představitele, legalizovat nezákonné zisky (to i prostřednictvím vlastních bank), provádět transfery nezákonných zisků ze zahraničí a zbožní recyklaci ve velkém. Tato recyklace, která je příznačná pro řadu subsaharských kriminálních organizací, spočívá v nákupu spotřebního zboží v zahraničí z prostředků získaných prodejem drog a dalšími nezákonnými aktivitami, jeho „legitimního“ importu do Afriky a distribuce na domácích trzích. Do podobných operací je dnes zapojena řada exportních-importních společností působících prakticky po celém světě.

Afričané ve východní Evropě

Afričtí překupníci a pašeráci drog začali využívat východoevropských tras zhruba od počátku 90. let. Početné skupiny jejich drogových kurýrů se v té době objevily v býva-

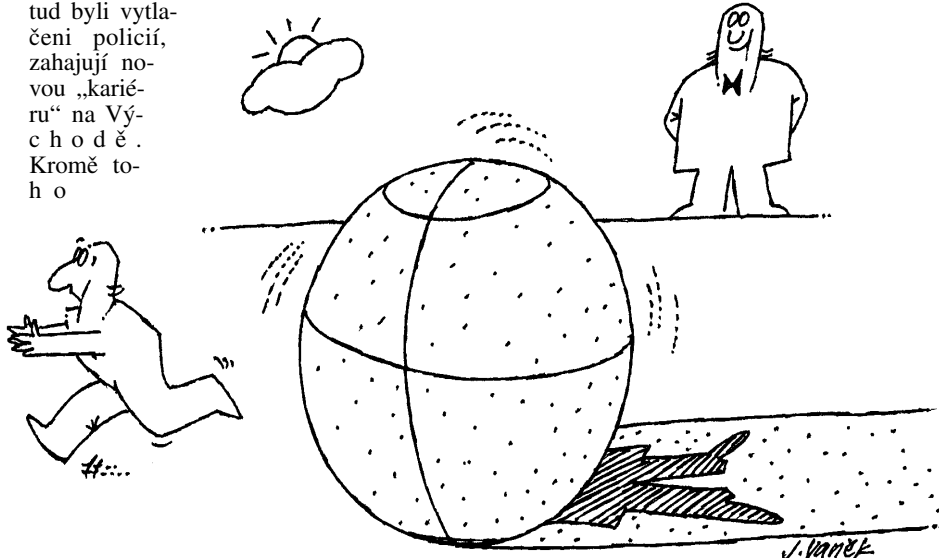
lém Sovětském svazu, Polsku, Rumunsku, Maďarsku, Jugoslávii, Bulharsku a bývalém Československu. Tyto země se staly především tranzitním územím zásilek drog směřujících do západní Evropy a USA. V té době nabyla na významu např. letecká trasa Lagos (Nigérie) – Sofie (Bulharsko), Praha. Mezi prvními zadrženými pašeráky drog převažovali Nigerijci, resp. držitelé nigerijských pasů. Dále mezi nimi byli Ghanci, Gambijci, Konžané, Súdanci, Tanzánci. Drogoví kurýři této první vlny neměli mnoho zkušeností s prostředím východní Evropy a byli zpravidla nepříliš dobře „proškoleni“ pro svou práci. Jejich „zaměstnavatelé“, mnohdy bossové vysoce organizovaných pašeráckých seskupení, se očividně spoléhali na to, že kurýři ve „východoevropském zmatku“ snadno uniknou pozornosti celníků a policie, kteří jsou zavaleni jinými problémy. Tento trend byl na našem území potvrzen v březnu 1990, kdy byl v kempu poblíž Prahy zadržen Swetu Said Mlawila se 180 gramy heroinu nakoupeného v indické Bombaji. Tento 27letý syn tanzánské kmenové náčelníka žil trvale v Dánsku ze sociální podpory. Jeho dopadení pražskou policií přispělo k usvědčení „kodaňské spojky“, rozsáhlého gangu Gambijců a Tanzánců, který pašoval heroin přes polské a české území do Německa, Dánska, Švédska, Norska a Velké Británie. Krátce po tomto prvním případě následovala doslova invaze nigerijských kurýřů na letiště v Ruzyni a řada záchytů afrických drogových kurýřů.

Poté, co východoevropští celníci a policie začali africké pašeráky drog rutinně zachytávat, jejich příliv do oblastí středovýchodní Evropy (ČR, Polsko, Maďarsko, Slovensko) v relativně krátké době ustal. Pokračoval však ve směru na Balkán a do zemí SNS. Důvodem byla zejména chaotická bezpečnostní situace v těchto oblastech, která umožňovala bezpečnější organizování drogových tranzitů.

Subsaharským gangům poté trvalo tři roky, než vypracovaly novou, efektivnější strategii pro střední Evropu. Do tohoto regionu začaly opět pronikat od roku 1994. Jejich hlavním „modem operandi“ se zde stalo verbování kurýřů pro převozy drog. Důvodem je, že východoevropští kurýři jsou všeobecně „levnější“ – ochotní pracovat za nižší honorář než jejich západní „kolegové“, a navíc nebývají dobře informováni o možných důsledcích svého konání v případě zatčení a o vysokých trestech za pašování drog zejména ve výchozích zemích. V Moskvě k této práci využívají známé prostitutky a mladé ženy z venkova, které dnes masově přijíždějí do hlavního města za prací. Jak svědčí případy zadržení českých „mezků“ pracujících pro Nigerijce v Thajsku, Uruguayi, Brazílii, Skandinávii i dalších západoevropských zemích, aktivní verbíři působili nebo nadále působí i na našem území. Podle různých informací se honoráře kurýřů za převoz drog pohybují mezi 2000–5000 dolarů – významnou úlohu přitom hraje pře-

vážené množství a počet celních kontrol, jež musí najatý kurýř absolvovat. Do hostitelských zemí přijíždějí afričtí překupníci drog jako „studenti“, „turisté“, „pasážéři v tranzitu“, „političtí uprchlíci“, „podnikatelé“. Po příjezdu často své pravé doklady ukrývají a buď se prokazují zfalšovaným potvrzením velvyslanectví o ztrátě cestovního pasu nebo falešnými doklady. Není neobvyklé, že u sebe mají i několik padělaných pasů různých zemí, vystavených na rozličná jména. K základní logistice patří i pronajaté konspirativní byty a kontakt na kvalitní právníky připravené okamžitě zasáhnout v případě problémů. Velkou výhodou subsaharských drogových skupin je, že jejich členové mezi sebou komunikují v rodných jazycích, pro které vyšetřovatelé jen obtížně nalézají tlumočníky. Jen v samotné Nigérii existují čtyři stovky takových nářečí.

Frekventovanou metodou získání povolení k trvalému pobytu je uzavírání sňatků s občany hostitelských zemí za úplat. Podle některých zdrojů se cena takového sňatku v České republice pohybuje kolem 200 000 korun, ovšem může být i mnohem nižší. Ve východoevropském prostředí, vyznačujícím se slabými mechanismy kontroly hospodaření podnikatelských subjektů, je pak častou cestou k legalizaci pobytu i zakládání krycích firem a společností, které často nevyvíjejí žádné nebo jen minimální aktivity. Důvodem zájmu afrických skupin na získání povolení k trvalému pobytu, případně občanství v ČR a dalších zemích postkomunistické střední Evropy je jednak usnadněný přístup do zemí Evropské unie – s českým, polským, maďarským či slovenským pasem, na rozdíl od pasů řady afrických zemí, je dnes možné cestovat po západní Evropě prakticky bez omezení. Druhým důvodem je potenciál východoevropského drogového trhu a menší zkušenosti i aktivity bezpečnostních složek. V oblasti středovýchodní Evropy registrujeme řadu afrických překupníků drog, kteří původně působili v zemích EU. Poté, co od-

První genocida XX. století

ANDRO KURANIAN

Dne 24. dubna si Arméni na celém světě připomínají genocidu z let 1915–16. Dá se říci, že lidstvo už téměř zapomělo na tuto velkou tragédii z počátku 20. století, a právě špatná paměť lidstva dovolila Hitlerovi, aby o několik let později před vstupem do Polska prohlásil ke svým důstojníkům: „Musíme bez milosti zabít všechny. Muže, ženy, děti. Nemusíme poslouchat společenské mínění. Vždyť, kdo dnes ještě mluví o zabíjení Arměnců!“⁽¹⁾

Arménie pod nadvládou Osmanské říše do 1. světové války

Nejkrvavější staletí arménský národ prožil za vlády Osmanské říše, pod jejíž správou se západní část země dostala v první polovině 17. století – východní část připadla Perské říši. Protože se osmanská vláda snažila organicky spojit Západní Arménii s jinými částmi říše, rozdělila ji na vilajety (územně správní jednotky) – v souladu se svou politikou vůči pokořeným národům, aby zmenšila počet Arměnců ve srovnání s jinými národy. Uměle odlučovala vilajety s arménským obyvatelstvem a tyto části připojovala k sousedním oblastem nebo vilajetům, ve kterých žili většinou Turci nebo Kurdové. Nicméně v arménských vilajetech arménské obyvatelstvo neztratilo celkovou převahu nad Turky a Kurdy. K arménským vilajetům patřily vilajet *Erzerumský, Bitlíský, Vanský, Diarberkirský, Sivaský, Trapezuntský, Charputský a Karský*. Když perský šáh prohrál válku s Ruskem, dostalo východní část země, přesněji Jerevanské a Nachičevanské chanství, po Turkmenčajské smlouvě v roce 1828 ruské carství.

Arménská otázka vstoupila na mezinárodní arénu po rusko-turecké válce z let 1877–1878, po níž byla podepsána Sanstefanská mírová smlouva, která arménskému obyvatelstvu v Západní Arménii přinesla určitě naděje. Ale Berlínský kongres, který po Sanstefanské smlouvě následoval, přinesl zklamání – přesto, že ještě před zahájením kongresu – 13. června 1878 – navštívila arménská delegace hlavní města mocností a setkala se s jejich vedoucími představiteli. Během této návštěvy všechny evropské mocnosti slíbily svou podporu vyřešení těžkého postavení Arměnců v Osmanské říši.

Arménská delegace přijela se svým programem a doufala, že bude alespoň částečně splněn. Podle programu měl stát v čele vilajetů křesťan, přednostně Armén, volený na pětileté období a odvolatelný se souhlasem velmocí. Měl mít právo výkonné moci. Stav policie měl poměrně odpovídat počtu tureckého a arménského obyvatelstva. Měla být

zavedena svoboda vyznání, rovnost muslimů a křesťanů při soudních procesech a v administrativních záležitostech. Soudní procesy muslimů měly nadále probíhat podle šarií a pro křesťany měly být vytvořeny nové trestní a občanské zákoníky. Pojednávalo se zde také o daních. Program dále požadoval zavádění arménštiny do jednání administrativních a soudních orgánů, sdělení měla být prováděna v arménštině i turečtině. Všechny tyto reformy měla uskutečňovat mezinárodní komise. Jak je vidět, program svou povahou nebyl nijak radikálně zaměřen proti Vysoké portě (osmanská vláda). Nemluvilo se tu o nějakém oddělení, šlo jenom o uskutečnění reform – něco podobného bylo již za pomoci velmocí uskutečněno v Libanonu.

Berlínský kongres však přinesl zklamání. Vznikl sice článek 61, který se týkal reform v arménských vilajetech, Vysoká porta je ale nikdy neuskutečnila.

Jestliže se na Berlínském kongresu arménská delegace z větší části skládala z představitelů církve, na konci 19. století na jejich místo přicházejí představitelé arménských politických stran, jež na historické kolbiště vstoupily v letech 1885–1895 a musely pracovat v ilegalitě. Programy i metody těchto stran byly dosti různorodé, nicméně shodovaly se v jedné otázce, a to v národním osvobození Arměnců.

V roce 1885 vznikla v Marseille první západarménská politická strana „*Armenakan*“. Centrem této strany byl Van, ale její odnože působily v Persii, USA, na Kavkaze, v Konstantinopoli a v jiných městech Západní Arménie. V roce 1887 vznikla v Ženevě strana „*Hnčak*“ (Zvon), jejíž program byl založen na dosažení široké, liberálně-demokratické svobody a národní nezávislosti. V roce 1890 byla v Tbilisi založena strana „*Dašnakcuĵjun*“, jejímž cílem bylo sjednotit všechna politická uskupení v arménské společnosti. Tyto tři hlavní strany hrály důležitou roli v dalším vývoji Západní Arménie. Ve stejném období, kdy byly založeny arménské politické strany, vznikla i tu-

recká politická strana „*Jednota a pokrok*“, jejíž členové se nazývali Mladoturky. Za svou si vzali doktrínu *osmanismu*, předloženou již v 60.–70. letech tzv. „*novými Osmany*“. Mladoturečtí ideologové se snažili s pomocí doktríny osmanismu dosáhnout toho, aby se podrobené národy zřekly národněosvobozenického boje a úsilí o vytvoření národních států a sjednotily se s Turky v boji za vytvoření konstituční monarchie. Doktrína *osmanismu* měla udržet celistvost Osmanské říše a nakonec zajistit asimilaci všech jejích netureckých národů. Arménské politické strany zpočátku s Mladoturky v otázce ustavení konstituční monarchie spolupracovaly, ale nesoúhlasily s politikou asimilace, stejně jako i jiné národy. Jejich spolupráce později úplně skončila a ztroskotala mimo jiné na tom, že v letech 1894–96 došlo k velkým masakrům, během nichž přišlo o život na 300 tisíc Arměnců.

V přesvědčení, že doktrína *osmanismu* nemá sílu zabránit národněosvobozenickému boji a asimilovat „odbojné“ národy, přistoupili Mladoturci k uskutečňování politiky genocidy, která podle jejich názoru musela nepochybně zajistit celistvost impéria. Arménské politické strany vznikly a zahájily svou činnost v podmínkách, kdy v říši vládl despotický sultán Abdulhamid II., vůči kterému zahájila opoziční boj skupina Mladoturků s negativním postojem k osvobozenckým hnutím. Tyto dva faktory určovaly program a činnost arménských politických stran na přelomu století.

Uskutečnění arménské genocidy

Arménská genocida byla provedena mladotureckou vládou Osmanské říše v letech 1915–1916 (další perzekuce probíhaly až do roku 1923). Zabito bylo na 1,5 milionu Arměnců z celkového počtu 2–2,5 milionu Arměnců žijících v Osmanské říši. Arméni na celém světě si tuto tragédii každoročně připomínají 24. dubna, protože právě v tento den roku 1915 bylo v Konstantinopoli shromážděno, deportováno a zabito na 600 arménských vůdců, spisovatelů a myslitelů a ve stejný den bylo, též v Konstantinopoli, na ulicích a ve svých domech zmasakrováno na 5 tisíc Arměnců.

Na provedení genocidy Arměnců dohlžel ústřední výbor mladoturecké strany, který vedli **Mehmed Talaat paša, Ismail Enver paša a Ahmed Džemal paša**. Byla to rasistická skupina. Řídícím orgánem genocidy byla **Speciální organizace (Teskilati Mahsusa)**, vytvořená ústředním výborem, která organizovala speciální (vyhlazovací) jednotky složené z propuštěných vězňů. Speciální organizace podléhala ministerstvu války. V roce 1915 byla část této organizace připojena k ministerstvu vnitra a s podporou ministerstva spravedlnosti se věnovala tajnému programu řešení arménské otázky. Někteří osmanští úředníci, kteří s programem nesoúhlasili, byli propuštěni nebo zabiti.

Strana „*Jednota a pokrok*“ se přetransformovala v nacionalistické hnutí, jehož ideologie byla směsicí nacionalismu, panturkismu a rasismu-turanismu. Spočívala na

přesvědčení, že všechny turkofonní národy od Střední Asie po Středomoří se musí spojit v jeden celek, a teprve tehdy prý bude vzkríšen zlatý věk, kdy **Turan**, praotec všech Turků, bojoval proti **Áriovi**, praotci všech Árijců, a rozšířil svou moc na celou Asii.

Když vypukla první světová válka, byli Mladoturci přesvědčeni, že budoucností jejich národa je Asie a jejich úkolem je otevřít cestu k panturkismu. První etapou na této cestě byl Ázerbájdžán. Mezi Ázerbájdžánem a Tureckem žili po obou stranách hranice Arméni, o kterých byli Mladoturci přesvědčeni, že pro panturkismus představují smrtelné nebezpečí. Válka jim poskytla jak příležitost odstranit tohoto „vnitřního nepřitele“, tak jednou provždy skoncovat se všemi cizími intervencemi anulováním smluv, které po celé století poskytovaly důvody pro zásahy mocností.

Arménská mužská populace byla v turecké armádě a bojovala na straně Turecka. Vzhledem k nesprávným strategiím bojů a logistických příprav na Kavkazu turecká vojska prohrávala a turecké velení z toho vinito Armény, přesněji řečeno ze spolupráce s Rusy. Tak byli všichni vojáci arménské národnosti odzbrojeni, zařazeni do pracovních praporů a zlikvidováni. Proběhlo to od ledna do dubna 1915.

Jakmile byla arménská společnost paralyzována, vláda vydala nařízení o deportacích. V průběhu jara a léta 1915 bylo Arménům ve

všech oblastech říše nařízeno, aby se připravili na opuštění svých domovů. Většinou to byli tří- až sedmidenní lhůty. Jakmile bylo obyvatelstvo shromážděno, zdraví muži byli odděleni a zabiti. Osudy Arménů, kteří byli deportováni, jsou neznámé. Populace z Arménie šla na západ podél řeky Eufrat, populace z Anatólie až od Egejského moře zase na východ k Eufratu, odkud se spojené konvoje deportovaných vydávaly na cestu do Sýrie a Mezopotámie. Turecká vláda prohlášovala, že Arméni musejí být odvedeni z válečné zóny. Genocida ale probíhala ve všech oblastech říše. Ve válečné zóně byly pouze **Erzerum, Bitlis a Van**. (Viz mapy č. 1 a 2.)

Většina deportovaných šla pěšky. V konvojích byli staří, mladí, nemocní, novorozenáta a velké množství žen. Většina mužů byla vyhlazena už před deportacemi. Deportované sužoval hlad, žízeň a vyčerpání (většinou cesty se pohybovali v poušti). Matky často musely své děti nechat u cesty nebo je dát Kurdům s nadějí, že jejich životy budou ušetřeny, i když je již nikdy nevidí. Umírání, nemoci ani prosby konvoje smrti nezastavily ani nezpomalily, strážci Armény neustále bajonety pobízeli k dalšímu pochodu. Deportáční tábory byly zakládány v severní Sýrii – konečná zastávka ležela v **Djar az-Zoru**, uprostřed nehostinné pouště, která pro Armény znamenala konec světa.

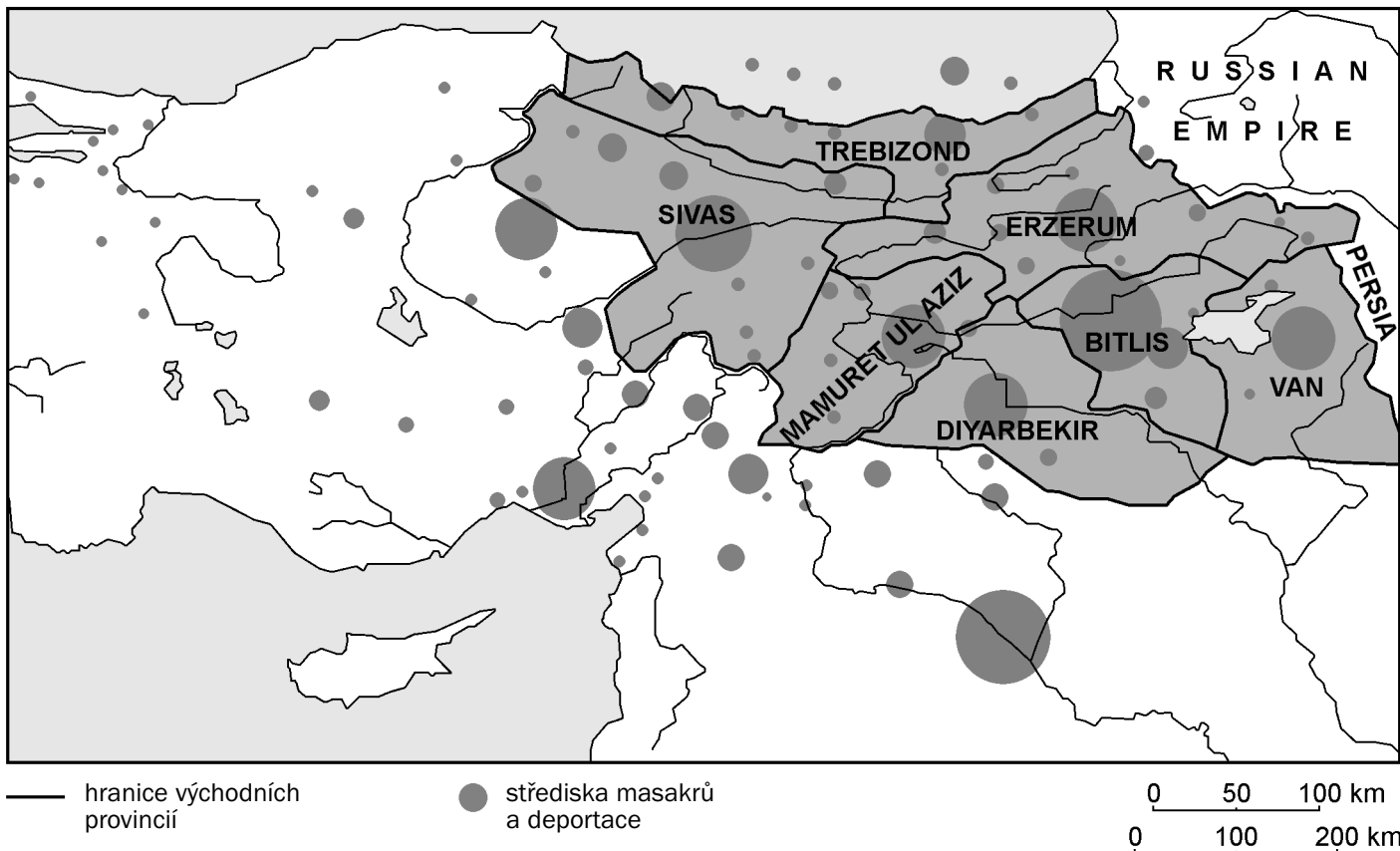
Děsivá originalita mladotureckého plánu genocidy byla právě v myšlence těchto de-

portací, neboť zorganizovat vyhlazení 1,5 milionu lidí bylo v té době stále ještě nad technické možnosti a masakry se neukázaly být dostatečně efektivní metodou. Metoda deportací téměř plně splňovala kritéria nutná k decimaci arménské populace. Arméni neměli žádnou ochranu. Turkům a Kurdům se dostalo možnosti vzít si cokoli z opuštěného majetku Arménů.

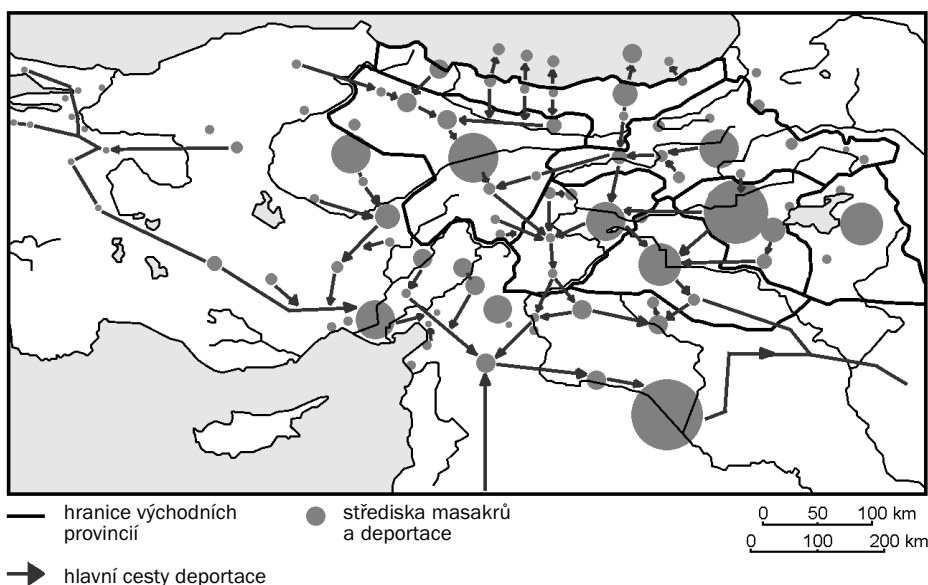
V některých oblastech se Arménům podařilo přežít. Např. v Kilikii byli Arméni zachráněni díky francouzským lodím – tuto skutečnost popisuje i Franz Werfel ve svém románu **„Čtyřicet dnů“**. Některým Arménům se podařilo z dosahu Turků utéci a ukrýt se na bezpečných místech v horách, jiní předstírali, že jsou muslimové. Někteří se spojili s těmi Kurdy, kteří nebyli nepřátelštější a ukázali jim únikovou cestu do Ruska.

Porážkou ve válce mladoturecká vláda ztratila moc a její vůdci opustili zemi. Spojenci obsadili Konstantinopol a byl zde vytvořen nový kabinet. Někteří z členů strany **„Jednota a pokrok“** byli souzeni u místních soudů, které vyslechly důkazy o zvěrstvech a vedoucí roli strany v operacích proti Arménům. Ovšem hlavní viníci se u soudu nikdy neobjevili a byli souzeni v nepřítomnosti. Ti, kdo genocidu zorganizovali a řídili – Talaat (ministr vnitra), Enver (ministr války) a Džemal (vojenský velitel), byli odsouzeni k trestu smrti, ale vykonání trestu unikli. Bylo tedy na Arménech, aby „si je našli“.

Mapa č. 1 ukazuje místa a rozsah genocidy

Mapa č. 2 ukazuje místa a rozsah genocidy a směr deportací

Talaat byl zabit v Berlíně v r. 1921, Džemal v Tbilisi v r. 1922 a Enver zemřel ve Střední Asii po přepadení Rudou armádou.

Po první světové válce následovala v letech 1919–1920 Pařížská mírová konference, kde mimo jiné W. Wilson a Lloyd George podporovali požadavky Arménů na nezávislý stát a pochybovali o suverenitě Turecka v jeho dosavadních hranicích. Pro Armény je velice důležitá Sèvreská mírová smlouva, která byla podepsána v srpnu 1920 v Sèvres ve Francii mezi dohodovými mocnostmi a zástupci sultána. Podle odstavce 88 smlouvy Turecko stejně jako dohodové mocnosti uznalo Arménii za svobodný a nezávislý stát. Podle odstavce 89 smlouvy Arménie získala přístup k Černému moři a Turecko se zavázalo demilitarizovat tu část svého teritoria, která měla hraničit s Arménií. Hranice Arménie měly procházet vilajety **Van, Bitlis, Erzerum a Trapezum**.

Mezitím v čele nacionalistického hnutí v Turecku stanul Mustafa Kemal, jenž tuto smlouvu nerespektoval, zaútočil na arménské oblasti a překročil hranice Východní Arménie, kde došlo k dalším masakrům Arménů. Krátce nato byla v Jerevanu vyhlášena republika. Mocnosti už ale nechtěly další konflikt a zhoršení vztahů s Turky. Rusko, které upevňovalo bolševickou moc, podepsalo v březnu 1921 s Tureckem smlouvu, jež Arménii opět rozdělila na dvě části. Ani USA, které chtěly získat mandát nad Arménií, nemohly nic udělat.

Následovala Lausannská konference, která se sešla v listopadu 1922 a jejímiž účastníky byli také kemalisté. Nahradila část Sèvreské smlouvy, protože Atatürkův režim neuznával závazky podepsané v Sèvres. Požadavky Arménů Lausannská konference fakticky ignorovala. O návrzích na vytvoření arménského státu Turci odmítli uvažovat a Francouzi ani Britové tomu nijak nebránili. Turecko získalo více než polovinu armén-

ského území a má ji dodnes.

Turecko do dnešní doby popírá existenci genocidy a odmítá ji uznat. Arménie požaduje omluvu a přiznání této genocidy. To je základní překážka mezi Tureckem a Arménií pro navázání těsných vztahů – dodnes mezi nimi nejsou diplomatické styky. Skutečnost, že Turecko popírá tuto genocidu, je lži nejenom před světem, ale i před jeho vlastním národem. Turecko je ale na rozdíl od Arménie členem NATO a má určité výhody. Např. v roce 1987 Evropský parlament prohlásil, že odmítá-li Turecko přiznat arménskou genocidu, bude to na překážku jeho vstupu do Evropského společenství. Turecko však přesto tuto genocidu nepřiznalo. Také v USA byl učiněn pokus o uznání arménské genocidy. Šlo o iniciativu republikánského senátora Roberta Dolea, který na Kongresu žádal, aby byl 24. duben oficiálně uznán za den arménské genocidy. Turecko reagovalo upozorněním, že pokud to Kongres učiní, bude požadovat odstranění amerických vojenských základů v Turecku. Kongres nakonec 24. duben za den arménské genocidy neuznal. Jsou zde jasně vidět mocenské zájmy, které vždy převládaly nad zájmy ostatními.

Sèvreská smlouva přinesla Arménům naději na sjednocení, na konečně lepší a spokojený život. Ale tyto naděje bohužel ztroskotaly. Arménie zůstala rozdělena, ztratila více než milion životů. Přitom elementární omluva Turecka všem Arménům a přiznání této genocidy by byla základním principem slušného chování – jak mezi jedinci, tak i mezi státy.

LITERATURA

- 1) Nersisian, M. G.: Genocid Armian v Osmanské imperii, Hajastan, Erevan, 1990.
- 2) Ternon, Y.: Genocidy XX. století, Themis, Praha, 1997.

Každá státní idea má svůj geopolitický rozměr. Ta, která je srostlá s Českem a Slovenskem, bezprostředně souvisí s pojetím mocenské rovnováhy ve střední Evropě. Právě podoba evropských mocenských center, jejich silová a ideová přitažlivost, formovala konkrétní představy o českých a slovenských národních zájmech. S ohledem na teorii mocenské rovnováhy lze zformulovat více než deset ideálních typů konkrétní podoby státní ideje – každý z nich má pak své vyjádření ve specifické orientaci zahraniční politiky.

Tyto ideální typy české a slovenské státní myšlenky lze uspořádat do dvou hlavních tříd, mezi nimiž dělicí čára probíhá podle toho, jak je vnímána struktura evropského systému: jedná se o skupiny modelů bipolárních a multipolárních.

BIPOLÁRNÍ MODELY STÁTNÍ IDEJE

Tato skupina ideálních typů státních idejí vychází z představy, že střední Evropa je oblastí, kde se stýkají a potýkají pouze dva protivníci. Ti jsou definováni pomocí náboženského, kulturního, etnického či ideologického principu. Jednotlivá pojetí státu i jeho politiky se proto liší představou povahy mocenského gravitačního centra, k němuž je český a slovenský národ připojen. Tyto dvě základní evropské síly jsou vnímány jako vnější, mocnější než národní potenciál Čechů a Slováků – pro zahraniční politiku je proto příznačné napojení na jednoho dominantního spojence. Vize či realita bipolárního světa pak ústí v adaptační zahraniční politiku, politiku přizpůsobování se požadavkům jednoho pólu mocenské rovnováhy.

● **Náboženská bipolarita.** Tento model se vyskytuje v podobě požadavku nutného a potřebného spojení osudu českého či slovenského národa s institucionalizovaným římskokatolickým náboženstvím. To je chápáno jako protiklad s pravoslávím, nebo, jak je tomu v případě mírové iniciativy Jiříka z Poděbrad, v rozporu s mohamedánstvím. V konkrétní podobě se jednalo o vize nutnosti spojení se Svatou říší římskou (národa německého). Symbolizuje ji svatováclavská legenda v českých zemích a do určité míry svatoštěpánská legenda na Slovensku.

● **Kulturní bipolarita.** Jde vlastně o sekularizovanou podobu náboženské bipolarity, představu o spojitosti českého a slovenského národa se západní kulturní tradicí. Ta je vnímána jako protiklad kulturní tradice východní. Mocenský výraz má dvojí:

– Nutnost spojení s Německem, které může symbolizovat germanofilství v mnoha podobách od přijímání ideje Mitteleuropy jako střední Evropy s Německem a kolem Německa až po kolaboraci s německými nacisty;

– V současné době dostává podobu potřeby vyjádřit kulturní jednotu se Západem na základě občanského principu. Toto pojetí může reprezentovat i snaha zapojit se do západoevropských (transatlantických) integračních procesů, které jsou chápány jako obrana před ekonomickým zaostáváním při-

Státní idea a zahraniční politika

OSKAR KREJČÍ

pojením se k Evropské unii, ale i před vnějším nebezpečím, pojímaném zpravidla jako východní hrozba, připojením se k NATO.

● *Etnická bipolarita* – existuje ve verzi zákonitého sváru Slovanů a Germánů v českém pojetí, Slovanů a Maďarů ve zúženém slovenském pojetí. Logickým důsledkem takového pojetí bipolarity je buď

- rezignace na zájem národa, nebo
- panslovanská orientace.

● *Ideologická bipolarita* – je spojena s vizí názorového boje jako základního protikladu mezinárodních vztahů. Má dvojí podobu:

– Představa rozporů mezinárodních vztahů jako nadstavby sociální otázky. Boj sociálních tříd a zájmy oligarchie jsou chápány jako zdroj konfliktů států. Konkrétním vyjádřením byly spojenecké svazky se Sovětským svazem. Duchovním výrazem byla představa socialistického internacionalismu a zákonitosti rozporů s kapitalistickými (imperialistickými) státy.

– Vize lidských práv jako hodnoty, která rozděluje svět. V tomto pohledu představuje liberální Západ jedinou baštu obrany lidských práv, ostatní kultury jsou pak viděny jako protikladné. Toto pojetí lze pokládat za specifickou podobou představy kulturní bipolarity.

MULTIPOLÁRNÍ MODELY STÁTNÍ IDEJE. Společným jmenovatelem této skupiny ideálních typů státní ideje je představa fakticky nebo potenciálně polycentrického evropského světadílu, tedy Evropy jako regionu s více než dvěma mocenskými póly, jež jsou definovány svými odlišnými mocenskými zájmy, někdy i kulturní a ideologickou orientací. Toto pojetí ústí v aktivní samostatnou zahraniční politiku, politiku usilující o vlastní podíl na tvorbě mocenské rovnováhy. Příznačný je pro ni i pružnější výběr spojenců.

● *Idea mostu.* Tato koncepce vnímá odlišnost Východu a Západu ne jako protiklad, ale jako kulturní či náboženský rozdíl, který je možné překonat aktivním úsilím států existujících na rozhraní jejich dotyku. Konkrétním projevem těchto snah byla Velkomoravská říše, duchovním pak cyrilometodějská legenda.

● *Středoevropská federace.* Tato vize usiluje o vytvoření speciálního mocenského centra mezi silami Východu a Západu. Před-

pokládá spojení více národů do jednoho státního celku a existuje ve dvou podobách:

– v ideji federalizovaného Rakouska (Rakousko-Uherska), austroslavismu a Podunajské federace – tedy v představě sjednocené střední Evropy bez Německa jako mocenského centra mezi Východem a Německem;

– v ideji Mitteleuropu – tedy v obrazu střední Evropy sjednocené kolem Německa jako mocenského centra mezi Východem a západní Evropou či převážně anglosaskou mořskou mocí.

● *Suverénní národní stát.* Tento model vnímá stát jako suverénního svobodného jezdce, který hájí národní zájmy v multipolární Evropě. Jeho politika pružně vyhledává v měnícím se poměru sil a zájmů mocností stále nové spojence. Praktickým mocenským výrazem tohoto pojetí je první Československá republika. V ideové rovině se tento model objevuje i jako myšlenka aktivní neutrality.

Jako každý ideální typ jsou i tyto modely teoretickou abstrakcí, která se v praxi jen zřídka objevuje v čisté podobě. Nejrůznější koncepce českého a slovenského státu míchají do sebe vybrané aspekty jednotlivých ideálních typů. Také zahraničněpolitické doktríny a hlavně praktická politika hranice těchto ideálních typů nerespektují. Navíc v kulturně-historickém povědomí českého i slovenského národa působí obrazy tradice zahraniční politiky, které mají větší organizační potenciál při formulování světónázorových postojů a zdůvodňování zahraniční politiky než uvedené ideální typy.

Tradice zahraniční politiky

Dějiny zahraniční politiky každého státu jsou důležitou informací o národním zájmu: koncentrují zkušenosti, které se podařilo nasbírat – dílem pomocí poznávacích procesů a dílem empirickou zkouškou i omylem – při ohmatávání vnějšího státu. Ty, které se týkají Česka a Slovenska, jsou zprávou o měnících se mocenských poměrech ve střední Evropě a Evropě vcelku, ale též o vztahu Čechů a Slováků k nejdůležitějším mocenským centrům. Dějiny české a slovenské zahraniční politiky navíc ukazují, že ne vždy se postupovalo podle stejných hodnotových priorit. V zásadě se dá hovořit o pěti hlavních tradicích zahraniční politiky, které se pracovně dají nazvat cyrilometodějská, svato-

václavská, politika masarykovská, slovanská a internacionalistická.

CYRILOMETODĚJSKÁ TRADICE

Velkomoravská říše je geopolitická vzpomínka, která se stala symbolem jedné z linií aktivního hledání samostatné role Čechů a Slováků v Evropě. Renesance velkomoravského odkazu se objevovala vždy, když český a slovenský národ politicky sílil. Symbolizuje ji byzantský mnich Metoděj, který se stal arcibiskupem římské církve. Dílo Metoděje a jeho bratra Konstantina je představováno jako doklad možné symbiózy Východu a Západu. Takto se rodily představy o výjimečném a všem potřebném umístění Čech a Slovenska v srdci Evropy. I když Velkomoravská říše trvala jen historicky krátkou dobu – v druhé polovině 9. století – a lze ji pokládat za nahodilost, v podobě legendy se stala vzpomínka na Velkou Moravu jedním z nositelů humanistických představ o smíření či propojení Východu a Západu.

SVATOVÁCLAVSKÁ TRADICE

Toto označení symbolizuje politiku, která se při zajištění českého národního zájmu orientuje převážně či výlučně na spolupráci s Německem. Při zahraniční politice s jediným, a to mocnějším spojencem, se však spolupráce zpravidla mění v podřízení. Svatováclavská zahraniční politika může vycházet z germanofilské lásky k pangermánské ideologii, ale může být také výsledkem rozumné rozvahy: omezený mocenský potenciál státu a neschopnost či nemožnost získat dostatek jiných spojenců znamená, že zde není jiná možnost, než akceptovat dominanci německého vlivu.

Politika knížete Václava na počátku 10. století byla druhou z uvedených variant: kníže Václav se podrobil německému panovníkovi poté, když Jindřich I. Ptáčník přitáhl s vojskem až k Praze. Zahraniční spojenectví knížete, které by mohlo vyvážit mocenskou převahu obnovované německé říše, bylo minimální – Maďaři vnikli do Panonské nížiny a nejen vyvrátili Velkomoravskou říši, ale odřízli i Čechy od možného spojení na Byzanc. Svatováclavská tradice se však mnohem častěji chápe jako dobrovolné politické, církevní a kulturní spojení s Německem. Tuto politiku neprovozoval ani tak Václav, jako pražský biskup Vojtěch, který na konci 10. století budoval ve prospěch Svaté říše římské a Německa v týlu českého státu státní a církevní jednotky maďarské a polské, vymycoval násilím pravoslaví a jako Slavníkovec byl v opozici k přemyslovským panovníkům. Tento typ „svatováclavské“ tradice je obsažen v českém germanofilství s pangermánským vyzněním, jehož nejvyhraněnější podobou byla kolaborace za protektorátu v době hitlerovské „třetí říše“.

MASARYKOVSKÁ TRADICE

Jde o zahraničněpolitickou orientaci, která se snaží zabezpečit český národní zájem tím, že se vyhne německé nadřazenosti hledáním spojenců jak uvnitř střední Evropy, tak i za jejími hranicemi. Její praktická východiska byla postavena na představě o spo-

jeni s Francií v týlu Německa, slovanskými státy, nepřítomnosti Ruska ve střední Evropě a neměnné potenciální či faktické hrozbě z Německa. Byla spojena se snahou vytvořit rovnováhu sil ve střední Evropě napřed bez východní pomoci, neboť východní mocnost byla vzdálená a slabá, posléze s pomocí SSSR. Tato zahraniční politika byla příznačná pro 1. republiku v letech 1918 až 1938.

SLOVANSKÁ TRADICE

Jde o zahraničněpolitickou orientaci, která spatřuje zajištění českého národního zájmu spojenectvím se slovanským východem, s Ruskem. Byla obsahem literární aktivity a činností jednotlivců či skupin převážně v 19. a na počátku 20. století, nikdy se nestala oficiální zahraniční politikou českého či slovenského státu. Politické napojení na východ mělo vytvořit koalici či blok, který by byl schopen čelit jakémukoli nebezpečí vyrůstajícímu z kulturně upadajícího, ale rozpínajícího se Západu obecně nebo z pangermánství. Tato tradice vyústila do celé řady koncepcí, jako je austroslavismus, vize vzájemnosti jako slovanské solidarity, ale též do představ o vytvoření všeslovanské říše, nebo o jazykovém a náboženském splynutí s Ruskem.

INTERNACIONALISTICKÁ TRADICE

Předpokládá, že se zahraniční politika opře o proletářský nebo socialistický internacionálníismus, a tak zajistí české a slovenské národní zájmy. Cílem bylo, alespoň literárním, planetární sjednocení po světové revoluci. Tato vize byla ztělesněna v zahraniční politice Československa v letech 1948 až 1989. V praxi však znamenala výhradní spojení s nejmocnějším partnerem v bipolárním světě, podrženo se politikou Sovětského svazu.

Hledání nových řešení

Měřeno podle výsledků při obhajobě národních zájmů, žádná z vyjmenovaných zahraničněpolitických tradic není vhodnou orientací do budoucnosti, a to hned ze dvou důvodů:

- žádná z nich se v kritických chvílích dějin příliš neosvědčila, nedokázala národní zájmy ochránit;
- globalizace a integrace vedou k transformaci mocenských center světa a Evropy a jsou natolik nové, že ani osvědčené tradice by nemohly sloužit jako orientace zahraniční politiky.

V této situaci se nabízí jediné řešení: pokoušet se nově definovat zahraničněpolitickou doktrínu České republiky a Slovenské republiky, a to bez ohledu na tradiční kombinace ideálních typů. V diskusi o podobě této doktríny rozhodující roli hraje představa budoucnosti zformulovaná na základě analýzy a hodnot, které ten který autor vidí jako požadované cíle.

Humanistické vize budoucnosti vidí konečný cíl v mezinárodních vztazích v podobě světového státu s autonomními národními regiony. Přizpůsobit této vizi zahraniční politiku obhajující národní zájmy malého státu, jakým jsou Česká republika a Slovenská republika, vyžaduje kombinace tří principů:

integrace, most a národní stát.

● **INTEGRACE.** Tento adaptační motiv zahraniční politiky vyžaduje, aby zahraniční politika napomáhala urychlenému začlenění České republiky či Slovenské republiky do Evropské unie, neboť většinu domácích problémů je možné řešit jen v podmínkách prohlubující se vzájemné závislosti. Každé řešení problémů, které nerespektuje budoucí integraci a proces globalizace, je nutně dočasným řešením, které bude dříve či později korigováno.

Tato adaptační politika má ale i svůj aktivistický rozměr. Nemá-li se dostat sama integrace a globalizace do rozporu s humanistickými cíli, musí se každý její účastník – tedy i malá Česká či Slovenská republika – zapojit do řešení dvou úkolů: (a) definování všech závažných rozporů globalizace a integrace, zvláště těch, které prohlubují sociální diferenciace a při honbě za ziskem mohou začít upřednostňovat autoritativní režimy, (b) nalezení hybných sil k překonání negativních prvků integrace a globalizace tak, aby tyto procesy měly trvalý humanistický náboj.

● **MOST.** Představa České republiky a Slovenské republiky jako nenahraditelného mostu při styku Západu s Východem byla vždy mylná. Tomuto poslání nikdy neodpovídal ani mocenský potenciál, ani význam prostoru Česka či Slovenska. Na druhé straně jim geografická poloha, etnická skladba obyvatelstva i kultura umožňují vložit do aktivistických složek zahraniční politiky humanistické prvky velkomoravské tradice – jednání, které ukazuje, že rozdíl mezi východní a západní Evropou není antagonistickým protikladem, že kulturní rozdíly mohou obohacovat a nemusí vést ke konfliktu. V žádném případě se nejedná jen o osvětu, ale o obhajobu národního zájmu: prosadí-li se vize konfliktu civilizací, Česko a Slovensko na to doplatí ohrožením životních zájmů.

● **NÁRODNÍ STÁT.** Česko i Slovensko jsou dnes v důsledku 2. světové války v zásadě národními státy. Integrace a globalizace jsou však zpravidla pojímány jednorozměrně, jako sjednocování na bázi občanské ideje. Samospád integrace a globalizace nutně povede k vítězství národních idejí mocných států. Jestliže obhajoba proti negativním silám integrace a globalizace zahrnují sociální a občanskou ideu, samostatně je též nutné pečovat o ideu národní.

Důvody potřeby trvalé obhajoby národního zájmu jsou hned tři. Předně ztráta národní identity by byla pocitována velkou skupinou lidí jako omezení svobody. Za druhé, národní pestrost je jednou z hybných sil rozvoje civilizace; ztráta této kulturní plurality by znamenala ztrátu jednoho z hybatelů lidské kultury. A nakonec, integrací a globalizací nemizí rozpory a konflikty zájmů skupin obyvatel států či regionů, pouze dostávají jinou podobu. Lidé, kteří žijí na území Česka a Slovenska, musejí mít i v budoucích mezinárodních institucích aktivní obhájce svých zájmů – což za představitele jejich států nikdo dělat nebude. ►

Téma postojů papeže Pia XII. k holocaustu patří ke spolehlivým evergreenům mezinárodní historické literatury. Budiž řečeno upřímně, že se o to ani tolik nezasloužili profesionální historikové jako spíše publicisté. Mezi nimi pak především v šedesátých letech mediálně mimořádně frekventovaný německý dramatik – *enfant terrible* té doby – Rolf Hochhuth svými akcentovaně moralizujícími vyhraněnými soudy v divadelní hře *Náměstek* (1963), která se stala na několik let skutečně světovou senzací, a hrála se dokonce i u nás, tuším ve Vinohradském divadle. Tím se celý problém teprve vlastně dostal do živého povědomí veřejnosti. Hochhuthova dokumentační základna byla ovšem velmi chatrná, vyprovokoval tím také další historické práce, nikoli v poslední řadě i vydání oficiální vatikánské edice dokumentů *Actes et documents du Saint Siège pendant la seconde guerre mondiale* (12 sv., 1965–81). Ovšem dramatik ve své literární licenci klidně mísí dohromady nesporná historická fakta, pouhé pracovní hypotézy i evidentní fikce a nakládá se všemi těmito prvky rovnocenně, ve vzniklém koktejlů už sotva lze odlišit jednotlivé prvky směsi, ve veřejném mínění pak se často zachytí a zapůsobí spíše efektní fikce než objektivní závěr historikův. Např. ve hře jistě velmi působivý a dramatický dialog K. Gerstina, očitého svědka osvětlimských plynových komor, s berlínským nunciem Orsenigem je zcela fiktivní – tyto dvě historické osoby se nikdy nesetkali. Takovou manipulaci s *Dichtung und Wahrheit* si samozřejmě nemůže dovolit historik, jenž musí jak hypotézy, tak fakta bedlivě rozlišit. U nás je z rozsáhlé mezinárodní literatury tématu dostupná pouze více než 30 let stará práce Friedländerova¹⁾, o publicistických obhajobách nemluvě.²⁾ Do řady seriózně pramenně fundovaných prací na toto téma přibyla loni, v r.1999, práce britského historika církevních dějin, katolíka Johna Cornwella (autor je *fellow* na Jesus College, Cambridge) *Hitler's Pope*, jež se ještě téhož roku objevila už i v německém překladu s názvem, myslím právem poněkud emotivně zmírněným.³⁾ S touto úpravou vyslovil nesouhlas zmíněný R. Hochhuth, jenž napsal do týdeníku *Der Spiegel* (č. 46/99) recenzi knihy, která je ovšem poznamenána silně jednostranným, až předpojatým nazíráním. Cornwall zde nesahá po vatikánské problematice poprvé, před několika lety napsal knihu o skandálu v Banco Ambrosiano. Sluší se zmínit o pramenech; britský autor získal ve Vatikánu přístup ke dvěma souborům pramenů shromážděným v rámci procesu Pacelliho svatořečení. Ostatně v závěrečné kapitole uvádí autor čtenáře skvěle napsaným bibliografickým esejem (s. 430–443) přehledně do debaty trvajícím už přes tři desetiletí a podává dobrou charakteristiku hlavních literárních položek. Doporučoval bych – zejména čtenáři méně obeznamenému s tématem – začít četbu knihy od konce – právě tímto bibliografickým esejem. Dalším významným pramenem, použitým v literatuře též vůbec poprvé, byla soukromá korespondence britského velvyslance u Svatej stolice Osborna z let války (v soukromém majetku), komentující a dopovídající mnohé, co Osborne napsal do oficiálních diplomatických zpráv, které si lze dnes přečíst v archivu PRO v Kew. Kniha se nezabývá jen problémem papežova postoje k holocaustu

Papež, který mlčel

v užším smyslu, jak by bylo možno snad se domnívat z názvu, ale je koncipována jako biografie. Dlužno říci, že k pohledu na Pacelliho politiku vůbec přistupuje s nekonvenčním, z badatelského hlediska jistě oprávněným a plodným zorným úhlem; autor hledá kořeny dávno předtím, než svět vůbec o nějakém Hitlerovi slyšel. Široký záběr pohledu přináší plody, jistě zanechala na utváření jeho osobnosti vliv okolnost, že Pacelli studoval právě v letech velké vatikánské ofenzivy proti katolickému modernismu; kritikovi Hochhuthovi lze přikývnout snad v tom, že právě v době světového střetu s fašismem byl absolutní hlavou církve člověk, který odmítal parlamentní demokracii, považovanou ve vysokých vatikánských kruzích jen za maskovaný předstupeň socialismu. Obrazně lze říci, že Cornwellův pohled je zorným úhlem „životního díla“ či „trvalého cíle“. Ten spatřuje v Pacelliho snaze prosadit do mezinárodní smluvní konkordátní praxe principy zakotvené v novém korpusu kanonického práva z r. 1917, na jehož přípravě se Pacelli po dobu třinácti let významně podílel; autor ho označuje spolu s kardinálem Gasparim dokonce za hlavního tvůrce nového korpusu. Z tohoto zorného úhlu sleduje Pacelliho diplomatickou činnost v Německu (Mnichově a Berlíně), krátce ještě v Německu císařském (od května 1917) a pak do roku 1929 ve Výmarské republice, vliv na politickou praxi katolického centra a systematickou snahu o prosazení principů kanonického korpusu do připravovaného vatikánského konkordátu s Bádenskem, Pruskem a s Německem,⁴⁾ jenž byl pak podepsán v r. 1933, a byl – buď jak buď – většinou vnímán jako mezinárodněpolitická akceptace ještě čerstvého Hitlerova režimu. Obecně se vůbec málo vnímá podstatná změna, již byl nový kanonický kodex nahrazující po tři a půl století tradiční verzi, ještě z dob tridentského koncilu. Korpus z r. 1917 byl nezbytný zvláště vzhledem k důsledkům dogmatu o papežské neomylnosti a znamenal pronikavou centralizaci decisivní moci v rámci církve, a to nejen v záležitostech teologických, věroučných, ale i evidentně mocenských. Např. namísto po staletí praktikované volby biskupů kapitulou, kterou si lokální elity přirozeně žárlivě střežily, zaváděl neomezené právo papeže jmenovat pastýře diecéze; to byl klíčový mocenský nástroj. Pacelli musel také vynaložit nemalé úsilí, aby se podařilo jmenovací zásadu prosadit. Zajímavá jsou zjištění o Pacelliho naléhání ještě jako nuncia, ale i později z Vatikánu coby kardinála-státního sekretáře, na německou katolickou stranu centra, aby hledala dorozumění, a dokonce spolupráci s nacisty; Brüning odolával, jeho nástupce von Pappen šel pak ale doporučenou cestou; efekt je dostatečně znám. Cornwell sleduje podrobně jednak vývoj postoje nacistického režimu vůči katolické církvi, sleduje

i pokusy německého episkopátu vystoupit na obranu, zvláště při evidentním porušování garancí daných v nedávno sjednaném konkordátu, sleduje i soustavně tlumící a moderativní postoj Pacelliho, nyní už kardinála-státního sekretáře k těmto akcím, např. k nacistickým represím po známé encyklice *Mit brennender Sorge*. To se dalo v době, kdy ještě byl hluboký mír, kdy neplatila ještě obava z nějakých masových represálií. Britský historik snesl množství dosud zcela neznámého, resp. po desítkách monografií nepřehledně rozptýleného materiálu. Bylo, myslím, velmi na pováženou, pronesl-li Pacelli na světovém eucharistickém kongresu v Budapešti v květnu 1938, kdy už tři roky platily norimberské zákony, jež se nyní vztahovaly i na sousední, anšlusem právě spolknuté Rakousko, slova o konfrontaci mezi Kristovými následovníky a těmi, kdož křičeli: „Ukřížuj“. Pro rok 1939 jsou zvláště zajímavé zde zveřejněné informace o úvahách, postojích a interpretacích aparátu londýnského Foreign Office jednak k Pacelliho (nyní už papeže) podpoře zprostředkovacího pokusu zamezit válce aranžováním „druhého Mnichova“, který podnikl na sklonku srpna 1939 Mussolini, jednak o krajně opatrnickém a krajně vágním Pacelliho zprostředkování u velvyslance Osborna sondáže opoziční skupiny kolem plk. Oстера a gen. Becka v souvislosti s chystaným plánem na svržení Hitlera; cílem měl být „návrat Německa k legalitě“, jímž se ovšem rozumělo podržení Rakouska, Sudet a částí Polska jako součástí Německa.⁵⁾

V celém období války Cornwell sleduje nejen nacistický holocaust v užším slova smyslu, ale postupy vůči Židům vůbec, např. také v chorvatském loutkovém státě včetně role, kterou hrál kontroverzní arcibiskup Štepinac (nedávno beatifikovaný) a vatikánský zástupce v Zářebu; snaží se důsledně ověřit, co skutečně bylo ve Vatikánu o poměrech v NDH známo: nejen o vyhlazování Židů, Romů a Srbů, ale např. i o násilných konverzí pravoslavných atd. Poukazuje na deportaci římských Židů, o níž věru nelze tvrdit, že o ní Vatikán nebyl dost informován. Vatikán sice nejprve významně pomohl římským Židům při opatrování obrovského výpalného či výkupného ve zlatě, německý velvyslanec baron Weizsäcker dosáhl zastavení razie proti římským Židům „takřka pod papežovými okny“ výstrahou, že jistě vyvolá pro Německo nežádoucí papežský protest, ten však nakonec nikdy nezazněl ani veřejně, ani diplomatickými kanály; část římských Židů se mohla ukrýt v různých objektech v Římě, jež spadaly pod papežskou jurisdikci; už polapení však skončili v Osvětimi. Podrobně sleduje vyhýbavé a zdrženlivé reakce Vatikánu i papeže osobně na jednotlivé zátky velvyslance Osborna či Rooseveltova osobního zplnomocněnce M. Taylora, kteří opakovaně naléhali, aby Pius XII. použil své nesporné morální autority a vystoupil proti holocaustu a dalším genocidním nacistickým ak-

cím. Zmiňuje se o podrobných informacích ohledně holocaustu, jež od polského a židovského podzemí přivezl na Západ emisář J. Karski, ovšem má je jen z druhé ruky, ačkoli Karski své svědectví publikoval po válce knižně v USA. V této souvislosti postrádám také zmínku o oficiálním prohlášení polské vlády v Londýně proti holocaustu z června 1942. Značná část Osbornovy dokumentace předané Vatikánu pocházela zřejmě z polských pramenů. Tato oklika nechává nevysvětleno, nakolik informovala o tom Svatou stolicí přímo úřední polská místa⁶⁾. Od roku 1939 tam byl velvyslancem K. Papée, předtím vyslanec v Praze⁷⁾. Cornwell uvádí svědomitě jak argumenty vatikánských míst a papeže osobně proti veřejnému vystoupení, tak i případy vatikánské pomoci poskytnuté Židům. Neváhá ani upozornit, že některá stanoviska a názory, obecně přijímané ve vědecké literatuře i publicistice, nelze aspoň zatím dokumentárně doložit. V závěru Cornwell výslovně konkluduje, že „historický úsudek ho (Pacelliho – JV) nevidí jako vzor svatosti pro příští generace“, protože by tím jednostranně aproboval zejména jeho válečnou strategii a politiku mlčení. Připomíná také, že po válce si ve veřejné angažovanosti proti východoevropským komunistickým režimům papež ani v nejmenším zdrženlivost neukládal.

Cornwellova kniha je psána čtivě a přehledně, text je rozčleněn do 21 menších věcných kapitol, přitom je zřejmé, že dbá na umírněné a vyvážené formulace úsudků. Právě díky svému neobvyklému zornému úhlu, jenž byl naznačen, a obratnému skloubení velkého množství dat by bylo vhodné uvažovat o českém překladu.

Jaroslav Valenta

¹⁾ S. FRIEDLÄNDER: *Pius XII. a Třetí říše*. Praha, Svoboda 1967.

²⁾ Naposledy tuším např. Lidové noviny 10. 1. 1998, překlad faktograficky velmi chatrného (o Hitlerovi tvrdí, že byl „rakousko-českého původu“, což bylo spolehlivým výzkumem zcela vyvráceno), ovšem výrazně apologetického článku J. Bogieho z *The Salisbury Review*.

³⁾ John CORNWELL: *Pius XII. Der Papst, der geschwiegen hat*. München 1999, C. H. Beck, 484 s.

⁴⁾ Cornwell informuje podrobně o prvním konkordátu už v duchu výsadních práv papeže dle teprve chystaného kodexu. Byl podepsán se Srbskem přes tuhý odpor Vídně několik dní před sarajevským atentátem v červnu 1914.

⁵⁾ Tato snaha podržet si Hitlerovy územní zisky je společnou zásadní slabostí prakticky všech německých občanských opozičních skupin, které se obvykle věnuje málo pozornosti.

⁶⁾ V londýnském polském IPMS uložený archiv polské ambasády u Sv. stolice je pro dobu války velmi fragmentární, byl zřejmě pečlivě „vyčištěn“ od všech politicky relevantních spisů vůbec. Považuji za pravděpodobné, že K. Papée deponoval politickou část archivu přímo ve Vatikánu, kde po likvidaci úřadu léta žil v azylu, resp. v některé jiné tamní církevní instituci.

⁷⁾ O vatikánské politice ve věci Polska existuje dost rozsáhlá literatura polská, naposledy o tom Z. Zieliński v díle *Historia dyplomacji polskiej*, sv. V, 1939–1945, Warszawa 1999, kde je i přehled příslušné literatury.

L'Année stratégique 2000, Editions Michalon, Paris 1999, 676 stran.

V závěru roku 1999 vydal francouzský Ústav mezinárodních a strategických vztahů (IRIS) rozsáhlou ročenku nazvanou *L'Année stratégique 2000 – Strategická ročenka 2000*. Úvod, skromný na rozsah, ale bohatý na myšlenky, napsal ředitel ústavu Pascal Boniface. Vyjadřuje názor, že v důsledku války o Kosovo vejde rok 1999 do dějin jako zlom z hlediska pronikání morálky do mezinárodních vztahů. Podle P. Boniface se nejednalo o „vojenské operace“, ani o „vzdušnou kampaň“, nýbrž o válku, přičemž to byla válka NATO proti Jugoslávii. Tato první válka v dějinách NATO ukázala, že respektování hodnot jako pojem je mnohem složitější než územní obrana. Proto klade vážnou otázku pro budoucnost: Od jaké hranice budou hodnoty natolik ohroženy, aby NATO vojensky intervenovalo? Dále autor zdůrazňuje, že NATO ve válce o Kosovo nepochybně dosáhlo vítězství, nikoli však triumfu, a proto by bylo škodlivé propadat iluzi, že toto vítězství NATO se stalo základem pro vytvoření jakéhosi nového světového řádu. Bombardování nezabránilo humanitární katastrofě, naopak vedlo k jejímu dalšímu velkému nárůstu. Přiznává, že Miloševićův režim se skutečně vážně provinil a další lhostejnost by již byla zcela nepřijatelná. Dodává však, že tento přístup k mezinárodním vztahům se bude uplatňovat jen proti státům, které nemají jaderné zbraně a nejsou členy NATO. Vylučuje, že by se tak postupovalo „v Africe, v Tibetu, v Dagestánu nebo proti Izraeli, který může nadále bez velkých obav pokračovat v bombardování Libanonu a v úkladech proti právu Palestinců na sebeurčení“.

Motivy akce Spojenecká síla byly „směsí morálky a reálné politiky“. Větší roli než obavy o osud uprchlíků podle jeho mínění hrály obavy NATO o ztrátu vlastní věrohodnosti. V morálním zdůvodňování takového postupu proto vidí nemálo úskalí. Obává se, že „bude platit jenom pro bílé, zatímco Afričané se klidně mohou masakrovat“ a světová veřejnost bude stále častěji svědkem „selektivního uplatňování morálky“. Značné úskalí války v Kosovu z hlediska jejího dopadu na vztahy uvnitř NATO spatřuje P. Boniface v tom, že šlo o „multilaterální akci na základě unilaterálního rozhodnutí“. Z toho také odvozuje svoje obavy ze slídicího sklonu Spojených států k jednostranným rozhodnutím, kdy o osudech světa a o strategii Aliance rozhodují USA výlučně na základě amerického národního zájmu. Připomíná především přezíravý vztah Spojených států k OSN, jejich aroganci při jednání o zákazu násilných min či při jednáních o globální ochraně životního prostředí, snahu rozhodovat o tom, která země je „rogue state“, a která nikoli, a další. Upozorňuje na „efekt rozevřených nůžek“, pokud jde o obraz USA ve světě. Ten je podle něho nejlepší v nových členských státech NATO, které „Spojeným státům podkuřují a vynášejí je do nebe“, a rovněž v zemích, které se z toho či onoho důvodu smí-

Strategická ročenka 2000

řily s vedoucí rolí USA v rámci NATO. Zároveň s tím však řada dalších zemí vnímá Spojené státy jako „arogantní a brutální mocnost, která neuznává názory jiných“. To by se podle P. Boniface mohlo stát zdrojem napětí a vnitřních problémů NATO v následujících letech, tím spíše, že hlas Washingtonu má větší váhu než hlasy všech ostatních členských států NATO.

Pokud jde o budoucnost evropské obrany, P. Boniface zastává názor, že válka proti Jugoslávii ji posílila. Ukázala nejen na její slabiny, ale také na význam. Potvrdila i to, že ona „mezera“ mezi Spojenými státy a evropskými státy NATO se z kvalitativní roviny dostala do roviny kvantitativní, a to je podle něho nesporný přínos a pokrok. Západoevropské již mají své vlastní zbraňové systémy, použitelné v noci i za špatného počasí, a jejich závislost na USA se tím dále snížila. P. Boniface je optimistou i v tom, že v krátké době Evropané doženou i náskok v kategorii řízených střel typu Apache.

První kapitola ročenky je věnována západní Evropě. Její autor A. Dumoulin pojednává o nejdůležitějších událostech a problémech evropského integračního procesu. Nejprve píše o krizi Evropské komise, analyzuje její příčiny a důsledky. Dále připomíná hlavní myšlenky Agendy 2000. Největší pozornost však věnuje Nové strategické koncepci (NSK) schválené na washingtonském summitu NATO: vytýká jí, že umožňuje několik různých výkladů. Jako příklad uvádí vztah k Radě bezpečnosti OSN, kde se zdůrazňuje její nezastupitelný význam v oblasti mezinárodního práva, zároveň si ale Aliance v článku 15 nechala volný prostor pro případ, že by Rada bezpečnosti byla zablokována mechanismem veta.

Při rozboru francouzského přístupu k evropské obraně zdůrazňuje, že Francie se vždy stavěla proti tomu, aby si NATO samo přidělovalo mandát pro akce mimo smluvně stanovené území, a trvala na tom, aby OSN zůstala zdrojem a garantem světového právního řádu. Z tohoto pohledu je nová strategická koncepce NATO „francouzsko-americkým kompromisem“. Autor informuje i o přístupech jednotlivých francouzských stran k otázce evropské obrany. Pravicová strana Sdružení pro republiku (RPR) trvá na vytvoření věrohodné autonomní obrany cestou splnutí EU a ZEU. Rovněž pravicový Svaz pro francouzskou demokracii (UDF) se zasazuje za vybudování zásahových jednotek, které by podléhaly Radě EU. Socialisté se zaměřují na vytvoření společného arzenálu obranných nástrojů jako prvního kroku ke zviditelnění ESDI v rámci NATO.

Dodává, že všech stran se dotkla válka v Kosovu – oživila obavy z amerického unilateralismu a nejlépe přitom zasáhla komunistickou stranu.

V části věnované bezpečnostněpolitickým souvislostem mezi rozšiřováním NATO a EU autor kapitoly zdůrazňuje, že zájem zemí střední a východní Evropy by se neměl omezovat jenom na vojenské aspekty bezpečnosti a na NATO jako jedinou instituci. Na příkladu Rakouska, Finska a Švédska ukazuje, že bezpečnost země lze významně upevnit i po vstupu do EU. To je podle jeho názoru možná cesta, jak se nepřímou cestou dostat do NATO – členství v EU totiž samo o sobě znamená zvýšení bezpečnostního statusu, a navíc otevírá možnost vstupu do ZEU, „která se sama o sobě stále více atlantizuje“. Takovou cestu považuje za nejschůdnější a nejzajímavější především pro pobaltské země, pro něž se tak otevírá rozsáhlý prostor k vojenské spolupráci s Finskem a Švédskem.

Druhá kapitola se zabývá problematikou střední a východní Evropy. Její autoři N. Vukadinovič a M. Frybes v úvodu zdůrazňují, že jednou z nejdůležitějších událostí nejen pro tuto oblast, ale pro celou Evropu byla kosovská krize a bombardování Jugoslávie. Právě tato událost podle nich potvrdila, že již definitivně neplatí vymezení východní Evropy, na jaké jsme byli zvyklí po celou dobu studené války. Naopak, došlo k tomu, že se tento rozsáhlý prostor rozdělil na východ a jihovýchod, a rozdíl mezi nimi budou stále výraznější. I když země, jako jsou Polsko, Česká republika, Maďarsko, Slovinsko či Estonsko, mají své problémy dané celkovou nejistotou a nestabilitou, je jihovýchodní Evropa mnohem více zasažena nezaměstnaností, hyperinflací a chronickou nestabilitou v ekonomické a sociální oblasti. Embargo na Jugoslávii a posléze pak její bombardování přitom podle názoru autorů sehrály neblahou roli, neboť dále zpozdí ekonomickou transformaci nejen Srbska, ale také dalších zemí této oblasti – zejména Rumunska, Bulharska, Makedonie a Albánie.

Při podrobnějším hodnocení kosovské krize N. Vukadinovič zdůrazňuje zvláštnost situace, jež je dána tím, že se Západ, a zejména pak Spojené státy postavily na stranu militantní organizace, která neskrývala zpochybnění hranic jednoho evropského státu. Za nebezpečí pro Evropu by přitom považoval, kdyby se takový postup měl stát precedentem pro další případy. Připojuje i výhrady ke způsobu diplomatického nátlaku na Miloševićův režim, jenž nenechával jiné východisko než přeměnu části Jugoslávie

v protektorát NATO, na kterém by neplatilo zákonodárství Jugoslávie. Vysvětluje to tím, že jugoslávská politická scéna se výrazně „vymykala liberalistickým koncepcím globalizace“ a že se tak vlastně stala posledním chybějícím prvkem v „puzzle toho, čemu se říká demokratická transformace“. Vyjadřuje pochopení pro filosofii Západu, která zněla „Již nikdy více to, co bylo v Bosně“. Zároveň však dodává, že bombardování Jugoslávie mělo katastrofální důsledky pro civilní obyvatelstvo a zruinovalo jugoslávskou ekonomiku.

Část věnovaná třem novým státům Aliance upozorňuje na to, že skutečně zakotvení v NATO si vyžádá spoustu peněz a času. Připomíná, že ve vztahu k operaci Spojenecká síla zaujalo jednoznačně pozitivní stanovisko pouze Polsko, zatímco reakce v Maďarsku byly spíše pozitivní. České republice vytýká váhavost, zdrženlivost a dvojsmyslnost stanovisek vládního kabinetu, otevřenou kritiku ze strany ODS a připomíná, že jediným, kdo bombardování otevřeně podpořil, byl prezident Havel. To by podle autora mohlo vést až k tomu, že NATO by se znovu zamyslelo nad vhodností dalších vln svého rozšiřování. Dále se autoři zastávají u České republiky, aby ukázali, jak rychle se může změnit pověst jednoho státu – nejprve byla považována za nejuspěšnější při transformaci, ale dnes se potýká s vleklou všeobecnou (ekonomickou i morální) krizí, z níž nemůže nalézt rychlé východisko.

Třetí kapitola se zabývá problematikou Ruska. Její autorka S. Bougainvillová připomíná finanční krizi, která „pravděpodobně ukončila první fázi ekonomické a politické transformace Jelcinova prezidentství“. Dále se potvrdil pokračující rozklad pozic Ruska uvnitř SNS, zhoršování rusko-amerických vztahů a strategická nemohoucnost Ruska na mezinárodní scéně, přičemž právě poslední dva jevy se staly velmi závažnými. Po americko-anglických náletech na Irák v prosinci 1998 v Rusku sílilo podezření, že Západ je staví před hotové věci. Znepokojení a nedůvěra vůči Západu v Rusku zesílily po sblížení mezi Spojené státy a Íránem a po zesílení amerického pronikání do tzv. *near abroad* Ruska. Nejzávažnější událostí se však stala akce Spojenecká síla. V Rusku vyvolala výjimečný konsenzus – téměř všichni se shodli na jednoznačně odmítavém stanovisku. Rozšíření NATO o tři bývalé státy Varšavské smlouvy, bombardování Jugoslávie a přijetí nové strategické koncepce tak budou mít závažný dopad na další zaměření ruské bezpečnostní politiky. Autorka připomíná vojenské manévry Západ 99, jejichž námětem bylo odrazit masivní letecký útok na Kaliningradskou oblast, a uvádí také stanoviska některých ruských pozorovatelů, že útok na Jugoslávii je v Rusku vnímán jako precedens případných amerických intervencí do postsovětského prostoru. Z toho vyvozuje, že v nové ruské vojenské doktríně se NATO může objevit jako jedna z potenciálních hrozeb bezpečnosti Ruska.

Čtvrtá kapitola je věnována Spojeným státům. Její autorka F. Prigentová se nejprve zabývá aférami prezidenta B. Clintona a je-

jich dopadem na americkou politiku. V další části pak zdůrazňuje, že kritizovanému prezidentovi nakonec výrazně pomohl vynikající stav americké ekonomiky po celou dobu jeho druhého mandátu. Dále pak oceňuje vynikající Clintonovo poselství o stavu Unie z 19. 1. 1999, jež se vyznačovalo „vizionářským důvtipem“. Za nejvýznamnější část bezpečnostní politiky konce 90. let označuje projekt protiraketové obrany (National Missile Defence) a prezidentskou směrnicí o boji proti terorismu (PDD 62). Upozorňuje i na podstatné navýšení vojenského rozpočtu pro rok 2000, jež vytvořilo nezbytné předpoklady pro naplnování záměru na zásadní reformu, zakotveného v dokumentu Defence Reforme Initiative. Hlavní úsilí se přitom soustředí na reorganizaci a racionalizaci postupů ve vojenské politice a na reaktivaci celého aparátu analýz a řízení.

Dále se autorka zabývá vztahem Spojených států k OSN. Jeho základ spatřuje v tom, že „Spojené státy se opírají o nespornou ekonomickou, technologickou a vojenskou převahu a o to, že nemají žádného potenciálního velkého protivníka“. Podobně jako řada dalších francouzských autorů v tom spatřuje hlavní příčinu unilaterality v politice USA, který se projevuje především v přístupu k mezinárodním krizím. F. Prigentová pak zdůrazňuje, že „Spojené státy vnucují svá stanoviska buď cestou příprůsobování ustanovení OSN potřebám svých politických cílů (jako např. při řešení irácké krize), nebo tím, že odmítají ucházet se o legitimitu OSN v takových případech, kdy by to mohlo omezovat jejich politické rozhodování“.

Pokud jde o vztah Spojených států k Severoatlantické alianci, označuje autorka za nejdůležitější událost minulého roku dubnový summit NATO konaný ve Washingtonu. Upozorňuje přitom na rozdíly stanovisek mezi USA a Francií. Vizi Spojených států charakterizuje jako globalistickou a pragmatickou, podle které by Aliance měla fungovat jako bezpečnostní systém bez geografického omezení. Naproti tomu za hlavní rysy přístupu Francie k úloze NATO označuje důraz na dodržování mezinárodního práva a na úlohu Aliance jako nástroje, který by měl své zásahy mimo čl. 5 skutečně vykloučovat výlučně na základě rezolucí RB OSN. Francouzsko-americké rozdíly se projevují také v přístupu k francouzsko-britské deklaraci ze Saint-Malo. Autorka připomíná především obavy M. Albrightové ze tří úskalí, jimiž by mohly být duplikace, oddělení vojenských nástrojů a institucionální diskriminace.

Při rozboru amerického přístupu ke krizi na Balkáně autorka připomíná, že již od roku 1998 byla americká administrativa připravena k útočné akci, ale vylučovala přitom pozemní operaci. To ale podle ní lze hodnotit také jako „strnulou politickou linii, která potvrzuje nejistoty při rozhodovacím procesu“. Připomíná, že i Kongres prezidentu Clintonovi vytýkal „politiku bez strategie“, jejíž uplatňování se nakonec stalo tím obtížnějším, čím více narůstaly pochybnosti o správnosti bombardování. Z tohoto bodu

pak autorka přechází i k hodnocení vztahů USA k Rusku a k ČLR. Vytýká Spojeným státům, že nejprve rozhodnutím o rozšíření NATO a posléze bombardováním Jugoslávie posílily dojem Moskvy, že USA se „vměšují do evropských záležitostí“ a že chtějí vytěsnit Rusko z důležitých rozhodování. Neblahým důsledkem se pak stalo „značné zhoršení dvoustranných vztahů“, které by podle autorky mohlo neblaze ovlivnit i v oblasti jednání Start, ABM a CFE (jednání o konvenčních silách v Evropě). Dále upozorňuje na zhoršování americko-čínských vztahů, a to zejména v důsledku některých amerických iniciativ, které vyvolaly podráždění v Pekingu. Připomíná zejména americko-japonskou dohodu o obraně ze září 1998, která v Pekingu vyvolala „dojem amerického vměšování a kroku proti čínské suverenitě, zejména pak její integrování regionální obrany, která zahrnuje Tchajwanskou úžinu. A to tím spíše, že projekt systému protiraketové obrany pokrývající Japonsko byl v květnu 1999 nabídnut i Tchaj-wanu“. Spojené státy by podle autorky měly ve svém vlastním zájmu usilovat o zlepšení vztahů s Čínou, jejíž spolupráci nezbytně potřebují především k udržení rovnováhy v Asii, k boji proti proliferaci a za rozšiřování demokracie a lidských práv.

Závěrečná kapitola ročenky se zabývá světovým obchodem. Její autor P. Barbet připomíná, že rok 1999 znamenal přerušování světového ekonomického růstu, naštěstí však nešlo o recesi. Dynamika světové ekonomiky nadále spočívá na Spojených státech a západní Evropě, přičemž právě americká ekonomika zůstává světovým hospodářským motorem. Evropsko-americký konflikt ohledně dovozu banánů do Evropy a následná americká protiopatření by se podle něho mohly stát „předobrazem obchodních konfliktů na přelomu století“. Tato kapitola obsahuje i hodnocení zbrojního průmyslu a obchodu se zbraněmi, jehož autor J. - P. Maulny připomíná, že již třetím rokem po sobě se v celosvětovém měřítku zvyšuje objem zbrojních obchodů. Za pozitivum tohoto vývoje označuje posilování mezinárodních kontrolních mechanismů, které kladou důraz zejména na dodržování lidských práv a na znemožňování zbrojních dodávek do oblastí, kde by mohly být zneužity proti civilnímu obyvatelstvu. Jednoznačně největší podíl světového prodeje zbraní – 55 % – přitom připadá na Spojené státy, na druhém místě pak je Velká Británie, za ní Francie a Rusko. Největším dovozcem zbraní zůstává Saúdská Arábie.

Součástí každé kapitoly Strategické ročenky je i rozsáhlá chronologie, která připomíná nejdůležitější události ve sledované oblasti. Ročenka tak má nejen analytickou, ale také bohatou dokumentační dimenzi. Stane se jistě vítaným pomocníkem všech, kteří se zabývají problematikou mezinárodních bezpečnostních vztahů. Ti jistě se zájmem přečtou i další kapitoly, na něž v této recenzi již nezbyl prostor – Latinská Amerika, subsaharská Afrika, Střední východ.

Jan Eichler

Demokracie a politika v Německu

Gert-Joachim Glaessner „Demokratie und Politik in Deutschland“ (Demokracie a politika v Německu). Nakl. Leske und Budrich, Opladen 1999, 647 s.

Rozsáhlá monografie se podrobně zabývá vývojem v západním Německu a v NDR od roku 1949 do roku 1990. Tomuto dnes už historickému námětu je věnováno 540 stran; tato část knihy jistě vyvolá zájem odborníků na politické dějiny. Zbývajících sto stran se zabývá neobyčejně aktuálním problémem – srůstáním obou částí Německa od roku 1990. Snad nikde jinde se nenajde tolik závažných a podrobných údajů o posledních deseti letech německého vývoje. Úvodem autor poukazuje na skutečnost, že západoněmecká ústava z roku 1949 byla koncipována vlastně jako provizorium, dokonale však sloužila západnímu Německu do roku 1990 a od podzimu 1990 dále platí jako ústava celého Německa. Na s. 559 se připomíná, že se 3. října 1990 NDR připojila ke Spolkové republice a v ní se vlastně rozplynula, takže jen s nadsázkou se dá mluvit o „sjednocení“ obou německých států.

Federativní uspořádání západního Německa se prosadilo i na území někdejší NDR, kde územní správní celky do roku 1990 nebyly zvyklé na dalekosáhlou autonomii v četných oblastech života. Tyto novoty proběhly celkem bez potíží a mezitím se dokonale vžily. Naproti tomu daleko více problémů, než se zpočátku zdálo, vzniklo s převedením systému státního kapitalismu ve východním Německu na důsledně soukromovlastnický typ hospodářství. A západoněmecké politické strany, které rozšířily svou činnost na tzv. nové spolkové země, byly kon-

frontovány s jevem, s nímž se nepočítalo: získaly jen málo členů a časem jejich počet dokonce začal ještě klesat.

Zatímco v západní části státu zakořenil pojem, že na východní Němce se nejrůznějším způsobem stále jen doplácí, východní Němci se čím dál tím více domnívali, že západoněmecký kapitál, reprezentovaný nově etablovanými politickými stranami v bývalé NDR, nebere ohled na specifika východního Německa. Z tabulky na s. 586 vyplývá, že v elitách východního Německa zaujímalí východní Němci v roce 1997 skutečně podřadné postavení. Zatímco v politických špičkových funkcích na území někdejší NDR bylo přece jen 32 % východních Němců, ve vysokých armádních funkcích a v justici nebyli zastoupeni vůbec. V hospodářských řídicích funkcích jen asi půl procenta míst měli v rukou východní Němci, v odborech to bylo 12,4 %, v kultuře 12,9 % a ve vědě 7,3 %. Na nižších příčkách hierarchie se ovšem východní Němci prosadili ve velkém počtu.

Obyvatelstvo na německém východě neztratilo ani tak důvěru v demokracii jako spíše v politické strany s ústředím v západní části Německa. Nepřekvapuje, že východoněmecká postkomunistická strana PDS získává velký počet hlasů ve volbách. Voliči netrpí nostalgii po komunistickém režimu NDR, ve straně PDS však často spatřují jedinou politickou sílu, která hájí zájmy a potřeby východoněmeckého obyvatelstva. Únava nebo dokonce zklamání z politiky se projevuje mj. tím, že při komunálních volbách v Braniborsku v roce 1993 se v 350 obcích nenašel nikdo, kdo by kandidoval na funkci starosty – a v roce 1998 ještě chybělo v této spolkové zemi 152 starostů (s. 593).

Také odbory rychle ztrácejí na významu a mizí jejich členstvo, v letech 1996–1997 ztratily 8 % členů (s. 595).

Únava z politiky se projevuje také v západní části Spolkové republiky, není však tak hrozivá jako v někdejší NDR. Do určité míry se vývoj v obou částech Německa od sebe spíš vzdaluje, takže heslo o dosažení „vnitřní jednoty státu“ z roku 1997 neodpovídá skutečnosti (s. 605). Autor uzavírá (s. 607): „Spolková republika se octla od roku 1990 v trojím dilematu. Především systém politických institucí a političtí aktéři nestačili na řešení úkolů vzniklých bouřlivou hospodářskou proměnou uvnitř společnosti a zároveň stále významnějším vlivem mezinárodní globální ekonomiky. Za druhé: politika se v důsledku zhroutení systému NDR a po včlenění tohoto útvaru do Spolkové republiky octla před nečekanými problémy. Po celá desetiletí se v západním Německu s velkým vypětím sil dávalo vytvářet mechanismy vyvažující různé zájmy ve společnosti po přistoupení NDR se tyto mechanismy značně narušily.“

Nutné přerozdělování materiálních i nemateriálních statků funguje nedokonale; ani tam, kde přerozdělování dosahuje úctyhodných výsledků, je společnost často nechápe. Oblast politiky stojí před obtížnými problémy řízení a zároveň před nesnadným zdůvodňováním jednotlivých opatření. Za třetí se uvedené problémy znásobují deficitem politické legitimity, neboť demokratické elity narážejí na velké potíže. Ty plynou z rostoucího nezájmu občanů o politiku, ze stále nepřehlednějšího způsobu rozhodování a z obviňování politické třídy z nekompetentnosti. To vše pak vede ke ztrátě důvěry v budoucí vývoj a k šířícímu se nezájmu o veřejné věci.“

Jedná se o velmi pesimistický závěr, týkající se dnešního stavu politického života v Německu. Přitom je zřejmé, že ve srovnání se zeměmi ležícími na východ od německých hranic je jak hospodářská, tak i politická situace Spolkové republiky vlastně téměř v pořádku. To ovšem už autor nenapsal.

Antonín Měšťan

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA

Dr. FRASER CAMERON; nar. 1947; vedoucí Politické sekce Delegace EK ve Washingtonu, vystudoval politologii a historii, doktorát získal na univerzitě v

Cambridgi. Působil na univerzitě v Hamburku a přednášel novodobé dějiny na univerzitě v Kentu. V letech 1975–89 působil jako člen britských diplomatických služeb v New Yorku, Bonnu a východním Berlíně. Specializuje se na transatlantické vztahy a evropskou bezpečnost; hostující profesor na Evropské univerzitě ve Florencii a univerzitě v Edinburghu; autor řady knih a článků o evropské zahraniční politice. (str. 7)

DOMINIQUE DAVID – zástupce ředitele Francouzského ústavu mezinárodních vztahů a profesor Vojenské školy v Saint-Cyr. (str. 9)

PhDr. JAN EICHLER, CSc., nar. 1952, po absolvování Vojenské akademie (1970–75) pracoval na MNO, vl. 1979–82 působil na čs. velvyslanectví v Paříži, v r. 1990 publikoval knihu Francouzská armáda od de Gaulle k Mitterrandovi; zabývá se problematikou Francie, vědecký pracovník Ústavu mezinárodních vztahů. (str. 38)

JUDR. VLADIMÍR HANDL, nar. 1957, absolvent Moskevského státního institutu mezinárodních vztahů

hů, do r. 1996 pracovník Ústavu mezinárodních vztahů v Praze, v současné době na výzkumném pobytu v rámci grantu Volkswagen Stiftung jako pracovník Institutu for German Studies (The University of Birmingham) (str. 19)

BLANKA HANČILOVÁ, nar. 1974, studentka Ruských a východoevropských studií na Institutu mezinárodních teritoriálních studií FSV UK, t. č. na ročním stipendijním pobytu na Ludwig-Maximilian univerzitě v Mnichově, členka Centra pro výzkum etnických a náboženských konfliktů, ETNA. (str. 21)

HANA KABELOVÁ, nar. 1975; působí na Institutu mezinárodních studií FSV UK, zabývá se institucemi EU. (str. 21)

RADEK KHOL, nar. 1972; vystudoval obor mezinárodních vztahů na Fakultě sociálních věd UK, absolvoval magisterské studium válečných studií na Kings College v Londýně. Nyní vědecký pracovník ÚMV. (str. 4)

KAI-OLAF LANG, nar. 1967, vystudoval politologii na univerzitě v Kostnici (1996), specializuje se na srovnávání politických systémů zemí střední a východní Evropy. (str. 16)

Ing. ZDENĚK LUKÁŠ nar. 1971 absolvent VŠE v Praze, v letech 1996–99 pracoval jako asistent

a později jako odborný asistent na katedře světové ekonomiky VŠE v Praze. Od počátku roku 2000 působí jako odborný asistent na katedře mezinárodního obchodu VŠE, zaměřuje se na problematiku evropského integračního procesu. (str. 23)

Prof. dr. ANTONÍN MĚŠŤAN, nar. 1930, profesor slavistiky na univerzitě ve Freiburgu, ředitel Slovanského ústavu v Praze, autor souhrnného díla Česká literatura 1785–1985 a řady dalších knih a studií. (str. 40)

RENÉ SKUČEK, Bc., nar. 1974, student Institutu mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, obor americká studia. V letech 1991–94 studium na Lycée Carnot v Dijonu. V roce 1997 absolvoval stáž u zastoupení Mírových sborů USA (Peace Corps) v České republice, v roce 1998 stáž u odboru Evropa–Amerika–Asie–Afrika Ministerstva zahraničních věcí ČR. Zaměřuje se především na zahraniční a obrannou politiku Spojených států po roce 1945 a na současnou mezinárodní politiku. (str. 24)

Prof. PhDr. JAROSLAV VALENTA, DrSc., nar. 1930, absolvoval Filosofickou fakultu Univerzity Karlovy. Nyní pracuje v Historickém ústavu Akademie věd České republiky. Zabývá se zvláště dějinami čs. zahraniční politiky, dějinami Polska a střední Evropy v 19. a 20. století a problémy národnostních menšin. (str. 37)